

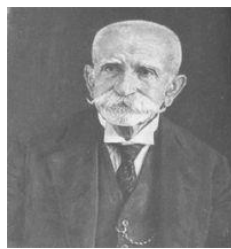

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΤΑΘΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ
(Α.Μ.:1012202103049)

Θέμα: «Χρήστος Κορύλλος (1842 – 1930) – Πολύβιος Κορύλλος (1881 – 1938):
Οι παράλληλοι βίοι των δύο κορυφαίων Πατρινών Ιατρών»

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαλίδης

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα – Σουλτάνα Κοτσώρη

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος	3
Εισαγωγή	4
Α΄ Μέρος	
Α΄ Κεφάλαιο	
Η γέννηση, το οικογενειακό περιβάλλον και οι σπουδές του.....	7
1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκε.....	7
1.2. Εκπαίδευση και Σπουδές	8
1.3. Η προσωπική ζωή του.....	8
Β΄ Κεφάλαιο	
Η επαγγελματική σταδιοδρομία του	10
2.1: Το φαρμακείο στη Γεροκωστοπούλου	10
2.2. Η δράση του στον ελληνικό στρατό	11
2.2.1. Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897	11
2.2.2. Η συμμετοχή του στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο	13
2.2.3. Η συμβολή του στον Ερυθρό Σταυρό.....	14
2.3. Η θητεία του στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών	15
Γ΄ Κεφάλαιο	
Η πολιτική δράση και ενασχόληση με τα κοινωνικά και αθλητικά πράγματα της Πάτρας	18
3.1. Η πρώτη του επαφή με την πολιτική	18
3.2. Η διπλή εκλογή του σε βουλευτή	19
3.3. Η συμβολή του στην ίδρυση της Σχολής του Λαού	20
3.3. Η συμβολή του στην ίδρυση του Παναχαϊκού Συλλόγου.....	21
3.3.1 Η περίοδος της πρώτης προεδρίας.....	21
3.3.2. Η περίοδος της δεύτερης προεδρίας	23
3.3.3. Η συμμετοχή του Κορύλλου στα δρώμενα του Παναχαϊκού μέχρι το τέλος της ζωής του.....	24
3.4. Η συμβολή του στην ίδρυση του ΣΕΓΑΣ.....	26
Δ΄ Κεφάλαιο	
Ο θάνατος, το συγγραφικό έργο και οι παρακαταθήκες του	27
4.1. Ο θάνατός του	27
4.2. Το συγγραφικό του έργο.....	27
4.2.1. Βιβλία Ιατρικής.....	28
4.2.2. Βιβλία τοπογραφικά.....	28
4.2.3. Βιβλία Μετεωρολογίας.....	29
4.2.4. Χειρόγραφα Ανέκδοτα βιβλία με την παρουσία σκίτσων	30

4.3. Η παρακαταθήκη του στην επιστήμη της ιατρικής και την πόλη της Πάτρας .31

Β΄ Μέρος

Α΄ Κεφάλαιο

Η γέννηση, το οικογενειακό περιβάλλον και οι σπουδές του.....	33
1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκε.....	33
1.2. Εκπαίδευση και σπουδές.....	35

Β΄ Κεφάλαιο

Η επαγγελματική σταδιοδρομία του	36
2.1. Η συμμετοχή του στους Βαλκανικούς Πολέμους.....	36
2.2. Η συμμετοχή του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	39
2.3. Η ακαδημαϊκή του καριέρα	40
2.3.1. Ο πρώτος του γάμος.....	41
2.4. Η διαμάχη του με τον Γερουλάνο	42
2.5. Η διαφωνία του για την θεραπεία του Βασιλιά Αλέξανδρου	45
2.5.1: Η «Επιστημονική Συζήτηση» της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας με θέμα την ασθένεια του Βασιλιά Αλεξάνδρου.....	48
2.6. Η κατηγορία του για συνομοσία εναντίων του Βασιλιά και η φυλάκισή του..	50

Γ΄ Κεφάλαιο

Η μετάβασή του στην Αμερική, ο θάνατός του και οι παρακαταθήκες του.....	53
3.1. Η μετάβασή του στη Νέα Υόρκη.....	53
3.1.1. Η συμβολή του στην ίδρυση του «Ελληνοαμερικάνικου Διαπανεπιστημιακού Κλαμπ».....	55
3.1.2. Ο δεύτερός του γάμος και η γέννηση της κόρης του Elizabeth.....	57
3.2. Ο θάνατός του	59
3.3. Η παρακαταθήκη του στην επιστήμη της ιατρικής.....	60
Επίλογος.....	64
Πηγές και Βιβλιογραφία	65
Παράρτημα	70
Περίληψη	74

Πρόλογος

Η συγγραφή της Διατριβής Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης σηματοδοτεί την ολοκλήρωση του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και Πρακτικές». Κλείνει έτσι με τον καλύτερο τρόπο ένα ταξίδι γνώσης και ανακαλύψεων που διήρκεσε αυτά τα δύο χρόνια, στα οποία είχα τη δυνατότητα να εμβαθύνω σε διάφορα επιμέρους ζητήματα των δεδομένων χρονικών περιόδων.

Ως θέμα της Διατριβής Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης επέλεξα να παρουσιάσω την ζωή των δύο κορυφαίων Πατρινών γιατρών, Χρήστου Κορύλλου και Πολύβιου Κορύλλου. Οι λόγοι που επέλεξα το συγκεκριμένο ερευνητικό θέμα ήταν οι εξής: Αρχικά, η βούλησή μου να ανακαλύπτω τις πτυχές του βίου ολοένα και περισσότερων πεφωτισμένων προσωπικοτήτων. Έπειτα, το γεγονός ότι οι δύο τους έζησαν σε χρονικά πλαίσια κατά τα οποία συνέβησαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα για την Ελλάδα (Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1897, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Εθνικός Διχασμός). Ο κυριότερος όμως λόγος που ασχολήθηκα με το συγκεκριμένο θέμα συγγραφής είναι πως οι Χρήστος και Πολύβιος Κορύλλοι καθ' ότι θείοι και ανιψιός δεν έδρασαν την ίδια επακριβώς χρονική περίοδο, ακολούθησαν ωστόσο ως επί το πλείστο παράλληλους βίους τόσο στην επιστήμη όσο και στην πολιτική. Συνεπώς, αυτός ο παραλληλισμός της πορείας τους αλλά και οι όποιες διαφορές της μου έδωσαν το έναυσμα να την μελετήσω πολύ σχολαστικά.

Για την αποπεράτωση της εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Ιάκωβο Μιχαηλίδη καθώς και τους συνεπιβλέποντες καθηγητές κύριο Θανάση Χρήστου και κυρία Ιωάννα – Σουλτάνα Κοτσώρη. Επίσης ευχαριστώ πολύ τον κύριο Ιωάννη Ψιλλούδη και την κυρία Γεωργία Κάτσου από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Θερμές ευχαριστίες στην κυρία Σίψα από τη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Πατρών στο Ρίο. Επιπλέον ευχαριστώ τον κύριο Ανδρέα Άννινο, ιδιοκτήτη της Βιβλιοθήκης Τριών Ναυάρχων στην Πάτρα. Ανακεφαλαιώνοντας θα ήθελα να εκφράσω την αμέριστη ευγνωμοσύνη μου για την Κατερίνα Κούρου και όλο το προσωπικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πατρών, καθώς κατά τις επισκέψεις μου στο χώρο στάθηκαν με τις κατευθύνσεις τους και τις υποδείξεις τους στο κομμάτι της βιβλιογραφίας πολύτιμοι αρωγοί στην προσπάθεια της συγγραφής.

Εισαγωγή

Η ανάδειξη των θεμάτων που αναπτύσσονται στην παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης επιτυγχάνεται μέσω του διαχωρισμού της σε δύο μέρη, όπου το πρώτο μέρος εστιάζει στον Χρήστο Κορύλλο και το δεύτερο μέρος στον Πολύβιο Κορύλλο. Το πρώτο μέρος αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια μαζί με τα υποκεφάλαιά τους, ενώ το δεύτερο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια και τα υποκεφάλαιά τους.

Σε ότι αφορά το πρώτο μέρος, το πρώτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη γέννηση, το οικογενειακό περιβάλλον, τις σπουδές και την προσωπική ζωή του Χρήστου Κορύλλου. Παρουσιάζονται τα παιδικά του χρόνια και η ανατροφή του στην Πάτρα, η μετάβασή του στην Αυστρία και τη Γερμανία για σπουδές και η επάνοδός του στην Αχαϊκή πρωτεύουσα για μόνιμη εγκατάσταση. Μάλιστα σκιαγραφούνται και κάποιες πτυχές του ενήλικου βίου του που αφορούν την προσωπική του ζωή.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην επαγγελματική σταδιοδρομία του Χρήστου Κορύλλου. Από την άσκηση της ιατρικής στο φαρμακείο του Καρακίτσου στην Γεροκωστοπούλου μέχρι το ξέσπασμα του Ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897 και την μετάβαση του στις υγειονομικές υπηρεσίες του Ελληνικού Στρατού. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη συμμετοχή του στον Ερυθρό Σταυρό και στις ενέργειες που κατέβαλε για να ιδρυθεί στρατιωτικό νοσοκομείο στην Πάτρα. Σημείο αναφοράς του δεύτερου κεφαλαίου αποτελεί η θητεία του στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών όπου εντάχθηκε ως γιατρός της Παθολογικής Κλινικής και αργότερα έγινε Γενικός Διευθυντής του ιδρύματος, μία θέση την οποία διατήρησε σχεδόν τριάντα χρόνια με πολυεπίπεδη και ουσιαστική προσφορά.

Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην πολιτική του δράση και στην ενασχόλησή του με τα κοινωνικά και αθλητικά πράγματα της Πάτρας. Στα της πολιτικής του δράσης, εκτενής αναφορά πραγματοποιείται στην ενασχόλησή του με την τοπική αυτοδιοίκηση και στην διπλή εκλογή του σε Βουλευτή. Έπειτα, αναδεικνύεται η συνεισφορά του στην ίδρυση της Σχολής του Λαού. Σημαντικότερο ωστόσο σημείο του κεφαλαίου αποτελεί αναπόφευκτα το χωρίο σχετικά με την ίδρυση του Παναχαϊκού. Ο Παναχαϊκός αποτελεί έως τις μέρες μας το μεγαλύτερο και πιο αναγνωρισμένο αθλητικό σωματείο της Πάτρας, με αποτέλεσμα η συμβολή του Κορύλλου στην δημιουργία του συλλόγου σε συνδυασμό με τα πετυχημένα χρόνια της προεδρίας του να αναγνωρίζονται συλλήβδην από την πατραϊκή κοινωνία. Τέλος, το

κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των ενεργειών που έκανε ο Κορύλλος για να ιδρυθεί ο ΣΕΓΑΣ.

Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στον θάνατο του Χρήστου Κορύλλου (κηδεία, εκδηλώσεις προς τιμήν του, αναγνώριση του έργου του). Επίσης στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται και μία παράθεση του συγγραφικού έργου του Κορύλλου, το οποίο ήταν ιδιαίτερα πλούσιο και αφορούσε διάφορα επιστημονικά πεδία. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τις παρακαταθήκες που άφησε πίσω του στην ιατρική αλλά και την πόλη της Πάτρας γενικότερα.

Σε ότι αφορά το δεύτερο μέρος, όπως ακριβώς συμβαίνει αντίστοιχα και στο πρώτο μέρος το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην γέννηση, στο οικογενειακό περιβάλλον και στις σπουδές που πραγματοποίησε ο Πολύβιος Κορύλλος. Παρουσιάζεται η παιδική του ηλικία στην Πάτρα, με όλη την επιρροή που του άσκησε ο θεός του Χρήστος με τον οποίο έμεναν στο ίδιο σπίτι και η απόφασή του για μετάβαση στην Αθήνα για σπουδές στην ιατρική. Έπειτα, αναφέρεται η μετάβασή του στο Παρίσι για μετεκπαίδευση και η ακαδημαϊκή του δραστηριότητα εκεί.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην επανεγκατάστασή του στην Ελλάδα και στην επαγγελματική του δραστηριότητα, με την ανάθεση της έδρας της Χειρουργικής Παθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το αξίωμα του Αρχίατρου του Ελληνικού Στρατού. Είχε μεσολαβήσει η συμμετοχή του στους Βαλκανικούς Πολέμους με την Ελλάδα και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με την Γαλλία, όπου συμμετείχε στις υγειονομικές τους υπηρεσίες και επέδειξε εξαιρετικό έργο για το οποίο βραβεύτηκε με μετάλλια και παράσημα. Η θητεία του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ήταν ιδιαίτερα παραγμένη, καθώς σημαδεύτηκε από την διαμάχη του με τον καθηγητή Γεροulάνο που είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνσή του από την Ιατρική Εταιρεία και από την διαμάχη του με τους γιατρούς που ανέλαβαν να θεραπεύσουν τον Βασιλιά Αλέξανδρο. Οι εντάσεις στις οποίες οδηγήθηκε ο Πολύβιος Κορύλλος δημιουργήθηκαν εξαιτίας της κορύφωσης του Εθνικού Διχασμού. Μάλιστα, ο ίδιος ως ένθερμος οπαδός του Βενιζέλου φυλακίστηκε και λίγο αργότερα εγκατέλειψε τη χώρα έχοντας απωλέσει τα αξιώματά του στον στρατό και το Πανεπιστήμιο. Κατά τη διάρκεια αυτής του της παραμονής στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε και ο γάμος του με την Ελένη Νεγρεπόντη, ο οποίος όμως δεν διήρκεσε για πολύ.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την τελευταία φάση της ζωής του Πολύβιου Κορύλλου με την οριστική του απομάκρυνση από την Ελλάδα και την μόνιμη εγκατάσταση στην Αμερική. Εκεί ο Κορύλλος ανέπτυξε σπουδαίο ακαδημαϊκό,

ερευνητικό και συγγραφικό έργο και εργάστηκε σε κορυφαία νοσοκομεία της Νέας Υόρκης. Ιδιαίτερη αναφορά πραγματοποιείται στην συμβολή του για την ίδρυση του «Αμερικάνικου Διεπιστημονικού Κλαμπ», μίας ιατρικής κοινότητας που απαρτιζόταν από τους Έλληνες γιατρούς της Αμερικής. Κατά την παραμονή του στην Αμερική ο Κορύλλος πραγματοποίησε τον δεύτερο γάμο του με την Lois Ralli, που μαζί της απέκτησε το μοναδικό του παιδί, την Elizabeth. Μάλιστα στην Αμερική επήλθε και ο θάνατός του, ο οποίος οφειλόταν σε εγκεφαλική αιμορραγία. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την κηδεία του και τις παρακαταθήκες που άφησε στην επιστήμη της ιατρικής αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα. Μάλιστα, η πολυδιάστατη προσφορά του αναγνωρίστηκε και τιμήθηκε δεόντως ιδιαίτερα από την πόλη της Πάτρας που αποτελούσε και προσωπική γενέτειρά του.

Α΄ Μέρος

Α΄ Κεφάλαιο

Η γέννηση, το οικογενειακό περιβάλλον και οι σπουδές του

1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκε

Ξετυλίγοντας το κουβάρι του βίου του Χρήστου Κορύλλου ο πρώτος σταθμός που θα σταματήσουμε αποτελεί αδιαμφισβήτητα η οικογένειά του, η οποία σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσε την προσωπικότητά του και δημιούργησε γόνιμες συνθήκες ούτως ώστε εκείνος να σπουδάσει την ιατρική επιστήμη σε μία εποχή κατά την οποία λίγοι στην Ελλάδα είχαν τη δυνατότητα να το κάνουν (μέσα του 19^{ου} αιώνα).

Ο Χρήστος Κορύλλος γεννήθηκε στην Πάτρα το 1842 και ήταν το μεγαλύτερο από τα άλλα δύο αδέρφια που είχε, τον Νικόλαο και την Ελευθερία. Ο πατέρας του, Πολύβιος Κορύλλος, καταγόταν από ένα χωριό της επαρχίας Καλαβρύτων (Βελλά Αιγιαλείας)¹. Επρόκειτο για πνεύμα ανήσυχο, που σε μικρή ηλικία εγκατέλειψε το χωριό του και κατέφυγε στη Ρωσία όπου εντάχθηκε στην ισχυρή ελληνική παροικία που ανθούσε στη χώρα και ασχολήθηκε με το εμπόριο. Η ανάπτυξη ισχυρής εμπορικής δραστηριότητας εκεί, γρήγορα τον οδήγησε να αποκτήσει μεγάλη περιουσία με αποτέλεσμα να γεννηθεί η επιθυμία του για επιστροφή στην πατρίδα. Η ιδέα αυτή καρποφόρησε σε σύντομο χρονικό διάστημα, με την μόνιμη εγκατάστασή του στην Πάτρα να αποτελεί γεγονός. Η επιστροφή του στην Πάτρα, εκτός από την συνέχεια της εμπορικής του δραστηριότητας σηματοδότησε και την τέλεση του γάμου του με την μητέρα του Χρήστου, για την οποία ωστόσο οι πηγές μας είναι ελλειμματικές με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε ούτε το όνομά της. Η οικονομική άνεση της οικογένειας ωστόσο, η οποία οφειλόταν στις εμπορικές συναλλαγές του Πολύβιου Κορύλλου, την καθιστούσε σε μία από τις πιο επιφανείς της Πάτρας.

Η οικονομική ευμάρεια της οικογένειας, έδωσε τη δυνατότητα στον Πολύβιο Κορύλλο να εξασφαλίσει εκπαίδευση υψηλού επιπέδου για τα παιδιά του. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι δύο γιοί του ασχολήθηκαν με τις επιστήμες, με την ιατρική ο Χρήστος και τη νομική ο Νικόλαος. Υποκινούμενος από την προσωπική εμπειρία του στο εξωτερικό, ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην εκμάθηση των ξένων γλωσσών για τα παιδιά του εστιάζοντας κυρίως στα γαλλικά, τα γερμανικά και τα ισπανικά.

¹ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, *Πολύβιος Νικ. Κορύλλος, ένας πρωτοπόρος Έλληνας Θωρακοχειρουργός*, Πάτρα 2008, σ. 15

Παράλληλα, τα παιδιά του μεγαλώνοντας έκαναν διάφορες δραστηριότητες και πραγματοποίησαν αρκετά ταξίδια.

1.2. Εκπαίδευση και Σπουδές

Μολονότι δεν υπήρχε κάποιο συγγενικό πρόσωπο που να ασκούσε την ιατρική, ο Χρήστος Κορύλλος εξαιτίας της μεγάλης αγάπης που είχε για τον άνθρωπο και την ζωή αποφάσισε να την σπουδάσει. Μάλιστα, για λόγους τους οποίους δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια δεν μετέβη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών προκειμένου να σπουδάσει αλλά έφυγε κατευθείαν για το εξωτερικό².

Πιο συγκεκριμένα, ο Κορύλλος αφήχθη στην Γερμανία και την Αυστρία όπου ειδικεύτηκε ως χειρουργός ιατρός³. Η επιλογή των συγκεκριμένων χωρών ασφαλώς δεν ήταν τυχαία από μεριάς του, καθώς αφενός το επίπεδο γνώσης που αποκόμισε ήταν πολύ υψηλό και αφετέρου ο ίδιος γνώριζε άπταιστα την γερμανική γλώσσα, γεγονός που καθιστούσε εύκολη την προσαρμογή του εκεί.

Τις σπουδές του στην Γερμανία δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά πότε τις ολοκλήρωσε. Το μόνο σίγουρο ωστόσο είναι πως ο ίδιος δεν επιθυμούσε να ασκήσει το επάγγελμά του στο εξωτερικό, καθώς ανέκαθεν απέβλεπε στην επιστροφή του στην Ελλάδα. Ο κυριότερος λόγος που συνέβαινε αυτό ήταν πως ο ίδιος αγαπούσε την χώρα του και δη την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Πάτρα. Έτσι, μέσω των επιστολών που έστελνε στην οικογένειά του διαμήνυε πως ανυπομονούσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του στην κεντρική Ευρώπη και να γυρίσει να προσφέρει την γνώση του και τις υπηρεσίες του στην τοπική κοινωνία.

1.3. Η προσωπική ζωή του

Με την επιστροφή του στην Πάτρα ο Κορύλλος εγκαταστάθηκε σε μία διώροφη κατοικία επί της σημερινής οδού Γούναρη 6 μαζί με την οικογένεια του αδερφού του Νικόλαου. Αμέσως ανέπτυξε μία έντονη κοινωνική ζωή, παραβρισκόμενος σε διάφορα κοσμικά στέκια και εκδηλώσεις της Πάτρας όπως συνηθιζόταν για τους γιατρούς εκείνης της εποχής. Διακρινόταν για του ευρωπαϊκό ντύσιμό του, την αστική του ευγένεια και το χιούμορ που τον χαρακτήριζε.

Παρά το γεγονός πως είχε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει γάμο σχεδόν με οποιαδήποτε γυναίκα της Πάτρας επιθυμούσε, ο ίδιος παρέμεινε για όλη του τη ζωή

² Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 15

³ Χ. Π. Κορύλλος, *Πεζοπορία από Πατρών εις Σπάρτην*, Πάτρα 2014, σ. 19

εργένης από πεποίθηση. Όπως σημειώνει και ο ίδιος, «*Ο τάλας εγώ έχων το ατύχημα να μην θέλω συντρόφους καθ' ύπνους, (διόπερ και απέφυγα του γάμου άχρι τούδε)*⁴». Φυσικά, ανεξάρτητα από τις πεποιθήσεις του είναι πιθανόν ο Κορύλλος να επέλεξε να παραμείνει άγαμος και εξαιτίας των πολλών δραστηριοτήτων που ανέπτυξε στη ζωή του. Εκτός από την επιστήμη του που την υπηρέτησε από διάφορα πόστα, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια ασχολήθηκε ενεργά με την πολιτική, με την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και την πεζοπορία.

Ωστόσο παρά το γεγονός πως δεν έκανε δική του οικογένεια, δέθηκε πολύ στενά με την οικογένεια του αδερφού του Νικόλαου με την οποία διαβίωσε μαζί της για περισσότερο από σαράντα χρόνια. Μάλιστα ανέπτυξε εξαιρετική σχέση με τη νύφη του Βασιλική, την οποία αντιμετώπιζε ως αδερφή του. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα πως μετά τον θάνατό του της κληροδότησε τα έπιπλα που είχε στην κατοχή του, όπως και πολλά προσωπικά του αντικείμενα ως ένδειξη ευχαρίστησης για την φροντίδα που εκείνη παρείχε στον ίδιο και σε όλη την οικογένειά⁵.

Αλλά και με τα παιδιά του Νικόλαου είχε εξαιρετική σχέση και ιδιαίτερα με τον Πολύβιο. Με τον Πολύβιο, ο οποίος μάλιστα αποτελούσε και αναδεξιμύς του, όλες οι πηγές συμφωνούν πως ανέπτυξαν δεσμούς πατέρα-γιού (σ. σ. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την σχέση του με τον Πολύβιο βλέπετε Β' Μέρος, Α' Κεφάλαιο Α', 1.1). Ένα επιπρόσθετο γεγονός που ενδυνάμωσε την μεταξύ τους σχέση αποτέλεσε και το ότι ο Χρήστος Κορύλλος έσωσε τη ζωή του Πολύβιου όταν εκείνος βρισκόταν σε πολύ μικρή ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, ο Πολύβιος δαγκώθηκε από σκύλο και ο θείος του χάρη στην εμπειρία και τις γνώσεις του διέκρινε συμπτώματα λύσσας και πως η ζωή του κινδύνευε άμεσα. Έτσι, τον μετέφερε στο Ινστιτούτο Παστέρ του Παρισίου όπου και έγιναν όλες οι απαραίτητες ενέργειες και σώθηκε. Φυσικά, ήταν και εκείνος ο οποίος καλλιέργησε στον Πολύβιο την αγάπη του για την ιατρική επιστήμη και τον καθοδήγησε στα πρώτα του βήματα και καθ' όλη την σταδιοδρομία του παρέχοντάς του συμβουλές και επιβλέποντας τις εργασίες του.

⁴ Χ. Π. Κορύλλος, ό. π., σ. 19

⁵ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 18

Β' Κεφάλαιο

Η επαγγελματική σταδιοδρομία του

2.1: Το φαρμακείο στη Γεροκωστοπούλου

Με την επιστροφή του στην Ελλάδα και την Πάτρα ο Χρήστος Κορύλλος ξεκίνησε άμεσα να ασκεί το επάγγελμα της ιατρικής σε φαρμακείο της πόλης. Όπως συνηθιζόταν στην Ελλάδα κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα οι γιατροί εξέταζαν τους ασθενείς τους στα φαρμακεία. Για τον λόγο αυτό, τα φαρμακεία στην χώρα εκείνη την περίοδο ήταν πάρα πολλά καθώς εκτός από το να πουλάνε φάρμακα είχαν και τον ρόλο του ιατρού⁶. Μάλιστα οι γιατροί είχαν δικό τους χώρο μέσα στο κατάστημα όπου υποδέχονταν τον κόσμο, ενώ υπήρχε και ειδική θυρίδα στην οποία οι ασθενείς μπορούσαν να υποβάλλουν σημείωμα με τα στοιχεία επικοινωνίας τους και το πρόβλημα υγείας που είχαν. Επίσης, ήταν σύνηθες το φαινόμενο οι φαρμακοποιοί να μένουν πάνω από το κατάστημά τους ή σε κοντινή απόσταση από αυτό ούτως ώστε σε περίπτωση μεγάλης ανάγκης να μπορούν να εξυπηρετήσουν άμεσα τους ασθενείς τους.

Παράλληλα με τα φαρμακεία λειτουργούσαν και τα φαρμακεμπορεία⁷. Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στα δύο είναι πως τα φαρμακεμπορεία βάση άδειας διευθύνονταν από φαρμακοποιούς και πουλούσαν κανονικά φάρμακα αλλά δεν είχαν τη δυνατότητα να λειτουργούν ως ιατρεία. Ο ανταγωνισμός ωστόσο ανάμεσα στα φαρμακεμπορεία και τα φαρμακεία ήταν μεγάλος, κυρίως γιατί τα δεύτερα κατηγορούσαν τα πρώτα πως εκτελούσαν παράνομα συνταγές. Οι τριβές μεταξύ τους ήταν τέτοιες που σταδιακά ωρίμασαν οι συνθήκες δημιουργίας ενός ενιαίου Φαρμακευτικού Συλλόγου ο οποίος θα περιλάμβανε τα σύνολο των Φαρμακείων και θα προωθούσε τα συμφέροντά τους διασφαλίζοντας παράλληλα την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών τους.

Ο Φαρμακευτικός Σύλλογος Πάτρας ιδρύθηκε το 1880. Πρώτος του πρόεδρος διετέλεσε ο Δημήτριος Κόκκινος, ενώ στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 1887 ο ίδιος επανεξελέγη με τον Αναστάσιο Γκολφινόπουλο να ορίζεται αντιπρόεδρος, τον Γ. Ζηλήμωνα να εκλέγεται ταμίας και τον Κ. Καλλιβωκά γραμματέας. Στις αρχές της ίδρυσής του ο Φαρμακευτικός Σύλλογος Πάτρας περιλάμβανε 18 φαρμακεία. Την ίδια χρονική περίοδο λειτουργούσαν στην πόλη και τέσσερα φαρμακεμπορεία.

⁶ Α. Μαρασλής, *Ιατρική και Γιατροί στην Πάτρα*, Αθήνα 1978, σ. 94

⁷ Α. Μαρασλής, *ό. π.*, σ. 95

Σε ότι αφορά τον Χρήστο Κορύλλο, άσκησε το επάγγελμα του γιατρού στο Φαρμακείο που διατηρούσε ο Καρακίτσος επί της οδού Γεροκωστοπούλου⁸. Η φήμη του Κορύλλου ως ενός εξαιρετικού επιστήμονα με διακεκριμένες σπουδές στο εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα για τον ίδιο να δέχεται δεκάδες ασθενείς κάθε μέρα. Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό πως σε ορισμένες περιπτώσεις οι ασθενείς σχημάτιζαν ουρά που έφτανε πολλά μέτρα έξω από το φαρμακείο.

2.2. Η δράση του στον ελληνικό στρατό

2.2.1. Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897

Στις 5 Απριλίου 1897 η Οθωμανική Αυτοκρατορία κήρυξε τον πόλεμο στην Ελλάδα. Ο πόλεμος έγινε στον απόηχο των εξελίξεων στην Κρήτη, όπου από τις αρχές του έτους οι Τούρκοι του νησιού πραγματοποιούσαν δολοφονίες κατά των μελών της χριστιανικής κοινότητας και λεηλασίες των περιουσιών τους. Μπροστά στις εξελίξεις αυτές οι Έλληνες κάτοικοι του νησιού ζητούσαν την προστασία της μητέρας Ελλάδας. Φυσικά, δεδομένου ότι η Κρήτη αποτελούσε μέρος της οθωμανικής επικρατείας το ελληνικό κράτος δεν είχε πολλά περιθώρια παρέμβασης ειδικότερα μάλιστα από τη στιγμή που οι Μεγάλες Δυνάμεις εμφανίζονταν κάθετα αρνητικές σε αυτό το ενδεχόμενο. Οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπαθούσαν να εκτονώσουν το σκηνικό έντασης ορίζοντας Χριστιανό Διοικητή στο νησί, ενώ παράλληλα στρατιωτικά τους τμήματα προσπαθούσαν να επιβάλλουν την τάξη. Οι κινήσεις όμως αυτές δεν έδειχναν ικανές να περιορίσουν την τουρκική δραστηριότητα.

Σε ότι αφορούσε την κατάσταση στην Ελλάδα, πρωθυπουργός ήταν από το 1895 ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Ο Δηλιγιάννης αρχικά παρακολουθούσε τις εξελίξεις στην Κρήτη διατηρώντας μία σχετική μετριοπάθεια. Ωστόσο, στην ελληνική κοινωνία είχε ωριμάσει ένα κλίμα πατριωτισμού που απέβλεπε στην ενεργή στήριξη της χώρας προς τους Κρητικούς. Στη διαμόρφωση του κλίματος αυτού σημαντικό ρόλο είχε παίξει η οργάνωση «Εθνική Εταιρεία» που είχε ιδρυθεί ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1895, η οποία είχε ισχυρούς συνδέσμους και επιρροή στον στρατό, την κυβέρνηση και τον Τύπο⁹. Πολλά μέλη της «Εθνικής Εταιρείας» προέρχονταν από την αθηναϊκή ελίτ και είχαν μεγάλη επιρροή. Η «Εθνική Εταιρεία» λοιπόν, ασκώντας έντονες πιέσεις κατόρθωσε να πείσει την κυβέρνηση να αναμειχθεί ενεργά στο Κρητικό Ζήτημα.

⁸ Πελοπόννησος: Ιστορίες της πόλης, Αθήνα 2004, σ. 61

⁹ Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 14, σ. 97

Η πρώτη ελληνική δύναμη έφτασε στην Κρήτη στις 24 Ιανουαρίου 1897. Επρόκειτο για στόλο πολεμικών πλοίων με δύναμη 1000 ανδρών υπό την καθοδήγηση του Πρίγκηπα Κωνσταντίνου και του Συνταγματάρχη Βάσσου, η οποία είχε στόχο την κατάληψη του νησιού. Η ελληνική δύναμη πέτυχε τον στόχο της και κατόρθωσε να πετύχει ορισμένες σημαντικές νίκες με αποκορύφωμα εκείνη της 7^{ης} Φεβρουαρίου. Ωστόσο η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων ήταν άμεση και τερμάτισαν άμεσα τις εχθροπραξίες. Για τον Σουλτάνο όμως, η συγκεκριμένη κίνηση σε συνδυασμό με την παραμονή των ελληνικών μονάδων στο νησί θεωρήθηκε απροκάλυπτη εχθροπραξία. Έτσι, τον Απρίλιο του 1897 οδηγηθήκαμε στο ξέσπασμα του πολέμου.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 διήρκεσε περίπου έναν μήνα καθώς στις 7 Μαΐου 1897 έγινε ανακωχή μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων και την επομένη (8 Μαΐου 1897) υπογράφηκε συμφωνία κατάπαυσης πυρών μετά και την παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων και της Ρωσίας. Ο πόλεμος έληξε με συντριπτική νίκη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η οποία αριθμούσε εμφανώς μεγαλύτερης στρατιωτικής δύναμης (58.000 άνδρες) έναντι της Ελλάδας (45.000 άνδρες)¹⁰. Ο πόλεμος εκδηλώθηκε ουσιαστικά σε δύο μέτωπα, της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Στο μέτωπο της Ηπείρου, ο ελληνικός στρατός κατόρθωσε να κρατήσει τις θέσεις του και να πετύχει ορισμένες μεγάλες νίκες σε αντίθεση με την Θεσσαλία όπου ηττήθηκε ολοσχερώς και αναγκάστηκε να υποχωρήσει άτακτα.

Επίσημα ο ελληνοτουρκικός πόλεμος ολοκληρώθηκε στις 22 Νοεμβρίου 1897 με την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης στην Κωνσταντινούπολη. Οι όροι της συνθήκης καθώς και οι επιπτώσεις της, ανέδειξαν μία δύσκολη πραγματικότητα για την ελληνική κοινωνία και καθεστώς πολιτικής αστάθειας που σημαδεύτηκε από την παραίτηση του πρωθυπουργού Δηλιγιάννη και την εκλογή του Αλέξανδρου Ζαΐμη. Η χώρα αναγκάστηκε να πληρώσει ως πολεμική αποζημίωση στην Τουρκία 4.000.000 λίρες και της επιβλήθηκε αυστηρός οικονομικός έλεγχος. Επιπροσθέτως, παραχώρησε σημαντικό μέρος των δημοσίων εσόδων της στις Μεγάλες Δυνάμεις και σύναψε δάνειο προκειμένου να ορθοποδήσει. Ωστόσο, οι σύγχρονοι ιστορικοί σημειώνουν και κάποιες θετικές πτυχές της εμπλοκής της χώρας σε αυτή τη σύγκρουση. Αρχικά η χώρα παρά την ήττα της στο πεδίο της μάχης δεν απώλεσε εδάφη, ενώ αντιθέτως άνοιξε ο δρόμος για την οριστική επίλυση του Κρητικού ζητήματος με την προσάρτηση της Κρήτης το 1913. Το κυριότερο όμως πλεονέκτημα που προέκυψε είναι πως αυτή η

¹⁰ Κ. Παπαρηγόπουλος, *Επίτομος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1963, σ. 864 - 865

πρώτη ουσιαστικά εμπλοκή της Ελλάδας σε πολεμική σύγκρουση από καταβολής ίδρυσης του ελληνικού κράτους, παρά το οδυνηρό της αποτέλεσμα ανέδειξε τις αδυναμίες του ελληνικού στρατού και έδωσε το έναυσμα για αναδιοργάνωση, εξοπλισμό και εκσυγχρονισμό του. Έτσι, την δεκαετία που ακολούθησε έγιναν οι απαραίτητες αλλαγές με αποτέλεσμα ο ελληνικός στρατός να γράψει σελίδες δόξας και να υπερτερήσει στους Βαλκανικούς Πολέμους.

2.2.2. Η συμμετοχή του στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο

Το ξέσπασμα του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897 βρήκε τον Χρήστο Κορύλλο σε ηλικία 55 ετών να εργάζεται στο φαρμακείο του Καρακίτσου στην Πάτρα. Κατά τις επιστρατεύσεις που έγιναν ο Κορύλλος ως γιατρός εντάχθηκε στον υγειονομικό τομέα και συγκεκριμένα στον Ερυθρό Σταυρό. Στον Ερυθρό Σταυρό διετέλεσε αρχικά επικεφαλής σε κινητό νοσοκομείο το οποίο βρισκόταν στην πρώτη γραμμή του μετώπου¹¹. Αργότερα, μετέβη στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Λευκάδας όπου ανέλαβε το ρόλο του διευθυντή¹². Ο λόγος που ο Κορύλλος τοποθετήθηκε σε αυτές τις νευραλγικές θέσεις ήταν ξεκάθαρα οι εξαιρετικές επιστημονικές του γνώσεις, οι ιατρικές του ικανότητες και η φήμη που είχε αποκτήσει στην κοινωνία της Πάτρας.

Αξίζει να σημειωθεί πως παράλληλα με τον Κορύλλο επιστρατεύτηκαν και οι υπόλοιποι γιατροί της Πάτρας. Εκείνοι ήταν οι εξής: ο Κωνσταντίνος Σταμπουλόπουλος, ο Μιχαήλ Μυλωνάς, ο Θεόδωρος Ευσταθόπουλος, ο Χρήστος Κρητικός, ο Κωνσταντίνος Παπασταθόπουλος, ο Σταύρος Φερεντίνος, ο Δημήτρης Κουτσικόπουλος και ο Θεόδωρος Ζαΐμης. Από αυτούς οι νεότεροι ηλικιακά υπηρέτησαν στις υγειονομικές μονάδες της πρώτης γραμμής του μετώπου ενώ οι υπόλοιποι τοποθετήθηκαν στα στρατιωτικά νοσοκομεία. Ο Θεόδωρος Ζαΐμης, ο οποίος αποτελούσε συνομήλικο του Χρήστου Κορύλλου και επίσης έναν εκ των πιο διακεκριμένων Πατρινών Ιατρών τοποθετήθηκε διευθυντής στο στρατιωτικό νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού στον Καρβασαρά. Μάλιστα, οι δύο άντρες κατά την διάρκεια των γεγονότων συχνά επικοινωνούσαν μεταξύ τους με επιστολές συζητώντας για ιατρικά θέματα που αντιμετώπιζαν. Μία τέτοια επιστολή μας διασώζεται από την 30^η Απριλίου 1897, την οποία απέστειλε ο Ζαΐμης στον Κορύλλο τη στιγμή που εκείνος βρισκόταν σε κινητό νοσοκομείο της Άρτας¹³.

¹¹ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 99

¹² Πελοπόννησος, ό. π., σ. 61

¹³ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 99

2.2.3. Η συμβολή του στον Ερυθρό Σταυρό

Στην πραγματικότητα, η συμβολή του Κορύλλου στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό ξεκινάει πολύ νωρίτερα από το ξέσπασμα του ελληνοτουρκικού πολέμου. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1878, ο Χρήστος Κορύλλος ανιδιοτελώς και με προσωπική του πρωτοβουλία ανέλαβε να συγκροτήσει τμήμα Ερυθρού Σταυρού στην Πάτρα. Ο ίδιος αφουγκραζόμενος τις κοινωνικές εξελίξεις προέβλεπε πως η εκδήλωση πολέμου ήταν ένα αρκετά πιθανό σενάριο, συνεπώς θεωρούσε πως μια πόλη με το μέγεθος της Πάτρας έπρεπε οπωσδήποτε να έχει ένα στρατιωτικό νοσοκομείο για ώρα ανάγκης. Είναι γεγονός πως η Πάτρα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Ελλάδας, καθώς σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας του ίδιου είχε πληθυσμό 35 χιλιάδων κατοίκων¹⁴. Συνολικά ο νομός Αχαΐας σε πληθυσμό ήταν ο έκτος μεγαλύτερος της χώρας πίσω από Αττική, Κέρκυρα, Μεσσηνία, Λακωνία και Τριφυλία¹⁵.

Για την συγκρότηση του τμήματος του Ερυθρού Σταυρού στην Πάτρα, ο Κορύλλος δημιούργησε σώμα νοσοκόμων που απαρτιζόταν αποκλειστικά από άτομα της πόλης. Διευθυντής ορίστηκε ο Ν. Βάλλας, ο οποίος ήταν και ο γιατρός της φρουράς της πόλης. Η πρώτη επιθεώρηση του Νοσοκομείου έγινε τον Μάιο του 1887 από τον αρχίατρο Αθανασίου¹⁶. Ο Αθανασίου συνεχάρη τον Βάλλα αλλά και τον Κορύλλο, καθώς στην αναφορά του τόνισε πως το νοσοκομείο ήταν άψογα οργανωμένο και λειτουργούσε μεθοδικά.

Με το ξέσπασμα του πολέμου το 1897 ο Κορύλλος όπως προαναφέρθηκε έφυγε εκτός Πάτρας για να παρέχει τις υγειονομικές υπηρεσίες του. Ωστόσο, το στρατιωτικό νοσοκομείο που ο ίδιος είχε οργανώσει έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην περίθαλψη των τραυματιών. Μάλιστα μέσω επιστολών υπήρχε τακτική επικοινωνία μεταξύ του Κορύλλου και του Βάλλα. Η πρώτη φορά που το νοσοκομείο δοκιμάστηκε σε πραγματικές συνθήκες πίεσης ήταν στις αρχές Μαΐου 1897, όταν κατέπλευσε στην Πάτρα το πλωτό νοσοκομείο «Ηπειρος» με 84 τραυματίες. Από αυτούς, το στρατιωτικό νοσοκομείο ανέλαβε να περιθάλψει τους 17. Την ίδια χρονική περίοδο έφτασε στην Πάτρα και ο Θεόδωρος Ζαΐμης με σκοπό να αναλάβει τη νοσηλεία των τραυματιών καθώς πλέον το υγειονομικό προσωπικό δεν επαρκούσε. Με ενέργειες του Ζαΐμη, ο Ερυθρός Σταυρός νοικιάζει το σπίτι του Σωτηριάδη στην Αγίου Νικολάου το

¹⁴ Χ. Κορύλλος, *Χορογραφία της Ελλάδος Α': Νομός Αχαΐας*, Αθήνα 1903, σ. 6

¹⁵ Χ. Κορύλλος, ό. π., σ. 6

¹⁶ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 100

οποίο επίσης οργανώνει σε νοσοκομείο. Πλέον το έργο του Ερυθρού Σταυρού στην Πάτρα πραγματικά γιγαντώνεται, ενώ το νοσηλευτικό προσωπικό ενισχύεται από Αγγλίδες νοσοκόμες που καταφτάνουν από την Αθήνα. Παράλληλα και άλλοι Πατρινοί ιατροί επιστρέφουν στη γενέτειρά τους, μεταξύ των οποίων ο Παπασταθόπουλος και ο Κουτσικόπουλος.

Τα νοσοκομεία του Ερυθρού Σταυρού συνεχίζουν τη λειτουργία τους στην Πάτρα και μετά τη λήξη του πολέμου. Μάλιστα διατηρούν τον κύριο όγκο των ασθενών τους δεδομένου πως τα αμιγώς στρατιωτικά νοσοκομεία παύουν πλέον να υφίστανται. Ο Κορύλλος επιστρέφει και εκείνος με τη σειρά του στην Πάτρα από τη Λευκάδα όπου ήταν εγκατεστημένος και συνεχίζει το έργο που είχε ξεκινήσει στον Ερυθρό Σταυρό. Τραυματισμένοι στρατιώτες που παίρνουν εξιτήριο ευχαριστούν θερμά το νοσηλευτικό προσωπικό, το οποίο παρείχε αφιλοκερδώς τις υπηρεσίες του όλο εκείνο το διάστημα. Σε ότι αφορά τον Κορύλλο, το έργο του στον Ερυθρό Σταυρό αναγνωρίζεται συλλήβδην τόσο από τις αρχές τις πόλεις όσο και την στρατιωτική ηγεσία.

2.3. Η θητεία του στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών

Μετά το πέρας του ελληνοτουρκικού πολέμου, ο Κορύλλος άφησε το φαρμακείο του Καρακίτσου στην Γεροκωστοπούλου και εντάχθηκε στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών (σημερινή οδός Κορύλλων 2). Το Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών αποτελούσε μία εκ των παλιότερων υγειονομικών μονάδων του ελληνικού κράτους. Το κτίριο αποτελούσε κατασκευή του Δανού Αρχιτέκτονα Χάνσεν και θεμελιώθηκε από τον Όθωνα το 1857. Η πρώτη φάση κατασκευής του τελείωσε το 1871, με την ολοκλήρωση της κατασκευής της πρόσοψης και των πλαϊνών πλευρών. Επρόκειτο για ένα νεοκλασικό κτίριο με λιτή και αυστηρή αισθητική, το οποίο αποτελούσε ενδεικτικό παράδειγμα της αρχιτεκτονικής του Χάνσεν¹⁷. Τα εγκαίνια λειτουργίας του έγιναν την Πρωτοχρονιά του 1872.

Η ένταξη του Χρήστου Κορύλλου στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών έγινε ενώ εκείνο δεν είχε συμπληρώσει ακόμη τριάντα χρόνια λειτουργίας. Επρόκειτο για μία σχέση εξαιρετικά αλληλένδετη, η οποία ήταν εφ' όρου ζωής. Ο Κορύλλος αφιέρωσε ολόκληρη την ζωή του στο νοσοκομείο υπηρετώντας το πιστά, μην παρέχοντας απλά τις υγειονομικές του υπηρεσίες αλλά προσφέροντας και σημαντικό

¹⁷ <https://explore.patras.gr/listing/palaio-dimotiko-nosokomeio-patrongr/> (πρόσβαση: 15/5/2023)

μέρος των οικονομικών του πόρων. Αρχικά, δούλεψε σε αυτό ως απλός γιατρός. Στη συνέχεια εντάχθηκε στην Παθολογική Κλινική της οποίας μάλιστα διετέλεσε διευθυντής¹⁸. Το 1904 ορίστηκε Γενικός Διευθυντής του Νοσοκομείου, μία θέση την οποία διατήρησε μέχρι το θάνατό του το 1930¹⁹. Μάλιστα στη θέση του Διευθυντή διαδέχθηκε τον Θεόδωρο Ζαΐμη, με τον οποίον συνέχιζε να ακολουθεί παράλληλη πορεία στα ιατρικά δρώμενα της πόλης.

Η διοίκηση του νοσοκομείου από τον Κορύλλο έγινε με γνώμονα το συμφέρον του οργανισμού. Για το λόγο αυτό ο Κορύλλος απέφυγε να εξυπηρετήσει πολιτικά συμφέροντα και σκοπιμότητες που αποτελούσαν κύριο χαρακτηριστικό στις δημόσιες δομές της εποχής. Επιπροσθέτως, ήταν ιδιαίτερα αυστηρός με τους γιατρούς και τους νοσηλευτές καθώς απαιτούσε από εκείνους το αρτιότερο αποτέλεσμα. Μάλιστα, η αυστηρότητά του σε ορισμένες περιπτώσεις επικρίθηκε έντονα²⁰. Σε απάντηση των επικριτών του, ο Κορύλλος υποδείκνυε πάντοτε τα αποτελέσματα και τα στατιστικά της δουλειάς του σύμφωνα με τα οποία το Νοσοκομείο επί των ημερών του νοσήλευε 1.300 ασθενείς τον χρόνο.

Η αλήθεια όμως είναι πως και ο ίδιος ήταν πολύ αυστηρός και απαιτητικός με τον εαυτό του. Εργαζόταν ακούραστα και ακατάπαυστα για πολλές ώρες πραγματοποιώντας συνεχώς ελέγχους στους θαλάμους των ασθενών προσπαθώντας να παρακολουθεί από κοντά την υγεία τους. Αυτή του τη συνήθεια διατήρησε μέχρι και προχωρημένη ηλικία, όταν πλέον οι σωματικές δυνάμεις του και αντοχές είχαν αρχίσει αισθητά να μειώνονται. Σύμφωνα με μαρτυρίες των νοσηλευτών, ο Κορύλλος προς το τέλος της ζωής του υπέφερε από ιλίγγους και συχνά έπεφτε στους διαδρόμους κατά την διάρκεια των επιθεωρήσεων. Ωστόσο ούτε ο κλονισμός της υγείας του ήταν αρκετός προκειμένου να τον απομακρύνει από τους χώρους του νοσοκομείου²¹.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Κορύλλος υποστήριξε το Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών και με τους οικονομικούς του πόρους. Το διάστημα 1889 – 1897 μαζί με τους Πατριούς γιατρούς Γιαννόπουλο, Ευσταθόπουλο και Παπασταθόπουλο χρηματοδότησε την κατασκευή νέων κτιρίων με σκοπό την επέκταση των χώρων του νοσοκομείου. Επιπροσθέτως, το 1914 επί προεδρίας του θεμελιώθηκε ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους. Δέκα χρόνια αργότερα, το 1924 χρηματοδότησε την ολοκληρωτική

¹⁸ Χ. Π. Κορύλλος, ό. π., σ. 19

¹⁹ Πελοπόννησος, ό. π., σ. 61

²⁰ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 127

²¹ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 126

ανακαίνιση του κτιρίου. Εκτός από τον εκσυγχρονισμό του χώρου, η ανακαίνιση περιλάμβανε την περίφραξη του οικοπέδου και την δημιουργία κήπου με σκοπό την καλαισθησία²².

²² <https://explore.patras.gr/listing/palaio-dimotiko-nosokomeio-patrongr/> (πρόσβαση: 17/5/2023)

Γ' Κεφάλαιο

Η πολιτική δράση και ενασχόληση με τα κοινωνικά και αθλητικά πράγματα της Πάτρας

3.1. Η πρώτη του επαφή με την πολιτική

Ο Χρήστος Κορύλλος υπήρξε ένας άνθρωπος ο οποίος αμέσως μετά την επιστροφή του από το εξωτερικό και την εγκατάστασή του στην Ελλάδα έδειξε αμέσως ζήλο και ενδιαφέρον για τα πολιτικά ζητήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και της χώρας γενικότερα. Αν προσπαθούσαμε να σκιαγραφήσουμε το πολιτικό προφίλ του θα λέγαμε ότι επρόκειτο για έναν ένθερμο πατριώτη, υπέρμαχο της Φιλελεύθερης πολιτικής²³.

Η πρώτη του επαφή με την πολιτική υπήρξε μέσω της συγγραφής κάποιων άρθρων που αφορούσαν προβλήματα της τοπικής κοινωνίας, με τον ίδιο να υποδεικνύει τις λύσεις τους. Μάλιστα την πρώτη φορά που συμμετείχε σε εκλογική αναμέτρηση επρόκειτο για δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές. Σε εθνικό επίπεδο ο Κορύλλος βίωσε το αποκορύφωμα της αντιπαλότητας του δίπολου Τρικούπης – Δηληγιάννης και τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ του δεύτερου. Επιπροσθέτως, παρακολούθησε από κοντά την άνοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου στα πολιτικά πράγματα της χώρας και μάλιστα αποτέλεσε ένθερμο οπαδό του καθώς και συνεργάτη του. Τέλος, στα πλαίσια της πολιτικής του δράσης άξια αναφοράς ήταν η φιλία που είχε αναπτύξει με τον Βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιο Α'. Μάλιστα ο Γεώργιος Α' απολάμβανε τόσο πολύ τη συντροφιά του Κορύλλου που σύμφωνα με μαρτυρίες πάντοτε όταν βρισκόταν στην Πάτρα τον επισκεπτόταν στο νοσοκομείο²⁴.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι πως ο Κορύλλος καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του μολονότι υποστήριξε με πάθος τις θέσεις του, πάντοτε πολιτεύθηκε με μετριοπάθεια και νηφαλιότητα. Αυτό φυσικά υποδεικνύει έναν άνθρωπο του πνεύματος, ο οποίος έχοντας αντίληψη της ταραγμένης πολιτικής κατάστασης ελέω και του Εθνικού Διχασμού δεν επεδίωκε την όξυνσή της. Μάλιστα, αντιθέτως προσπαθούσε να την εκτονώσει επιστρατεύοντας και το χιούμορ που τον διέκρινε ως χαρακτήρα. Στο σημείο αυτό θα αναφερθεί ένα περιστατικό από τις μέρες του Εθνικού Διχασμού, όπου οπαδοί του Κωνσταντίνου του επιτέθηκαν με πέτρες και αυγά με τον

²³ Χ. Π. Κορύλλος, ό. π., σ. 23

²⁴ Κ. Ν. Τριανταφύλλου, *Ιστορικών Λεξικόν των Πατρών*, Πάτρα 1959, σ. 317

ίδιο να βγάζει το καπέλο του και να τους ευχαριστεί για αυτές τους τις εκδηλώσεις αποφεύγοντας να έρθει σε δριμεία ρήξη μαζί τους²⁵.

3.2. Η διπλή εκλογή του σε βουλευτή

Στα πλαίσια της πολιτικής του δράσης, ο Κορύλλος εκλέχθηκε δύο φορές βουλευτής Αχαΐας. Η πρώτη φορά ήταν στις εκλογές της 14^{ης} Οκτωβρίου 1890, όταν η παράταξη του Δηλιγιάννη κέρδισε τις εκλογές με τον ίδιο να καταλαμβάνει μία από τις 100 έδρες που πήρε συνολικά το κόμμα²⁶. Ωστόσο, λόγω της πολιτικής αστάθειας που επικρατούσε στη χώρα ο Κορύλλος διατήρησε το βουλευτικό του αξίωμα μέχρι τον Φεβρουάριο του 1892. Τότε, με παρέμβαση του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ διαλύθηκε η βουλή και σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Κωνσταντόπουλο. Νέες εκλογές διεξήχθησαν στις 3 Μαΐου 1892 με τον Χαρίλαο Τρικούπη να αναλαμβάνει εκ νέου την διακυβέρνηση της χώρας και την παράταξη του Δηλιγιάννη στην οποία ανήκε και ο Κορύλλος να γνωρίζει συντριπτική ήττα.

Η δεύτερη φορά που ο Κορύλλος εκλέχθηκε βουλευτής ήταν στις εκλογές της 28^{ης} Νοεμβρίου 1910, με το κόμμα του Βενιζέλου αυτή τη φορά. Ουσιαστικά, ο Κορύλλος συμμετείχε ως ενεργό μέλος στην πρώτη εκλεγμένη κυβέρνηση του Βενιζέλου, έστω και αν η εκλογική αναμέτρηση πραγματοποιήθηκε με την αποχή των υπόλοιπων κομμάτων. Είναι γεγονός πως ο Κορύλλος γοητεύθηκε εξαρχής από το κίνημα των Φιλελευθέρων (σ. σ. Η επίσημη ίδρυση του κόμματος έγινε στις 22 Αυγούστου 1910) και από τον Κρητικό αρχηγό τους με τον οποίο έγινε και στενός συνεργάτης. Ο Κορύλλος διατήρησε το αξίωμά του μέχρι την ψήφιση νέου συντάγματος το 1911. Στην εκλογική αναμέτρηση που έγινε τον Μάρτιο του 1912 με όλα τα κόμματα να συμμετέχουν αυτή τη φορά, οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν πάλι ωστόσο ο Κορύλλος απείχε από την εκλογική διαδικασία. Ο λόγος που συνέβη αυτό είναι πως πλέον είχε φτάσει τα 70 έτη, συνεπώς η τόσο ενεργή ενασχόλησή του με την πολιτική ήταν δύσκολη για ένα άτομο της ηλικίας του. Επιπροσθέτως, το πάθος του για την ιατρική ήταν τέτοιο που επιθυμούσε να ασχοληθεί αποκλειστικά με την επιστήμη του σε εκείνο το στάδιο της ζωής του. Ωστόσο παρέμεινε ταγμένος στον Βενιζέλο για όλη την υπόλοιπη ζωή του και μάλιστα εμφύσησε και στην οικογένειά του τα «φιλοβενιζελικά» του αισθήματα. Είναι γεγονός πως τόσο ο ανιψιός του Πολύβιος όσο

²⁵ *Πελοπόννησος*, ό. π., σ. 73

²⁶ D. Nohlen – P. Stover, *Elections in Europe: A data handbook*, Baden 2010, σ. 854

και ο σύζυγος της ανιψιάς του Ελευθερίας Παναγής Βουρλούμης συνδέθηκαν στενά με το κόμμα των Φιλελευθέρων στα χρόνια που ακολούθησαν.

3.3. Η συμβολή του στην ίδρυση της Σχολής του Λαού

Ο Κορύλλος ανεξάρτητα από την πολιτική του δράση είχε μία έντονη κοσμική ζωή στην κοινωνία της Πάτρας. Μαζί με τους υπόλοιπους γιατρούς συμμετείχε στις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν στην πόλη και εμφανιζόταν συνεχώς στα κεντρικά καφενεία της. Επιπροσθέτως έδινε συχνά το παρόν στις παραστάσεις του θεάτρου «Απόλλων», το οποίο αποτελούσε το σημαντικότερο καλλιτεχνικό στέκι της περιοχής²⁷.

Στα πλαίσια της κοινωνικής του αναγνωρισιμότητας αλλά και του κύρους του επαγγέλματός του ο Κορύλλος θέλησε να ασχοληθεί με σωματεία τα οποία προάσπιζαν εκπαιδευτικούς και επιμορφωτικούς σκοπούς. Έτσι, εγγράφηκε στον «Αχαϊκό Σύλλογο» και ως μέλος του πρωτοστάτησε στην ίδρυση της «Σχολής του Λαού» τον Ιανουάριο του 1877. Στην ίδρυση της συγκεκριμένης σχολής μαζί με τον Κορύλλο συμμετείχαν επίσης και οι γιατροί Σταμάτης Θεοχάρης και Βασίλης Θεοδώρου. Ο Βασίλης Θεοδώρου μάλιστα διετέλεσε και πρώτος της έφορος.

Η «Σχολή του Λαού» ήδη από το ξεκίνημά της αποτέλεσε το πνευματικό κέντρο της πόλης, ελλείψει και Πανεπιστημίου. Προσέφερε έντεκα διαφορετικά μαθήματα τα οποία διδάσκονταν από επιστήμονες της Πάτρας στην πλειοψηφία τους γιατρούς, κατά τις απογευματινές ώρες. Συγκεκριμένα προσφέρονταν τα ακόλουθα μαθήματα: Ιερατική Ιστορία, Χριστιανική Ηθική, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, Γεωγραφία, Κοσμογραφία, Ιστορία, Υγιεινή, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, Φυσική Ιστορία και Κοινωνικά Θέματα²⁸. Σύντομα λόγω της μεγάλης προσέλευσης των επισκεπτών στις διαλέξεις των μαθημάτων αναζητήθηκε ένας μεγαλύτερος χώρος, ο οποίος βρέθηκε το 1882 στο σχολείο του Β. Χρυσανθακόπουλου το οποίο έτσι κι αλλιώς παρέμενε κλειστό κατά τις βραδινές ώρες. Μάλιστα, κύριο χαρακτηριστικό της σχολής ήταν και η παρουσία γυναικών στις διαλέξεις.

Ο Κορύλλος ανέλαβε έφορος της «Σχολής του Λαού» το 1886 μαζί με τον Θεοχάρη, αντικαθιστώντας τον αποθανόντα από το 1885 Θεοδώρου. Μάλιστα ο ίδιος δίδασκε το μάθημα της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασης. Γενικά παρέμενε

²⁷ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 89

²⁸ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 90

ιδιαίτερα ενεργός στα ζητήματα και τις διαλέξεις της σχολής. Είναι χαρακτηριστικό πως το 1898 ο Κορύλλος ήταν εκείνος που παρέδωσε την πρώτη διάλεξη του έτους διδάσκοντας το μάθημά του για την ελληνική επανάσταση, ενώ αξιομνημόνευτη ήταν και η ομιλία του στο ακροατήριο της σχολής ανήμερα τη γιορτή του Άγιου Ανδρέα με τίτλο «Περί του Αγίου Ανδρέου, εν σχέσει προς την ιστορίαν των Πατρών».

Σε ότι αφορά την ιστορία της «Σχολής του Λαού», ήταν αξιοθαύμαστη τα χρόνια που ακολούθησαν. Έγινε σημείο αναφοράς για την πόλη της Πάτρας και αποτέλεσε «Λαϊκό Πανεπιστήμιο», καθώς πληθώρα επιστημόνων έσπευδε να διδάξει. Αν και είχε κάποιες διακοπές στη λειτουργία της κυρίως εξαιτίας ορισμένων εξελίξεων που συνέβησαν στη χώρα (π.χ. Ελληνοτουρκικός πόλεμος, Βαλκανικοί Πόλεμοι κλπ), είχε μία αδιάλειπτη πορεία η οποία φτάνει έως τις μέρες μας με τη σχολή πλέον να ονομάζεται «Διακίδειος Σχολή του Λαού». Το κτίριο που στεγάζεται σήμερα αποτελεί ένα ισόγειο κτίσμα και βρίσκεται επί της οδού Κανάρη 58. Μάλιστα, οφείλει το όνομά της στον Ιωάννη Διακίδη ο οποίος δώρισε το συγκεκριμένο κτίσμα για να λειτουργήσει η σχολή το 1950.

3.3. Η συμβολή του στην ίδρυση του Παναχαϊκού Συλλόγου

3.3.1 Η περίοδος της πρώτης προεδρίας

Ο Χρήστος Κορύλλος ανάμεσα στα υπόλοιπα ενδιαφέροντά του διακρινόταν για το αθλητικό πνεύμα του και για την αγάπη του προς την σωματική δραστηριότητα. Άλλωστε, ο ίδιος ήταν δεινός πεζοπόρος και είχε περιηγηθεί σε διάφορες πόλεις και περιοχές της Πελοποννήσου διανύοντας μεγάλες χιλιομετρικές αποστάσεις. Μάλιστα, ο Κορύλλος θεωρείται έως τις μέρες μας ως ο πιο μανιώδης Πατρινός πεζοπόρος όλων των εποχών²⁹.

Στα πλαίσια αυτά, ο Κορύλλος αποτελεί μαζί με τον Ιωάννη Κρητικό εκ των πρωτεργατών της ίδρυσης του Παναχαϊκού Γυμναστικού Συλλόγου το 1891³⁰. Ο Κορύλλος γρήγορα αναδείχτηκε στην ψυχή του συλλόγου. Με το κύρος που ο ίδιος είχε ως επιστήμονας και την ευφράδεια του λόγου του, κινητοποίησε επιφανείς και ισχυρούς ανθρώπους της Πάτρας να χρηματοδοτήσουν τον νεοσύστατο σύλλογο με αποτέλεσμα εκείνος σε μικρό χρονικό διάστημα να μετατραπεί στο καμάρι της πόλης³¹.

²⁹ Ν. Πολίτης, *Ο Πατραϊκός Αθλητισμός: Η πρώτη δεκαετία 1891 – 1900*, Πάτρα 1994, τ. 1, σ. 35

³⁰ Α. Μαρασλής, ό. π., σ. 91

³¹ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 14

Η επίσημη παρουσίαση των αθλητών που μετείχαν στο Παναχαϊκό Σύλλογο έγινε στις 25 Μαΐου 1892, με την διεξαγωγή των πρώτων αγώνων που πραγματοποιήθηκαν ενώπιον του κοινού. Οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν με την οργάνωση της εξαμελούς επιτροπής του συλλόγου η οποία απαρτιζόταν από τους: Χρήστο Κορύλλο, Κωνσταντίνο Θεοδώρου, Αθηνόδωρο Σωτηριάδη, Ανδρέα Λαμπρόπουλο και Δημήτριο Καρόκη. Την κριτική επιτροπή απάρτιζαν οι Ιωάννης Κρητικός, Πέτρος Παπαγεωργίου και Δημήτριος Πράτσικας³². Μέρος στους αγώνες έλαβαν 19 αθλητές του συλλόγου, εκ των οποίων οι εννέα ήταν ανήλικοι. Τα αγωνίσματα ξεκίνησαν στις 6 το απόγευμα και ολοκληρώθηκαν μόλις νύχτωσε.

Τον Ιούνιο του 1892 έγινε συνέλευση στον Παναχαϊκό με σκοπό την ανάδειξη νέας διοίκησης, όπου πρόεδρος εκλέχτηκε ο Κορύλλος. Ο Κορύλλος ανέλαβε τα καθήκοντά του την 1^η Ιουλίου 1892 και αυτόματα εγκαινιάστηκε μία πολύ παραγωγική περίοδος για το σύλλογο. Μάλιστα όραμα του Κορύλλου ήταν ο Παναχαϊκός ανεξαρτήτως της αθλητικής δράσης του να επεκτείνει την δραστηριότητά του και στον πολιτιστικό τομέα, διευρύνοντας έτσι τον αριθμό των μελών του και πραγματοποιώντας άνοιγμα στο κοινό της πόλης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως μόλις ο Κορύλλος ανέλαβε τον Παναχαϊκό εκείνος αριθμούσε 104 μέλη και 24 εταίρους, όπου μέλη ήταν οι εγγεγραμμένοι ενήλικοι αθλητές και εταίροι οι ανήλικοι. Στο τέλος του πρώτου έτους της διοίκησής του ο σύλλογος είχε πλέον 507 μέλη και 86 εταίρους³³.

Πρώτη ενέργεια του Κορύλλου ως πρόεδρος ήταν να τελειοποιήσει το γυμναστήριο του συλλόγου. Έτσι κατόπιν αιτήματος των αθλητών τοποθέτησε δύο μονόζυγα αυξάνοντας τον συνολικό αριθμό τους σε τέσσερα, άλλαξε τα δέρματα που υπήρχαν στα εφαλτήρια με καινούργια, μερίμνησε για την κατασκευή καινούργιου κινητού δίζυγου και απέκτησε καινούργιο αμφίσφαιρο το οποίο ζύγιζε 54 οκάδες. Επιπροσθέτως έμφαση έδωσε και στην καλαισθησία του χώρου, καθώς στον έναν εξωτερικό τοίχο του γυμναστηρίου εισηγήθηκε την καλλιέργεια δέντρων και φυτών.

Δεύτερη ενέργεια του Κορύλλου ως πρόεδρος ήταν να οργανώσει τις προπονήσεις των αθλητών του συλλόγου. Ελλείπει της παρουσίας μόνιμων γυμναστών, χρέη προπονητών ανέλαβαν οι Πέτρος Παπαγεωργίου, Γ. Μπούμπας, Ιωάννης Κρητικός και Γ. Κυριτσόπουλος. Επιπροσθέτως έκανε συμφωνία με την

³² Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 15

³³ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 22

διοίκηση του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου ούτως ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν τις εγκαταστάσεις οι αθλητές του Παναχαϊκού που σπούδαζαν στην Αθήνα.

Τρίτη ενέργεια του Κορύλλου ήταν η δημιουργία του εμβλήματος και της σημαίας του Παναχαϊκού, ζητήματα για τα οποία έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον καθώς συνέβαλαν στην αναγνωρισιμότητα του συλλόγου. Σε ότι αφορά το έμβλημα, εκείνο ήταν η σφραγίδα του σωματείου στην οποία αναγραφόταν η επιγραφή «Παναχαϊκός Γυμναστικός Σύλλογος εν Πάτραις» δίπλα από την εικόνα του Ηρακλή ο οποίος κρατούσε ρόπαλο και είχε ένα λιοντάρι στους ώμους του³⁴. Το έμβλημα χρησιμοποιήθηκε στα σήματα που έφεραν τα μέλη του Παναχαϊκού και στη σημαία του. Η σημαία ήταν μεγάλων διαστάσεων, κατά 25 εκατοστά μεγαλύτερη από εκείνη που διέθεταν τα Συντάγματα Πεζικού. Στην μία πλευρά της έφερε το έμβλημα του συλλόγου και στην άλλη υπήρχε η επιγραφή «Ίδρυθείς τω 1891» μέσα σε δάφνες.

Τέταρτη ενέργεια του Κορύλλου ήταν η πρόταση ίδρυσης του μουσικού τμήματος του Παναχαϊκού, κάτι το οποίο ο ίδιος επιθυμούσε διακαώς από την πρώτη στιγμή καθώς θεωρούσε πως με αυτόν τον τρόπο προασπιζόταν η πολιτιστική πλευρά του συλλόγου. Επιπροσθέτως, στα πλαίσια της προσπάθειας για την πανελλαδική αναγνώριση του Παναχαϊκού ο Κορύλλος επιδίωξε την καλλιέργεια σχέσεων με άλλα αθλητικά σωματεία όπως ο Γυμναστικός Σύλλογος Κέρκυρας, ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός» και ο Πανελλήνιος όπως προαναφέρθηκε.

3.3.2. Η περίοδος της δεύτερης προεδρίας

Τον Ιούνιο του 1893 ο Κορύλλος επανεξελέγη πρόεδρος του Παναχαϊκού, με τα μέλη να αναγνωρίζουν το έργο που παρουσίασε κατά την πρώτη του χρονιά στον σύλλογο. Η δεύτερή του θητεία σημαδεύτηκε από την ανάπτυξη περισσότερων πολιτιστικών δράσεων. Στα πλαίσια αυτά προχώρησε πράγματι στην ίδρυση του μουσικού τμήματος, ενώ διοργάνωσε ποιητικούς και μουσικούς διαγωνισμούς. Επίσης, ο σύλλογος απέκτησε τον δικό του ύμνο.

Σε ότι αφορά το μουσικό τμήμα, η λειτουργία του εγκαινιάστηκε τον Ιούλιο του 1893 και για τις ανάγκες του αποκτήθηκαν από την Ιταλία 31 μουσικά όργανα. Πρόκειται για ένα τμήμα με ιστορική σημασία, καθώς αποτέλεσε την πρώτη επίσημη

³⁴ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 22

μουσική μπάντα της Πάτρας³⁵. Μέλη του αποτελούσαν 37 μουσικοί και συμβολικά όλοι οι μαθητές του μουσικού σχολείου της πόλης. Οι μουσικοί της μπάντας δεν είχαν κάποια οικονομική υποχρέωση απέναντί της, παρά μόνον να καταβάλλουν το ποσό της μηνιαίας δόσης για τη στολή τους. Η στολή του μουσικού τμήματος με ενέργειες του Κορύλλου ανατέθηκε στον Δημήτριο Γαΐτα, τον πιο αναγνωρισμένο ράφτη της Πάτρας και μέλος της μπάντας. Το μουσικό τμήμα στεγάστηκε σε ένα μεγάλο κτίριο επί της οδού Κορίνθου, πλησίον της Κεντρικής Πλατείας, το οποίο μισθώθηκε από τον σύλλογο.

Άλλη σημαντική ενέργεια του Κορύλλου κατά το δεύτερο έτος της προεδρίας του ήταν η ίδρυση φροντιστηρίου ξένων γλωσσών και της Εσπερινής Εμπορικής Σχολής. Το φροντιστήριο ξένων γλωσσών ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1893. Στεγάστηκε σε χώρο που παραχώρησε το Σχολείο των Καθολικών και διδάσκονταν γερμανικά, ιταλικά και γαλλικά ενώ τα μαθήματα παρακολουθούσαν περίπου 100 μαθητές. Η Εσπερινή Εμπορική Σχολή ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 1893 και λειτούργησε σε χώρο που παραχώρησε το Λύκειο Κανελλοπούλου. Είχε 36 μαθητές οι οποίοι πλήρωναν δίδακτρα για να την παρακολουθούν, ενώ στους καθηγητές της ήταν και ο Δημήτριος Γούναρης.

Σε ότι αφορά τις αθλητικές εξελίξεις του Παναχαϊκού, σε αυτόν τον δεύτερο χρόνο προεδρίας του Κορύλλου ιδρύθηκαν τα τμήματα της ποδηλασίας και της σκοποβολής. Επιπροσθέτως, οι αγώνες του συλλόγου που διεξήχθησαν στις 16 και στις 17 Μαΐου 1893 ξεχώρισαν για την μαζική παρουσία των θεατών οι οποίοι ξεπέρασαν τις δύο χιλιάδες. Ανάμεσα στους θεατές ήταν και η δημοτική αρχή της πόλης καθώς και ο Μητροπολίτης Πατρών και Ηλείας Ιερόθεος Μητρόπουλος. Ο ίδιος ο Κορύλλος σε λόγο του που προηγήθηκε της έναρξης των αγών δήλωσε τα εξής: *«Νέοι, πρότερων πλαδαροί της σάρκας και καχεκτικοί την όψιν, εν διαστήματι ενιαυτού κατέστησαν ρωμαλέοι και ανθηροί, κινούμενοι μετά πολλής ευκαμψίας και χάριτος και εκτελούντες θαυμαστά γυμνάσματα³⁶»*.

3.3.3. Η συμμετοχή του Κορύλλου στα δρώμενα του Παναχαϊκού μέχρι το τέλος της ζωής του

Ο Κορύλλος παρέμεινε στην προεδρία του Παναχαϊκού συνεχόμενα μέχρι τον Ιούνιο του 1896. Μέσα στα χρόνια αυτά συνέβησαν διάφορα περιστατικά, ορισμένα

³⁵ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 41 - 52

³⁶ Πελοπόννησος, ό. π., σ. 72

μάλιστα δυσάρεστα προς εκείνον όπως η αμφισβήτηση που δέχθηκε από μέλη του συλλόγου το 1894³⁷, ωστόσο ο Παναχαϊκός επί των ημερών του συνεχώς εξελισσόταν. Κορυφαίες στιγμές υπήρξαν αναμφισβήτητα η κατασκευή νέου ιδιόκτητου γυμναστηρίου το 1895 και η επιτυχημένη διοργάνωση των κωπηλατικών αγώνων που διοργανώθηκαν την ίδια χρονιά, που σαν αποτέλεσμα επέφεραν την εγγραφή 32 νέων μελών, 45 νέων εταίρων και πληθώρα χορηγιών. Επίσης σημαντικό επίτευγμα για τον σύλλογο ήταν το γεγονός πως είχε αυξήσει τα έσοδά του και είχε αναπτύξει την βιβλιοθήκη του, με αποτέλεσμα τον Ιούνιο του 1895 να διαθέτει 16.000 δραχμές περιουσία ενώ είχε στην κατοχή του και 542 τόμους βιβλίων³⁸. Άλλη κορυφαία στιγμή για τον Παναχαϊκό ήταν η συμμετοχή των αθλητών και της μπάντας του στους Ολυμπιακούς Αγώνες την άνοιξη του 1896. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 μάλιστα ο Παναχαϊκός είχε και δύο αθλητές του που ανέβηκαν στο βάθρο των νικητών, τον Νικόλαο Ανδριακόπουλο και τον Ελβετό Λουδοβίκο Σούτερ. Ο Κορύλλος ως πρόεδρος του συλλόγου στον οποίο ανήκαν τους επιφύλαξε θερμή υποδοχή κατά την επιστροφή τους στην Πάτρα.

Ο Κορύλλος ανέλαβε εκ νέου την προεδρία του Παναχαϊκού τον Νοέμβρη του 1897 στην πιο δύσκολη έως τότε στιγμή της ιστορίας του. Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος που είχε μεσολαβήσει είχε προξενήσει στον σύλλογο τρομερά οικονομικά προβλήματα, οι αθλητές του είχαν σκορπίσει και τα τμήματά του έτειναν να εξαφανιστούν. Ωστόσο ένα εξάμηνο αρκούσε στον Πατρινό γιατρό προκειμένου να μαζέψει ξανά τους αθλητές, να εξασφαλίσει οικονομικά κεφάλαια και τον Μάιο του 1898 να διοργανώσει αθλητικούς αγώνες στην Πάτρα για πρώτη φορά μετά από δύο χρόνια. Μάλιστα, χάρη στην προσωπική γνωριμία που είχε με τον Βασιλιά Γεώργιο Α΄, κάλεσε μέλη της βασιλικής οικογένειας να παρακολουθήσουν τους αγώνες καθώς και τη Γυμναστική Εταιρεία. Μάλιστα η διοργάνωση αυτή των αγώνων του 1898 αποτέλεσε και το «κύκνειο άσμα» του Κορύλλου στον προεδρικό θώκο του συλλόγου. Ο Κορύλλος ήδη από τα προηγούμενα χρόνια είχε εκφράσει ανοιχτά την θέλησή του να αποσυρθεί από τα δρώμενα του Παναχαϊκού, κυρίως και λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του. Ωστόσο, μέχρι το τέλος της ζωής του παρακολουθούσε από κοντά τις εξελίξεις στον σύλλογο και έδινε τις συμβουλές του όποτε του ζητούσαν.

³⁷ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 86

³⁸ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 107

3.4. Η συμβολή του στην ίδρυση του ΣΕΓΑΣ

Στα μέσα Ιανουαρίου 1897 ιδρύθηκε ο ΣΕΓΑΣ, η παλαιότερη ελληνική ομοσπονδία κλασικού αθλητισμού³⁹ η οποία μέχρι και τις μέρες μας αποτελεί την σημαντικότερη ομοσπονδία για την ανάπτυξη των αθλητικών δραστηριοτήτων στην χώρα⁴⁰. Η ιδέα για τη δημιουργία μίας πανελλήνιας ομοσπονδίας στην οποία θα μετείχαν όλοι οι γυμναστικοί σύλλογοι είχε διατυπωθεί για πρώτη φορά σχεδόν δύο χρόνια νωρίτερα, τον Φεβρουάριο του 1895 με τον Χρήστο Κορύλλο να εμφανίζεται ως ένας από τους πρωτεργάτες της. Με την ιδιότητά του ως πρόεδρος του Παναχαϊκού και με αφορμή τους επικείμενους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, ο Κορύλλος υπογράμμισε τα ξεκάθαρα πλεονεκτήματα που θα είχε μία τέτοια ενέργεια.

Αφορμή για την πρόταση του Κορύλλου σχετικά με την ίδρυση του ΣΕΓΑΣ στάθηκε η τέλεση των διασυλλογικών αγώνων που πραγματοποιήθηκαν στην Πάτρα το 1895 με την παρουσία εκατοντάδων αθλητών και παραγόντων και όπου μετείχαν εκτός του Παναχαϊκού ο Πανελλήνιος Γ. Σ., η Γυμναστική Εταιρεία Πατρών και ο Παναιτωλικός Μεσολογγίου. Η πρόταση του Κορύλλου βρήκε πρόσφορο έδαφος ιδιαίτερα στον πρόεδρο του Πανελληνίου Φωκιανό, ο οποίος ήταν και μέλος της επιτροπής επιλογής Ελλήνων αθλητών που θα μετείχαν στους Ολυμπιακούς αγώνες⁴¹. Τον Μάιο της επόμενης χρονιάς πραγματοποιήθηκαν ξανά αθλητικοί αγώνες στην Πάτρα με τον Κορύλλο να θέτει εκ νέου το ζήτημα δημιουργίας πανελλαδικής ομοσπονδίας, παρακινώντας την διοίκηση του Πανελληνίου να αναλάβει το ζήτημα.

Ο Φωκιανός ως πρόεδρος του Πανελληνίου διοργάνωσε αθλητικό Συνέδριο στην Αθήνα το διάστημα 11 – 17 Ιανουαρίου 1897 όπου συμμετείχαν 28 σύλλογοι από όλη την Ελλάδα και ομόφωνα αποφάσισαν την ίδρυση του πρώτου πανελληνίου συνδέσμου αθλητικών σωματείων με την ονομασία ΣΕΑΓΣ (σ. σ. μετονομάστηκε σε ΣΕΓΑΣ το 1928). Το πρώτο καταστατικό της ομοσπονδίας ανέφερε τους δύο στόχους της: 1) η επικοινωνία και η υποστήριξη μεταξύ των συλλόγων – μελών. 2) Η οργάνωση ετήσιων πανελληνίων αγώνων. Μάλιστα, οι πρώτοι αγώνες που διοργάνωσε ο ΣΕΑ υπό την αιγίδα του ορίστηκαν στην Πάτρα, προς αναγνώριση της προσφοράς του Κορύλλου. Ωστόσο το ξέσπασμα του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897 ματαίωσε τη διεξαγωγή τους.

³⁹ <https://www.segas.gr/istoriko/> (πρόσβαση: 21/5/2023)

⁴⁰ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 168

⁴¹ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 169

Δ' Κεφάλαιο

Ο θάνατος, το συγγραφικό έργο και οι παρακαταθήκες του

4.1. Ο θάνατός του

Ο Χρήστος Κορύλλος απεβίωσε από γράματα το 1930, στην πολύ προχωρημένη ηλικία για την εποχή των 88 χρόνων. Αναμφισβήτητα η εξαιρετική ποιότητα ζωής που έκανε με την αυξημένη αθλητική δραστηριότητα, τα ενδιαφέροντά του και τις διάφορες κοινωνικές ασχολίες του έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο να ζήσει τόσα χρόνια χωρίς μάλιστα να υποφέρει από ασθένειες. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως και ο ίδιος είχε αποδεχθεί την ιδέα του θανάτου του και την αντιμετώπισε όπως αποδείχτηκε και στη νεκρολογία του με την ευστροφία και το χιούμορ που τον χαρακτήριζε. Πιο συγκεκριμένα παρακινούσε τους συγγενείς του να μην θρηνήσουν τον θάνατό του και να μην φορέσουν μαύρα ρούχα. Τόνιζε πως το μόνο που θα τον ευχαριστούσε ήταν να συνεχίσουν να ζουν αγαπημένοι μεταξύ τους και να τιμούν με τις πράξεις τους την πατρίδα και την χριστιανική πίστη.

Στην διαθήκη του, ευχαρίστησε την οικογένεια του αδερφού του για όλη την φροντίδα και την αγάπη που του επέδειξαν⁴². Δεν άφησε κάποια κληρονομιά στα ανίψια του, καθώς όπως υπογράμμισε ήταν περήφανος για την εξέλιξη τους και δεν είχαν την ανάγκη χρημάτων, παρά μόνον τους έδωσε την ευχή του. Ωστόσο έχρισε ως κληρονόμο του τον Πολύβιο, ο οποίος την δεδομένη χρονική στιγμή βρισκόταν στη Νέα Υόρκη. Μάλιστα στον Πολύβιο δώρισε και το χρυσό ρολόι του πατέρα του, ως το πολυτιμότερο οικογενειακό κειμήλιο που είχε στην κατοχή του με σκοπό εκείνος να το διαφυλάξει και να το μεταβιβάσει αργότερα και στα δικά του παιδιά.

Η ταφή του έγινε στο νεκροταφείο Πατρών και παραβρέθηκε πρωτοφανές πλήθος κόσμου μεταξύ των οποίων και οι τοπικές αρχές, όπως άρμοζε σε έναν ευεργέτη του βεληνεκούς του. Μάλιστα η κηδεία του είχε αναγγελθεί στις εφημερίδες της πόλης, ενώ τα έξοδά της ανέλαβε το Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών. Αξίζει να σημειωθεί πως κατόπιν επιθυμίας του στον τάφο του αναγράφηκε το σωκρατικό ρητό «Εν οίδα ότι ουδέν οίδα»⁴³.

4.2. Το συγγραφικό του έργο

Ο Χρήστος Κορύλλος συνέγραψε πλούσιο βιβλιογραφικό έργο το οποίο αφορούσε διαφορετικά επιστημονικά πεδία. Αξίζει να αναφερθεί πως ενώ κατά κύριο

⁴² Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 21

⁴³ Κ. Ν. Τριανταφύλλου, ό. π., σ. 317

λόγο ο Κορύλλος έγραψε τα έργα του στην καθαρεύουσα, εντούτοις υπήρξε υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας.

4.2.1. Βιβλία Ιατρικής

Ξεκινώντας την αποτίμηση του συγγραφικού έργου του Χρήστου Κορύλλου, θα πραγματοποιήσουμε μνεία στα βιβλία που συνέγραψε για ιατρικά θέματα. Ενδεικτικά, αναφέρονται τα εξής: *Αι Πάτραι υπό φυσικήν, ιατρικήν, πνευματικήν, εμπορικήν και βιομηχανικήν άποψιν* (Πάτρα 1896), *Περί δαμαλειασμού ή του κυρίως εμβολιασμού διατριβή* (Πάτρα 1873), *Περί ικτερώδους αιματορικού πυρετού παρατηρηθέντος εν Πάτραις* (Αθήνα 1879), *Περί των τω εντερικώ σωλήνι του ανθρώπου βιούντων παρασίτων και των τούτων νόσων* (Αθήνα 1897).

4.2.2. Βιβλία τοπογραφικά

Όπως προαναφέρθηκε ο Κορύλλος υπήρξε δεινός πεζοπόρος και πραγματοποίησε ταξίδια σε διάφορες πόλεις και περιοχές της Πελοποννήσου. Δεν ταξίδευε απλά για αναψυχή⁴⁴, αλλά με την ματιά του περιηγητή κατέγραφε σημαντικές πληροφορίες των τόπων που επισκεπτόταν που αφορούσαν αρχαιολογικά, λαογραφικά, πολιτιστικά και εθνολογικά στοιχεία. Μάλιστα θεωρείται βέβαιο ότι επηρεάστηκε από τον Μηλιαράκη, ο οποίος επίσης συνέγραψε βιβλία αντίστοιχου περιεχομένου⁴⁵.

Συνολικά ο Κορύλλος από τις περιηγήσεις του δημιούργησε τα εξής βιβλία:

Α) *Πεζοπορία από Πατρών εις Σπάρτην*. Επρόκειτο για το πρώτο ταξίδι που πραγματοποίησε ο Κορύλλος στην Πελοπόννησο το 1889 με την συνοδεία τριών ακόμη συνοδοιπόρων του, το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Σπάρτη και σε άλλα σημαντικά σημεία της Λακωνίας μεταξύ των οποίων ο Μυστράς.

Β) *Πεζοπορία από Πατρών εις Τρίπολιν*. Το συγκεκριμένο ταξίδι πραγματοποιήθηκε από τον Κορύλλο το καλοκαίρι του 1890. Στο βιβλίο αναφέρονται σημαντικές πληροφορίες από την πόλη της Τρίπολης, την ορεινή Αχαΐα και Κορινθία.

Γ) *Πεζοπορία από Πατρών εις Καλαμάς*. Ήταν το τρίτο κατά σειρά ταξίδι που πραγματοποίησε ο Κορύλλος στην Πελοπόννησο το 1891. Στο βιβλίο αυτό ο συγγραφέας παρέχει σημαντικές πληροφορίες για την Καλαμάτα και την ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας.

⁴⁴ Ν. Πολίτης, ό. π., σ. 30 - 36

⁴⁵ Α. Μηλιαράκης, *Γεωγραφία, Πολιτική, Νέα και Αρχαία του Νομού Αργολίδος και Κορινθίας*, Αθήνα 1886

Δ) *Τα Ιεροσόλυμα: οδηγός προσκυνητών*. Το συγκεκριμένο βιβλίο ο Κορύλλος το εξέδωσε σε προχωρημένη ηλικία και συγκεκριμένα το 1927. Περιέχει πληροφορίες για το ταξίδι που είχε πραγματοποιήσει σε νεότερη ηλικία στους Άγιους Τόπους.

Το σημαντικότερο όμως σε ευρήματα και περιεχόμενο βιβλίο που εξέδωσε ο Κορύλλος αφορούσε την Αχαΐα και την πόλη του την Πάτρα, δίνοντας μία ολοκληρωμένη άποψη της περιοχής στα τέλη του 19ου αιώνα. Το βιβλίο εκδόθηκε το 1903 και είχε τίτλο «*Χορογραφία της Ελλάδος Α΄: Νομός Αχαΐας*». Στο συγκεκριμένο δημιούργημά του ο Κορύλλος σκιαγραφεί όλες τις πτυχές του νομού και πιο συγκεκριμένα την έκταση, τον πληθυσμό, τα ποτάμια, τα βουνά, τις πεδιάδες, την ακτογραμμή, τη γεωλογία και το κλίμα του⁴⁶. Επιπροσθέτως, παρέχει και πλούσιες λαογραφικές πληροφορίες μεταξύ των οποίων για τα επαγγέλματα, την εκπαίδευση, τις συνήθειες, τα ενδιαφέροντα και την θρησκεία των κατοίκων του νομού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην Πάτρα και στα Καλάβρυτα ωστόσο είναι γεγονός πως στο έργο του αναφέρει όλα τα χωριά και τις πόλεις της Αχαΐας καθώς και την μεταξύ τους απόσταση. Το πολύ λεπτομερές έργο του ολοκληρώνεται με την παράθεση και μίας ιστορικής αναφοράς του τόπου ανάμεσα στα χρόνια.

4.2.3. Βιβλία Μετεωρολογίας

Όπως αποδείχτηκε από τις πληροφορίες που παρείχε ο Κορύλλος σχετικά με τον καιρό και το κλίμα του νομού Αχαΐας στο βιβλίο «*Χορογραφία της Ελλάδος Α΄: Νομός Αχαΐας*», είχε βαθιά γνώση μετεωρολογίας. Η αλήθεια είναι πως η μετεωρολογία υπήρξε ένας επιπλέον επιστημονικός κλάδος με τον οποίο ο Κορύλλος ασχολήθηκε ενεργά. Μάλιστα το 1882 εγκαινίασε στην Πάτρα την λειτουργία μετεωρολογικού σταθμού στο σπίτι του, τον οποίο διεύθυνε ο ίδιος. Μέχρι το 1888 ο μετεωρολογικός σταθμός ενημέρωνε τους πολίτες της πόλης για την θερμοκρασία που θα υπήρχε τις ερχόμενες μέρες, τις μεταβολές του καιρού και τους ανέμους. Από το 1894 και έπειτα ο σταθμός απέκτησε σημαντική βαρύτητα και καθολική αναγνώριση χάρη στο υδραργυρικό θερμόμετρο το οποίο εξασφάλισε. Επίσης έγινε πλέον σταθμός πανελλαδικής εμβέλειας καθώς από την ανατολή του ηλίου μέχρι τη δύση μεταβίβαζε σε καθημερινή βάση στο Αστεροσκοπείο Αθηνών μετεωρολογικές παρατηρήσεις, ενδείξεις θερμοκρασίας καθώς και σημάνσεις για πραγματοποίηση σεισμών.

⁴⁶ X. Κορύλλος, ό. π., Αθήνα 1903

Η σημαντική ενασχόληση του Κορύλλου με την μετεωρολογία δεν οφείλεται στην σπουδή της, αλλά στην συστηματική του έρευνα και παρατήρηση των φαινομένων. Βάση των ερευνών του και των αποτελεσμάτων του μετεωρολογικού σταθμού, ο Κορύλλος συνέγραψε διάφορα άρθρα στον τοπικό τύπο καθώς και το σύγγραμμα *Ενδεκαετείς Μετεωρολογικαί Παρατηρήσεις 1882 – 1892* (Πάτρα 1893).

4.2.4. Χειρόγραφα Ανέκδοτα βιβλία με την παρουσία σκίτσων

Ο Χρήστος Κορύλλος συνέγραψε τρία χειρόγραφα βιβλία ανεκδοτολογικού χαρακτήρα που δεν δημοσιοποίησε, τα οποία περιείχαν και σκίτσα. Τα βιβλία αυτά αποκαλύπτουν την τάση του Κορύλλου να χρησιμοποιήσει τις ζωγραφικές εικόνες σε μία προσπάθεια να υποστηρίξει το κείμενό του. Επρόκειτο για μία τακτική στην οποία επιδόθηκαν συχνά οι γιατροί στα τέλη του 19^{ου} αιώνα σε μία προσπάθεια να γίνουν πιο παραστατικοί και επεξηγηματικοί⁴⁷.

Το πρώτο από τα βιβλία αυτά αποτελεί έναν δερματόδετο τόμο 485 σελίδων με σημειώσεις ζωολογίας. Γράφτηκε το 1863, όταν ο Κορύλλος ήταν ακόμη φοιτητής Ιατρικής. Στα κενά του κειμένου ο Κορύλλος είχε σχεδιάσει με μολύβι και μαύρο μελάνι το ομοίωμα 26 ζώων τα οποία αναφέρονταν στο περιεχόμενο. Μάλιστα σε πολλά σημεία του βιβλίου έχει χρησιμοποιήσει την υπογραφή του.

Το δεύτερο βιβλίο επίσης αποτελεί δερματόδετο τόμο 404 σελίδων με σημειώσεις φυσιολογίας. Επίσης προέρχεται από τα χρόνια της φοιτητικής του ζωής και συγκεκριμένα από το 1864 – 1866. Περιλαμβάνει συνολικά 20 εικόνες ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν μία γλάστρα με κάκτους, ένα διώροφο κτίσμα με κήπο, ένα νησί πλούσιο σε βλάστηση και έναν πετεινό ο οποίος μάλιστα υπάρχει στον τίτλο του βιβλίου.

Το τρίτο βιβλίο που είναι το μεγαλύτερο έχει έκταση 592 σελίδες με τα νοσήματα του πεπτικού και 83 σελίδες με τα νοσήματα των γεννητικών οργάνων. Γράφτηκε το 1866 και σε αντίθεση με τα προηγούμενα δεν περιλαμβάνει καθόλου σκίτσα, παρά μόνον κάποια λίγα στον τίτλο. Μάλιστα πιθανότατα δεν έχει γραφτεί όλο το βιβλίο από τον ίδιο, καθώς οι 83 σελίδες που αφορούν τα νοσήματα στα γεννητικά όργανα έχουν διαφορετικό γραφικό χαρακτήρα και αρίθμηση σε σχέση με τις πρώτες. Επίσης, ήταν γραμμένο στα γερμανικά καθώς στην σελίδα 41 έχει υπογράψει ο καθηγητής Γρηγοράκης που πιθανότατα έκανε και την μετάφραση.

⁴⁷Πελοπόννησος, ό. π., σ. 67

4.3. Η παρακαταθήκη του στην επιστήμη της ιατρικής και την πόλη της Πάτρας

Ο Χρήστος Κορύλλος ήταν ένας άνθρωπος που ανέπτυξε δραστηριότητα σε πολλούς τομείς του κοινωνικού βίου πέραν της επιστήμης του, συνεπώς η προσφορά του και οι παρακαταθήκες του υπήρξαν πολυεπίπεδες.

Αρχικά σε ότι αφορά την ιατρική ανεξάρτητα από τους ασθενείς που κατάφερε να θεραπεύσει τόσο στην Πάτρα όσο και κατά τη διάρκεια του ελληνοτουρκικού πολέμου, ήταν εκείνος ο οποίος ανέπτυξε τις υγειονομικές δομές της πόλης σε πρωτοφανή επίπεδα. Εκ των ιδρυτών του στρατιωτικού νοσοκομείου του Ερυθρού Σταυρού στην πόλη και φυσικά πρωτεργάτης του εκσυγχρονισμού και της υποδειγματικής οργάνωσης του Δημοτικού Νοσοκομείου. Μάλιστα η αγάπη του για το Νοσοκομείο ήταν τέτοια που του κληροδότησε ολόκληρη την περιουσία του καθώς ο φυσικός του κληρονόμος Πολύβιος στην πραγματικότητα δεν έλαβε υλικά αγαθά. Με τα χρήματα που έλαβε το Νοσοκομείο από τον Κορύλλο στα χρόνια που ακολούθησαν απέκτησε νέες κλίνες και ίδρυσε Σχολή Νοσοκόμων, η οποία αποτελούσε το μεγάλο όραμά του. Φυσικά με πρωτοβουλία του Αναστάσιου Τραμπαδώρου, του γιατρού που διαδέχθηκε τον Κορύλλο στη διεύθυνση του ιδρύματος, το Νοσοκομείο τίμησε τον Κορύλλο για την προσφορά του αναλαμβάνοντας εξ' ολοκλήρου τα έξοδα της κηδείας του. Επιπροσθέτως και η πόλη της Πάτρας τίμησε τον Κορύλλο ως ευεργέτη και μάλιστα η πλατεία μπροστά από το κτίριο του Δημοτικού Νοσοκομείου Πατρών ονομάστηκε «Πλατεία Κορύλλου».

Στον κοινωνικό τομέα η συνεισφορά του στην ίδρυση της Σχολής του Λαού επίσης αναγνωρίστηκε δεόντως. Η Σχολή του Λαού, ελλείπει παρουσίας Πανεπιστημίου στην πόλη αποδείχθηκε μία κοιτίδα του πνεύματος και του πολιτισμού για τους μαθητές και τους κατοίκους. Μάλιστα ο Κορύλλος στη Σχολή του Λαού διακρίθηκε και για τις διδακτικές του ικανότητες.

Επιπροσθέτως, τα ταξίδια που πραγματοποίησε στην πελοποννησιακή ύπαιθρο και στις πόλεις που επισκέφτηκε, μας δίνουν πολύτιμες πληροφορίες το πώς εκείνες διαμορφώνονταν την δεδομένη χρονική στιγμή. Ο Κορύλλος όπως προαναφέρθηκε δεν ήταν απλός επισκέπτης, αλλά είχε όλα τα χαρακτηριστικά των περιηγητών του 19^{ου} αιώνα με την λεπτομερή καταγραφή και αναφορά όσων έβλεπε. Φυσικά, ξεχωρίζει το έργο του για την Αχαΐα και την Πάτρα το οποίο ήταν εμπειριστατωμένο και τεκμηριωμένο από τις προσωπικές του παρατηρήσεις και έρευνες. Μάλιστα, για την περιοχή του δεν παρέθεσε απλά τοπογραφικά στοιχεία αλλά και πλούσια εθνολογικά

και λαογραφικά τα οποία αποτελούν σημαντικό αρχειακό υλικό για τους σημερινούς μελετητές.

Και τέλος, ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στην παρακαταθήκη που άφησε ο Κορύλλος στον αθλητισμό της Πάτρας. Εκεί ξεχωρίζει φυσικά η συμβολή του στην ίδρυση του Παναχαϊκού, ο οποίος μέχρι και σήμερα πρωταγωνιστεί στα αθλητικά δρώμενα της πόλης (σ. σ. έχοντας πλέον μετονομαστεί σε Παναχαϊκή). Είναι γεγονός πως ο Παναχαϊκός αποτέλεσε εκ των κορυφαίων κεφαλαίων στη ζωή του και στα χρόνια της προεδρίας του πραγματοποίησε σταθερά και σημαντικά βήματα προόδου, με την προσέλκυση εκατοντάδων αθλητών, την τέλεση αγώνων, την δημιουργία νέων τμημάτων και την εξασφάλιση προηγμένων αθλητικών εγκαταστάσεων. Φυσικά δεν παρέλειψε να δώσει στον σύλλογο εκπαιδευτική και πολιτιστική χροιά με την ίδρυση Φροντιστηρίου ξένων γλωσσών για τους αθλητές, την ίδρυση της Εσπερινής Εμπορικής Σχολής, βιβλιοθήκης και μπάντας.

Επιπλέον, επί των ημερών της προεδρίας του Κορύλλου οι αθλητές του Παναχαϊκού πέτυχαν τις πρώτες τους μεγάλες νίκες με αποκορύφωμα εκείνες στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896. Εκτός αυτού ο ίδιος ο Κορύλλος με την ιδιότητα του προέδρου συναναστράφηκε όλον τον ισχυρό αθλητικό κόσμο της εποχής και εργάστηκε άοκνα για την ίδρυση του ΣΕΓΑΣ, της πρώτης πανελλήνιας ομοσπονδίας αθλητικών σωματείων. Το γεγονός ότι ο ΣΕΓΑΣ στα χρόνια που ακολούθησαν έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στα αθλητικά δρώμενα της χώρας πιστώνει την τεράστια συνεισφορά του Κορύλλου στη δημιουργία του, ο οποίος μαζί με τον Φωκιανό οραματίστηκαν από την πρώτη στιγμή την ίδρυσή του υπογραμμίζοντας τα οφέλη που μπορούσε να επιφέρει στους συλλόγους η συγκεκριμένη ομοσπονδία.

Β΄ Μέρος

Α΄ Κεφάλαιο

Η γέννηση, το οικογενειακό περιβάλλον και οι σπουδές του

1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκε

Όπως ίσχυε στην περίπτωση του Χρήστου, έτσι και στην περίπτωση του Πολύβιου Κορύλλου η εξαιρετική οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του σε συνδυασμό με τα ερεθίσματα που έλαβε από εκείνη διαμόρφωσε σε σημαντικό βαθμό την προσωπικότητά του και του επέτρεψε να πραγματοποιήσει και εκείνος σπουδές στην ιατρική επιστήμη.

Ο Πολύβιος Κορύλλος γεννήθηκε στην Πάτρα στις 2 Νοεμβρίου 1881. Ήταν το μοναδικό αγόρι της οικογένειας και για τον λόγο αυτό πήρε και το όνομα του παππού του. Ο πατέρας του, Νικόλαος Κορύλλος ήταν ο αδερφός του Χρήστου Κορύλλου και δικηγόρος στο επάγγελμα (σημείωση: για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την οικογένεια των Κορύλλων βλέπε Α΄ Μέρος, Α΄ Κεφάλαιο 1.1.). Η μητέρα του ήταν η Βασιλική Σταμπάδου. Η Βασιλική Σταμπάδου καταγόταν από το Μεσολόγγι και ήταν κόρη επίσης πλούσιου εμπόρου, του Δημήτριου Σταμπάδου. Ο Δημήτριος Σταμπάδος μάλιστα σε πολύ μικρή ηλικία κατάφερε να επιζήσει της Άλωσης του Μεσολογγίου. Για τον μετέπειτα βίο του Δημήτριου Σταμπάδου υπάρχουν δύο εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή, ο Δημήτριος Σταμπάδος κατά την πτώση του Μεσολογγίου έχασε την μητέρα του και αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους με αποτέλεσμα να σταλεί στην Αίγυπτο. Εκεί παρέμεινε μέχρι την υπογραφή του πρωτοκόλλου της Ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους, όταν και επέστρεψε στη χώρα⁴⁸. Σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή, ο Σταμπάδος κατάφερε να διαφύγει την σφαγή και τη σύλληψη και μετά την απελευθέρωση της χώρας οδηγήθηκε στο Ορφανοτροφείο που ίδρυσε ο Καποδίστριας στην Αίγινα, όπου μάλιστα απέκτησε και το επίθετό του καθώς εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας του αδυνατούσε να θυμηθεί το όνομα του πατέρα του⁴⁹. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο Σταμπάδος μόλις ενηλικιώθηκε επέστρεψε στο Μεσολόγγι και παρότι βρισκόμενος χωρίς συγγενείς και σε τραγική οικονομική κατάσταση ανέπτυξε αξιοσημείωτη εμπορική δραστηριότητα. Σύντομα του δημιουργήθηκε η ανάγκη εγκατάστασης στην Πάτρα, κυρίως εξαιτίας της εμπορικής κίνησης του λιμανιού της

⁴⁸ Φορολογούμενος *Εν Πάτραις*, 14.10.1888, σ.25

⁴⁹ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 15

πόλης. Ο Σταμπάδος πράγματι εγκαταστάθηκε στην Πάτρα, όπου μάλιστα παντρεύτηκε και έκανε δύο παιδιά, την Χρήστο και την Βασιλική.

Ο Πολύβιος Κορύλλος λοιπόν καταγόταν από οικογένεια εμπόρων και από τις δύο μεριές, αλλά έλαβε ήδη από μικρή ηλικία την αγάπη προς τις επιστήμες από τον πατέρα του και το θείο του. Είχε τέσσερις αδελφές, με τις δύο μικρότερες ωστόσο να πεθαίνουν από ελονοσία. Συνεπώς, μεγάλωσε με τις δύο από αυτές, την Ελευθερία και την Ελισάβετ. Τα τρία παιδιά έλαβαν υψηλού επιπέδου μόρφωση, την οποία εξασφάλισαν χάρη στο πλούσιο βιοτικό επίπεδο της οικογένειας. Βασικό κομμάτι της εκπαίδευσης που έλαβαν αποτελούσε η εκμάθηση ξένων γλωσσών, ιδιαίτερα των γερμανικών και των γαλλικών. Διέμεναν σε ένα διώροφο οίκημα επί της σημερινής οδού Γούναρη υπ' αριθμόν 6 το οποίο ανήκε στον Χρήστο Κορύλλο, με τον οποίο μάλιστα συγκατοικούσαν. Κατά τη μετάβασή μας στον χώρο διαπιστώσαμε πως σήμερα το κτίριο, το οποίο ανήκει σε ιδιώτη και έχει ανακηρυχθεί διατηρητέο, βρίσκεται σε εξαιρετική κατάσταση μετά από πολύμηνες εργασίες συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Η συνύπαρξη των δύο αδερφών στο ίδιο σπίτι ήταν κάτι παραπάνω από ομαλή, με τον Χρήστο Κορύλλο να είναι ιδιαίτερα αγαπητός στην οικογένεια του Νικόλαου⁵⁰. Ιδιαίτερα ευνοημένος από την συγκατοίκηση είναι ξεκάθαρο πως βγήκε ο Πολύβιος, ο οποίος επηρεάστηκε βαθιά από το θείο του και νονό του, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει τα χνάρια του στην ιατρική επιστήμη. Αδιαμφισβήτητα, το γεγονός πως ο Χρήστος Κορύλλος δεν είχε δικά του παιδιά τον οδήγησε να ασχοληθεί προσωπικά με την διαπαιδαγώγηση του ανιψιού του και να του δώσει κατευθυντήριες γραμμές. Η στενή σχέση των δύο ανδρών συνεχίστηκε με την μορφή αλληλογραφίας και μετά την μετάβαση του Πολύβιου στην Αθήνα για σπουδές, αλλά και κατά την άφιξή του στη Νέα Υόρκη. Στην πραγματικότητα μέχρι το 1930 όταν και ο Χρήστος Κορύλλος πέθανε, δεν έπαψε στιγμή να επικοινωνεί με τον ανιψιό του για τον οποίο έτρεφε απεριόριστο θαυμασμό τον οποίο μάλιστα δεν απέκρυπτε και από την τοπική κοινωνία της Πάτρας. Η ιδιαίτερη αδυναμία που είχε ο Χρήστος στον Πολύβιο, επαληθεύεται και από τα επίσημα χειρόγραφα τα οποία έχουν διασωθεί από εκείνον μέσα στα οποία ανήκει φυσικά και η διαθήκη του. Μολονότι δεν του άφησε κληροδοτήματα (σημείωση: Για τη διαθήκη του Χρήστου Κορύλλου βλέπε Α' Μέρος, Δ' Κεφάλαιο 4.1.) από τα γραφόμενά του προκύπτει πως τον αγαπούσε σαν παιδί του.

⁵⁰ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 18

1.2. Εκπαίδευση και σπουδές

Η επιρροή του Χρήστου Κορύλλου προς τον Πολύβιο ήταν τέτοια που αποφάσισε να μεταβεί στην Αθήνα και να σπουδάσει ιατρική, πράγμα το οποίο συνέβη. Ο Πολύβιος αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1900 και ένα χρόνο αργότερα ανακηρύχθηκε διδάκτορας (1901). Το 1901 ήταν η χρονιά που ταξίδεψε για πρώτη φορά εκτός Ελλάδας και συγκεκριμένα στη Γαλλία και το Παρίσι όπου συνέχισε τις σπουδές του στην ιατρική. Η πολυετής παραμονή του στην Γαλλία του έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσει την γαλλική υπηκοότητα. Σημαντικό εφόδιο κατά την παραμονή του στην «Πόλη του Φωτός» υπήρξε αναμφισβήτητα το γεγονός πως είχε διδαχθεί γαλλικά ήδη από την παιδική του ηλικία.

Στο Παρίσι ο Πολύβιος Κορύλλος απέκτησε Bachelor, Master και δίπλωμα ιατρικής, επιμορφωτικά προσόντα τα οποία του επέτρεψαν να αναγορευτεί σε διδάκτορα της ιατρικής σχολής του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Κατά την διάρκεια των σπουδών του είχε την τύχη να δουλέψει για έξι μήνες ως βοηθός των σπουδαίων καθηγητών Weinberg και Seguin στο Ινστιτούτο Παστέρ του Παρισιού. Στη διάρκεια της παρουσίας του εκεί, ο Πολύβιος Κορύλλος εντρύφησε στις αναερόβιες λοιμώξεις.

Επιπροσθέτως, εργάστηκε σε σημαντικά νοσοκομεία της πόλης μεταξύ των οποίων το Bicetre, το Cochin, το Necker, το Salpetriere και το Hotel-Dieu. Εκτός από την παρουσία του στις παραπάνω υγειονομικές μονάδες ο τίτλος του Διδάκτορα που είχε αποκτήσει του επέτρεψε να διδάξει ανατομία στις σχολές Clamart και Ecole Pratique, αλλά και να ενταχθεί ως επιστήμονας στην Γαλλική Χειρουργική Ένωση και στην Ανατομική Εταιρεία Παρισιού. Γενικότερα, ο Πολύβιος Κορύλλος έδειχνε να έχει προσαρμοστεί πλήρως στον γαλλικό τρόπο ζωής και ασχολούταν απερίσπαστος με την επιστήμη του. Η κατάσταση αυτή παρέμεινε αμετάκλητη μέχρι το 1912 και το ξέσπασμα του Α Βαλκανικού Πολέμου. Ο ίδιος, ως οπαδός του Βενιζέλου και ασπαζόμενος το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, παρότι βρισκόταν πολλά χιλιόμετρα μακριά από την πατρίδα αποφάσισε την επιστροφή του σε αυτή και εντάχθηκε εθελοντικά στον Ελληνικό Στρατό προκειμένου να συνδράμει στις επιχειρήσεις.

Β' Κεφάλαιο

Η επαγγελματική σταδιοδρομία του

2.1. Η συμμετοχή του στους Βαλκανικούς Πολέμους

Το ξέσπασμα του Α' Βαλκανικού Πολέμου λοιπόν, αποτέλεσε σημαντικό σημείο του βίου του Πολύβιου Κορύλλου καθώς για πρώτη φορά επέστρεψε μόνιμα στην Ελλάδα μετά από έντεκα ολόκληρα χρόνια. Οι σπουδές που είχε πραγματοποιήσει στην ιατρική σε συνδυασμό με τον τίτλο του Υφηγητή που είχε αποκτήσει στην Γαλλία, οδήγησαν το Γενικό Επιτελείο Στρατού στην απόφαση να αξιοποιήσει τις επιστημονικές γνώσεις του στην πολεμική σύγκρουση που μαινόταν.

Έτσι, έλαβε τιμητικά τον τίτλο του Λοχαγού Υγειονομικού και ορίστηκε ως διευθυντής του 11^{ου} Πεδινού Χειρουργείου. Το 11^ο Πεδινό Χειρουργείο ιδρύθηκε στις 13 Ιανουαρίου 1913 στην Ήπειρο και συγκεκριμένα στο Χάνι Εμίν Αγά με την προοπτική να λειτουργήσει ως προσωρινό νοσοκομείο⁵¹. Ο Κορύλλος αποφάσισε να αλλάξει τον χαρακτήρα της μονάδας σε κινητό νοσοκομείο, προκειμένου το χειρουργείο να έχει τη δυνατότητα να βρίσκεται κοντά στο μέτωπο και ως εκ τούτου κοντά στους τραυματίες. Για το λόγο αυτό οργάνωσε 75 κλίνες οι οποίες είχαν τη δυνατότητα της εύκολης μετακίνησης. Επρόκειτο για μία καινοτόμα τακτική, η οποία μάλιστα αξίζει να σημειωθεί πως χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο, υπήρχε μεγάλη έλλειψη στα κατάλληλα μέσα γεγονός που δημιούργησε δυσχέρειες στο να έχει αποτέλεσμα στην πράξη ο ρόλος του κινητού χειρουργείου. Έτσι, μολοντί εκτελέστηκε μεγάλος αριθμός επεμβάσεων επί την εποπτεία του, δεν υπήρξε σε όλες τις περιπτώσεις η ανάλογη επιτυχία.

Εκτός από το 11^ο Πεδινό Χειρουργείο, ο Πολύβιος Κορύλλος κατά την εμπλοκή της Ελλάδας στους Βαλκανικούς Πολέμους τοποθετήθηκε στο πλωτό νοσοκομείο «Αλβανία», στο Β' Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης και στο Νοσοκομείο του ΕΕΣ στη Θεσσαλονίκη, όπου προσέφερε τις υπηρεσίες του ως χειρουργός⁵². Καθ' όλη τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων ο Πολύβιος Κορύλλος ανέπτυξε και τελειοποίησε το σύστημα των κινητών νοσοκομείων το οποίο είχε εφαρμόσει στην περίπτωση του 11^{ου} Πεδινού Χειρουργείου. Με βάση αυτό το μοντέλο τα κινητά νοσοκομεία οργανώνονταν σε ακτίνα ενάμιση χιλιομέτρου μακριά από την εμπόλεμη

⁵¹ Γ. Σκαμπαρδώνης – Ν. Σχίζας – Α. Καρδούλης, *Η Υγειονομική Υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912 – 1913*, Αθήνα 2001, σ. 124

⁵² Γ. Σκαμπαρδώνης – Ν. Σχίζας – Α. Καρδούλης, *ό. π.*, σ. 235

ζώνη, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα της έγκαιρης διακομιδής των τραυματιών σε αυτά με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι πιθανότητες διάσωσης. Ειδικότερα, οι τραυματίες που επωφελούνταν κατά κύριο λόγο από αυτή τη μέθοδο ήταν εκείνοι που υπέφεραν από αιμορραγίες στην κοιλιακή περιοχή, το θώρακα και το κεφάλι, αλλά και εκείνοι που έπασχαν από αεριογόνα γάγγραινα⁵³. Όσον αφορά τη δομή τους, τα κινητά νοσοκομεία μπορούσαν να οργανωθούν με απλό τρόπο σε οποιαδήποτε τοποθεσία και περιλάμβαναν μικροβιολογικά εργαστήρια, ακτινογραφικούς σταθμούς και σταδιακά διέθεταν χειρουργικά μέσα τα οποία δεν υστερούσαν με τα αντίστοιχα των σταθερών νοσοκομείων. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι πως το εγχείρημα του Κορύλλου για τα κινητά νοσοκομεία προξένησε την προσοχή της ευρωπαϊκής ιατρικής κοινότητας, με τον ίδιο μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων να προχωράει στην συγγραφή άρθρων και την διοργάνωση ομιλιών σχετικά με την εμπειρία του. Μάλιστα το 1914 εξέδωσε και βιβλίο, με τίτλο «Preventive Trepanation in Bullet Wounds of Skull» και βραβεύτηκε για τη δράση του με το χρυσό μετάλλιο Ακαδημίας του Παρισιού.

Ανεξάρτητα από την οργάνωση των κινητών νοσοκομείων, ο Πολύβιος Κορύλλος κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων εντρύφησε σε έναν ακόμη τομέα της χειρουργικής επιστήμης και συγκεκριμένα στον τρόπο που αντιδράει το ανθρώπινο σώμα μετά τον τραυματισμό του. Για τον Κορύλλο, η εξέταση των συγκεκριμένων τραυμάτων που προέρχονταν αποκλειστικά από την χρήση οπλικών συστημάτων αποτελούσε μεγάλη πρόκληση. Αυτό συνέβαινε γιατί τα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν στους Βαλκανικούς Πολέμους (σημείωση: Τα ίδια χρησιμοποιήθηκαν μετά και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) ήταν ως επί το πλείστο σύγχρονα και δεν είχε εκτιμηθεί με ακρίβεια η «ζημιά» που μπορούσαν να προκαλέσουν στο ανθρώπινο σώμα.

Επιπροσθέτως, ο Κορύλλος διαχώρισε τις τακτικές που ακολούθησε η ιατρική επιστήμη προκειμένου να θεραπεύσει τους τραυματίες των μαχών σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Η **πρώτη** περίοδος περιλάμβανε την μέθοδο του ακρωτηριασμού. Ο ακρωτηριασμός πραγματοποιούταν γιατί ο χειρουργός δεν είχε στη διάθεσή του το χρόνο και τα μέσα να εκτιμήσει τη φύση του τραύματος του ασθενούς, συνεπώς προχωρούσε στην επέμβαση προκειμένου να προλάβει τις μολύνσεις που

⁵³ Π. Κορύλλος, «Αι εις την Χειρουργικήν του πολέμου οφειλόμεναι Πρόοδοι της Συγχρόνου Χειρουργικής», στην: *Εστία*, 29.3.1919, σ. 12

δημιουργούνταν από τις σφαίρες, τα θραύσματα και τις οβίδες. Η **δεύτερη** περίοδος είναι εκείνη που κατά τον Κορύλλο δεν απέβλεπε απλά στην θεραπεία των τραυματιών, αλλά στόχευε και στη καλύτερη δυνατή διατήρηση των σωμάτων τους. Συνεπώς έγινε προσπάθεια να περιοριστούν όσο ήταν δυνατόν οι ακρωτηριασμοί. Κατά την περίοδο αυτή αναβαθμίστηκαν τα μέσα που είχε στη διάθεσή της η υγειονομική υπηρεσία και παράλληλα σηματοδοτήθηκε η εγκατάσταση των κινητών χειρουργείων κοντά στο πολεμικό μέτωπο. Τα κινητά χειρουργεία μάλιστα διέθεταν μικροβιολογικά εργαστήρια και ακτινογραφικούς σταθμούς και λειτουργούσαν το ίδιο ικανοποιητικά με τα σταθερά νοσοκομεία. Επιπροσθέτως, στην δεύτερη περίοδο εφαρμόστηκαν προηγμένες ιατρικές μέθοδοι μεταξύ των οποίων αυτές του του Delbet, του Carell, του Wright και του Menciére. Η **τρίτη** περίοδος είναι εκείνη που κατά τον Κορύλλο επικεντρώνεται στην διαφύλαξη της ακεραιότητας των φυσιολογικών λειτουργιών του ανθρώπινου σώματος. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την περίοδο εκείνη κατά την οποία εγκαινιάζεται η ασηπτική ίαση των τραυμάτων χάρη στην οποία, σε συνέχεια των χειρουργικών επεμβάσεων, μειώνεται ο κίνδυνος μόλυνσης των τραυμάτων με αποτέλεσμα να μειώνεται ανάλογα και η θνησιμότητα των τραυματιών.

Ο διαχωρισμός από τον Κορύλλο των πρακτικών που χρησιμοποίησε η ιατρική προκειμένου να θεραπεύσει τους τραυματίες των μαχών, αποκαλύπτει την πρόθεσή του να εμβαθύνει σε βάθος στο συγκεκριμένο ζήτημα. Επιπροσθέτως η λεπτομερής καταγραφή των στοιχείων από μεριάς του προσέδωσε στην ευρωπαϊκή ιατρική κοινότητα πολύτιμα στοιχεία, τα οποία αξιοποιήθηκαν καταλλήλως στα χρόνια που ακολούθησαν ειδικότερα και λόγω του ξεσπάσματος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Είναι χαρακτηριστικό πως στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Γάλλοι χειρουργοί κατόρθωσαν να πετύχουν το εκπληκτικό ποσοστό του 89% στην ασηπτική ίαση των τραυμάτων των στρατιωτών τους. Αυτό επιτεύχθηκε χάρη στα άμεσα ράμματα που πραγματοποιούσαν στα τραύματα των άκρων και στα κατάγματα και στην φροντίδα τους εκείνα να «δέσουν» σε ικανοποιητικό βαθμό. Μόλις οι πληγές επουλώνονταν, γεγονός το οποίο συνέβαινε σε σύντομο χρονικό διάστημα χάρη στις ενέργειες του υγειονομικού προσωπικού, οι τραυματισμένοι στρατιώτες ήταν σε θέση να επιστρέψουν στη μάχη. Με αυτόν τον τρόπο, η Γαλλία αναμφισβήτητα κατόρθωσε να σώσει τη ζωή χιλιάδων ανδρών κατά τη διάρκεια του πολέμου και ταυτόχρονα να διατηρήσει ακέραιο σε μεγάλο βαθμό το σύνολο της στρατιωτικής της δύναμης⁵⁴.

⁵⁴ Π. Κορύλλος, ό. π., σ. 13

Ο Πολύβιος Κορύλλος κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων στην Ελλάδα διέγραψε μία αξιοθαύμαστη πορεία τόσο με τη δράση του στις υπηρεσίες του ελληνικού στρατού, όσο και με την διερεύνηση των εμπειριών του και κατ' επέκταση την εξέλιξη του επιστημονικού έργου του. Για αυτή του τη δράση τιμήθηκε με εννιά παράσημα και μετάλλια, εκ των οποίων επτά προέρχονταν από το ελληνικό κράτος, ένα από τη Σερβία και ένα από το Μαυροβούνιο. Το ελληνικό κράτος μάλιστα του απέδωσε και αριστείο ανδρείας, ένας έπαινος ο οποίος αποτελεί ύψιστη τιμή για τον οποιοδήποτε πολίτη.

2.2. Η συμμετοχή του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Με τη λήξη των Βαλκανικών ο Πολύβιος Κορύλλος έφυγε ξανά από τη χώρα και επέστρεψε στη Γαλλία και στη θέση που κατείχε στο νοσοκομείο Necker. Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου όμως με την εμπλοκή της Γαλλίας σε αυτόν, άλλαξε και πάλι τα πλάνα του. Οι εμπειρίες που είχε αποκομίσει στις μάχες των Βαλκανικών Πολέμων σε συνδυασμό με το γεγονός πως είχε αποκτήσει την γαλλική υπηκοότητα τον οδήγησαν στην απόφαση να καταταχθεί στον γαλλικό στρατό και να συνδράμει στο έργο της υγειονομικής του υπηρεσίας.

Ο Πολύβιος Κορύλλος πράγματι τον Αύγουστο του 1914 κατατάχθηκε στον γαλλικό στρατό και δεδομένου πως στον ελληνικό είχε υπηρετήσει ως αξιωματικός, έλαβε τον τίτλο του Υπολοχαγού Υγειονομικού. Στις επιχειρήσεις συμμετείχε μέχρι τον Δεκέμβριο του 1916. Στο χρονικό διάστημα αυτό, χρειάστηκε να μεταβεί στο Bar-le-Duc, στο Dieppe και στο Verdun. Τον Δεκέμβριο του 1916 αποσπάστηκε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του πολέμου από τον γαλλικό στρατό, καθώς το Γενικό Επιτελείο τον απέστειλε στη Ρωσία ως επικεφαλής μίας υγειονομικής αποστολής που είχε σκοπό την οργάνωση των χειρουργείων στο Ρωσο – ρουμάνικο μέτωπο. Στη Ρωσία ο Κορύλλος εργάστηκε σκληρά με σκοπό να οργανώσει μικτά ρωσικά και ρουμάνικα κινητά χειρουργεία, βασισμένα στο πρότυπο που είχε εφαρμόσει στους Βαλκανικούς Πολέμους. Στη Ρωσία παρέμεινε για περίπου έναν χρόνο και συγκεκριμένα μέχρι τον Μάρτιο του 1918 όταν κλήθηκε να επιστρέψει στη Γαλλία. Εκεί τιμήθηκε για τις πράξεις του με τον βαθμό του ταγματάρχη και τοποθετήθηκε στο στρατιωτικό νοσοκομείο Chateaux Thierry. Το Chateaux Thierry αποτελούσε ένα νοσοκομείο το οποίο στελεχώθηκε κατά κύριο λόγο από Αμερικάνους γιατρούς και νοσοκόμες, οι οποίοι προέρχονταν από το νοσοκομείο Roosevelt της Νέας Υόρκης.

Για την δράση του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο Πολύβιος Κορύλλος τιμήθηκε με επιπλέον δέκα μετάλλια και παράσημα, εκ των οποίων τα τέσσερα προέρχονταν από το Ρωσικό κράτος, τρία από το Ρουμανικό και τρία από το γαλλικό. Οι Ρώσοι και οι Ρουμάνοι θέλησαν κατά κύριο λόγο να επιβραβεύσουν την προσφορά του στην οργάνωση των μικτών νοσοκομείων στο ρωσο-ρουμανικό μέτωπο. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι πως τα παράσημα αυτά καθώς και εκείνα που του προσφέρθηκαν για τη δράση του στους Βαλκανικούς πολέμους σήμερα ανήκουν στην κόρη του. Επιπροσθέτως, παρόλο που έλειπε από τη Γαλλία ήδη από το 1917 είχε ενταχθεί στο Association Amicale des Anciens Internes en Medicine des Hopitaux des Paris.

2.3. Η ακαδημαϊκή του καριέρα

Η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τον Πολύβιο Κορύλλο να επιστρέφει στην Ελλάδα και αυτή τη φορά να εγκαθίσταται μόνιμα. Πιο συγκεκριμένα, αυτό συνέβη έπειτα από πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης με σκοπό εκείνος να αναλάβει την οργάνωση των χειρουργείων του Ελληνικού Στρατού. Μάλιστα του προσφέρθηκε το αξίωμα του Γενικού Αρχίατρου του Ελληνικού Στρατού, ένα αξίωμα το οποίο ο ίδιος αποδέχθηκε και διατήρησε μέχρι το 1923.

Στις 29 Μαρτίου 1919 ξεκινάει και η περίοδος της ακαδημαϊκής καριέρας του στην Ελλάδα, καθώς του ανατίθεται η έδρα της Χειρουργικής Παθολογίας στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών⁵⁵. Φυσικά ο Πολύβιος Κορύλλος ήδη από τη Γαλλία διέθετε ακαδημαϊκή εμπειρία καθώς είχε διδάξει ανατομία στις σχολές Clamart και Ecole Pratique (σημείωση: Βλέπε Κεφάλαιο Β΄, 2.1.). Επίσημα, η έδρα του ανατέθηκε στις 4 Απριλίου 1919 όπως προκύπτει από την μελέτη των Πρακτικών των Συνεδριάσεων της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών⁵⁶. Η περίοδος κατά την οποία ο Κορύλλος διατέλεσε Καθηγητής Πανεπιστημίου, από επιστημονικής πλευράς του έδωσε τη δυνατότητα να εντυφώσει στα τραύματα του θώρακα. Στα πλαίσια αυτά οργάνωσε και τον προσωπικό του ειδικό χώρο, τον οποίο λειτούργησε ως χειρουργικό κέντρο.

Το 1920 έγραψε ιστορία στα δεδομένα της ελληνικής ιατρικής, καθώς πραγματοποίησε την πρώτη πετυχημένη επέμβαση καρδιάς. Η επέμβαση πραγματοποιήθηκε στο Αρεταίειο Νοσοκομείο σε ένα αγόρι εννέα χρόνων που είχε

⁵⁵ Ανυπόγραφο άρθρο στο: *Νεολόγος Πατρών*, 02.04.1919, σ. 18

⁵⁶ Ψηφιακή βιβλιοθήκη, *Αρχείο Ιατρικής Σχολής*, Πρακτικά Συνεδριάσεων Ιατρικής Σχολής, Τόμος 10, σ. 73-74

καταγωγή από την Κοζάνη. Συγκεκριμένα το αγόρι έπασχε από περικαρδίτιδα και σύμφωνα με τον γιατρό Πορτοκάλη που το παρακολουθούσε, βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο με αποτέλεσμα να είναι πραγματικά ελάχιστες οι πιθανότητες να επιζήσει. Ο Κορύλλος αφού του έκανε ραχιαία αναισθησία προχώρησε στην επέμβαση πραγματοποιώντας «περικαρδιόλυση» με νοβοκαΐνη.

Η επιτυχία της εγχείρησης προκάλεσε αίσθηση στην ελληνική κοινωνία και παρουσιάστηκε με αποθεωτικά σχόλια από τους δημοσιογράφους. Ειδικότερα, το θέμα ανέδειξε ο Παύλος Νιρβάνας της εφημερίδας «Νέα Εστία». Ο Παύλος Νιρβάνας (1866 – 1937) αποτέλεσε έναν εκ των σπουδαιότερων Ελλήνων δημοσιογράφων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ο οποίος μάλιστα ήταν γνώστης των ιατρικών ζητημάτων καθώς ήταν απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και είχε υπηρετήσει στο Βασιλικό Πολεμικό Ναυτικό ως Ανθυπίατρος⁵⁷. Μνημειώδης υπήρξε η συζήτηση ανάμεσα στον Κορύλλο και τον Νιρβάνα αμέσως μετά την πετυχημένη έκβαση της επέμβασης στον μικρό ασθενή, η οποία μάλιστα δημοσιεύτηκε αυτούσια στο φύλλο της Εστίας της 7^{ης} Ιουνίου 1920. Συγκεκριμένα, ο Κορύλλος προέτρεψε τον Νιρβάνα να ακροαστεί την καρδιά του εννιάχρονου αγοριού και να του πει τι ακούει. Ο Νιρβάνας ξεκίνησε να λέει πως «*Ακούω γιατρέ μου την καρδιά της ενγνωμοσύνης...*», με τον Κορύλλο να ολοκληρώνει την πρότασή του συμπληρώνοντας «*την καρδιά της ενγνωμοσύνης προς τη νέα Χειρουργική, η οποία να είστε βέβαιος ότι πολύ γρήγορα θα φτάσει και βαθύτερα ακόμη*⁵⁸».

2.3.1. Ο πρώτος του γάμος

Κατά την ίδια χρονική περίοδο πραγματοποιήθηκε και ο πρώτος γάμος του Πολύβιου Κορύλλου με την Ελένη Νεγρεπόντη. Η Ελένη Νεγρεπόντη αποτελούσε γόνο μίας ισχυρής αθηναϊκής οικογένειας. Ήταν κόρη του Μιλτιάδη Νεγρεπόντη, ο οποίος ήταν διακεκριμένος οικονομολόγος και αποτελούσε πρωτοπόρο του προσκοπισμού στην Ελλάδα. Μάλιστα διατέλεσε Υπουργός Οικονομικών στην Κυβέρνηση της Εθνικής Αμύνης που συστάθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1916 και στην Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων από τις 14/6/1917 μέχρι τις 4/11/1920⁵⁹. Μητέρα της ήταν η γερμανικής καταγωγής Μαρία Λύντερς, η οποία ήταν νοσηλεύτρια και μάλιστα

⁵⁷ <http://www.biblionet.gr/author/> (Πρόσβαση: 16/3/2023)

⁵⁸ Π. Νιρβάνας, «Από την ζωή καρδιά υπό μάχαιραν», στην: *Εστία*, 07.06.1920, σ. 18

⁵⁹ Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, *Κυβέρνησις Ελευθερίου Βενιζέλου*, από 14.6.1917 έως 4.11.1920

με προσωπικές της πρωτοβουλίες ιδρύθηκε το Σώμα Εθελοντριών Αδελφών και η Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων. Επρόκειτο για μία πολύ δραστήρια γυναίκα, η οποία ασχολήθηκε ενεργά και με τον αθλητισμό όντας παίχτρια της αντισφαίρισης και του μπριτζ⁶⁰. Επιπροσθέτως, αγαπούσε ιδιαίτερα το άθλημα της ιππασίας καθώς ήταν εγγεγραμμένη στον Ιππικό Όμιλο Αθηνών, ενώ είχε καταγράψει επίσημη συμμετοχή σε ιπποδρομία το 1905⁶¹.

Όσον αφορά την Ελένη Νεγρεπόντη, γεννήθηκε το 1896 στην Αθήνα και ακολουθώντας τα χνάρια της μητέρας της ήταν επίσης μία εξαιρετικά δραστήρια γυναίκα. Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία ήδη από μικρή ηλικία και το 1915 σε ηλικία 19 ετών παρουσίασε τα πρώτα της μονόπρακτα στο περιοδικό Νουμάς. Καθ' όλη την δεκαετία του 1920 δημοσίευε πληθώρα θεατρικών, λογοτεχνικών έργων αλλά και λογοτεχνικών κριτικών στις εφημερίδες και περιοδικά Πυρσός, Εστία, Ακρόπολη, Βωμός και Νουμάς. Δημοσίευε τα έργα της χρησιμοποιώντας το λογοτεχνικό ψευδώνυμο «Άλκης Θρύλος». Επιπροσθέτως ασχολήθηκε ενεργά με την διεκδίκηση των δικαιωμάτων της γυναίκας και δημοσίευσε πολλά άρθρα με κύριο θέμα τον φεμινισμό.

Σε ότι αφορά τον γάμο της με τον Πολύβιο Κορύλλο, δεν μακροημέρευσε. Υποστηρίζεται πως κατά κύριο λόγο επρόκειτο για ένα γάμο συμφερόντων, τόσο από την άποψη της ένωσης δύο επιφανών οικογενειών όσο και από τα κοινά πολιτικά συμφέροντα που εκείνες μοιράζονταν. Είναι χαρακτηριστικό πως τόσο ο Πολύβιος Κορύλλος όσο και η Ελένη Νεγρεπόντη πραγματοποίησαν και δεύτερο γάμο στη ζωή τους ο οποίος ήταν πολύ πιο πετυχημένος από τον μεταξύ τους. Στην περίπτωση της Νεγρεπόντη, ήταν ο επίσης κριτικός λογοτεχνίας και ποιητής Κώστας Ουράνης εκείνος που έμελλε να συμβιώσει μαζί του⁶². Παντρεύτηκαν το 1930 και μάλιστα η Ελένη Νεγρεπόντη απέκτησε και το επίθετό του.

2.4. Η διαμάχη του με τον Γερουλάνο

Η ανάθεση της έδρας της Χειρουργικής Παθολογίας στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών στον Πολύβιο Κορύλλο τον Απρίλιο του 1918 έγινε αφού είχε παυθεί των καθηκόντων του ο προκάτοχός του Μαρίνος Γερουλάνος. Ο Μαρίνος

⁶⁰ Ε. Σκιαδάς, *100 χρόνια Όμιλος Αντισφαίρισης Αθηνών 1895-1995*, Αθήνα 1995, σ. 137

⁶¹ Χ. Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας*, Αθήνα 1997, σ. 354

⁶² Βλ. λήμμα του Α. Αργυρίου, «Ουράνης Κώστας», στο: *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 8 (1988), σ. 255-256

Γερουλάνος, στα πλαίσια του Εθνικού Διχασμού απολύθηκε από την κυβέρνηση του Βενιζέλου από το Πανεπιστήμιο Αθηνών τον Δεκέμβριο του 1917 μαζί με άλλους σαράντα καθηγητές οι οποίοι ήταν φιλικά προσκείμενοι προς τον βασιλιά. Γενικότερα κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού ήταν πάγια τακτική των Κυβερνήσεων να πραγματοποιούν απολύσεις των πολιτικών αντιπάλων τους σε όλες τις κρατικές δομές, με το Πανεπιστήμιο να μην αποτελεί εξαίρεση του κανόνα. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία οι θέσεις οι οποίες έμειναν κενές μεταξύ των οποίων και η έδρα της Χειρουργικής Παθολογίας έπρεπε να καλυφθούν από νέους καθηγητές, καθώς εκείνοι που παύθηκαν από τα καθήκοντά τους δεν επιτρέπεται να τις διεκδικήσουν εκ νέου. Στα πλαίσια αυτά την έδρα της Χειρουργικής Παθολογίας διεκδίκησαν οι Νικόλαος Αλιβιζάτος, Πολύβιος Κορύλλος και Μαθιός Μακκάς, με την ανάθεση τελικά να γίνεται στους δύο πρώτους⁶³.

Αναμφίβολα ανεξαρτήτως των αδιαμφισβήτητων προσόντων που διέθετε ο Πολύβιος Κορύλλος, οι πολιτικές του πεποιθήσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επιλογή του για την ανάθεση της έδρας. Ο Κορύλλος προερχόταν από μία βαθιά «βενιζελική» οικογένεια. Αρχικά, ο θείος του Χρήστος Κορύλλος είχε εκλεγεί βουλευτής Αχαΐας με τους Φιλελεύθερους (1910) και πέραν τούτου ήταν για πολλά χρόνια πρόεδρος του συνδέσμου των Φιλελευθέρων στην Πάτρα. Έπειτα, σύζυγος της αδερφής του Ελευθερίας ήταν ο Παναγής Βουρλούμης. Ο Παναγής Βουρλούμης, ο οποίος επίσης καταγόταν από την Πάτρα, αποτελούσε στενό συνεργάτη του Ελευθερίου Βενιζέλου και το 1918 μάλιστα ορίστηκε Υπουργός Επισιτισμού⁶⁴. Τέλος, ο πεθερός του Μιλτιάδης Νεγρεπόντης ήταν Υπουργός Οικονομικών εκείνη τη χρονική στιγμή και επίσης συνεργάτης και φίλος του Πρωθυπουργού. Φυσικά και ο ίδιος ο Πολύβιος Κορύλλος δεν είχε αποκρύψει ποτέ τα φιλικά αισθήματά του προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Αντιθέτως υποστήριζε το δόγμα της Μεγάλης Ιδέας και πάντοτε αποκρινόταν στο κάλεσμα του κρητικού πολιτικού όταν εκείνος ζητούσε τη βοήθειά του.

Στην αντίπερα όχθη, δυσαρεστημένος από την απομάκρυνσή του από το Πανεπιστήμιο Αθηνών εμφανιζόταν ο Μαρίνος Γερουλάνος. Ο Γερουλάνος (σημείωση: γεννημένος στις 21/2/1867 στην Κεφαλονιά αλλά μεγαλωμένος και ο ίδιος

⁶³ Μ. Γερουλάνος, *Αναμνήσεις 1867 – 1957. Σελίδες από την Ιστορία της Νεότερης Ιατρικής στην Ελλάδα*, Αθήνα 1995, σ. 201

⁶⁴ Π. Βουρλούμης, *Παναγής Βουρλούμης 1867 – 1950. Αυτοβιογραφία*, Αθήνα 2000, σ. 24

όπως ο Κορύλλος στην Πάτρα⁶⁵) αποτελούσε και εκείνος έναν εκ των κορυφαίων χειρουργών της εποχής. Σε αντίθεση με τον Κορύλλο που είχε πραγματοποιήσει το βασικό μέρος των σπουδών του στην Γαλλία, ο ίδιος ανατράφηκε στη Γερμανία όπου ξεκίνησε και την ακαδημαϊκή του καριέρα. Το 1897 εκλέχθηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Γκράιφσβαλντ, ενώ το 1902 έγινε έκτακτος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Κιέλου. Κατά την παραμονή του στη Γερμανία έγινε επίσης μέλος της γερμανικής Εταιρείας Φυσιολογών και Ιατρών. Το 1902 ήταν η χρονιά που επέστρεψε στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα η Βασίλισσα Όλγα του πρότεινε την θέση του διευθυντή στο Χειρουργικό Τμήμα του Ευαγγελισμού, μία θέση την οποία και αποδέχτηκε. Με την επιστροφή του στη χώρα ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στον χώρο της ιατρικής, πρωταγωνιστώντας στην ίδρυση της Ελληνικής Χειρουργικής Εταιρείας και της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, της οποίας διατέλεσε πρόεδρος κατά την περίοδο 1906 – 1914 και το 1917 μέχρι που καθαιρέθηκε. Επιπροσθέτως, αξιοσημείωτη δράση ανέπτυξε και στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό του οποίου μάλιστα υπήρξε και αντιπρόεδρος (1907). Όσον αφορά την ακαδημαϊκή του καριέρα στη χώρα, εκείνη ξεκίνησε το 1911 όταν έλαβε την έδρα της Χειρουργικής Παθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, την οποία διατήρησε μέχρι το 1917 που απολύθηκε. Σχετικά με τις πολιτικές του πεποιθήσεις, ο Γερουλάνος έχοντας ανατραφεί στην Γερμανία ήταν υποστηρικτής της συγκεκριμένης χώρας και πάντοτε φιλικά προσκείμενος προς τον Βασιλιά τις φιλοβασιλικές κυβερνήσεις. Για το λόγο αυτό, στα πλαίσια του Εθνικού Διχασμού αποτελούσε ένα ανεπιθύμητο πρόσωπο για τους Φιλελεύθερους.

Όσον αφορά την προσωπική σχέση του Κορύλλου με τον Γερουλάνο, αυτή δοκιμάστηκε στις εκλογές για την προεδρία της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών τον Ιανουάριο του 1920, μία θέση την οποία διεκδικούσαν και οι δύο άνδρες. Φυσικά ο Γερουλάνος εμφανιζόταν στους κύκλους του φανερά δυσαρεστημένος απέναντι στον Κορύλλο ήδη από τον Απρίλιο του 1918, καθώς θεωρούσε πως αδίκως είχε χάσει τη θέση του στο Πανεπιστήμιο. Θεωρούσε λοιπόν πως το να καταλάβει ο ίδιος την θέση της προεδρίας κατά κάποιο τρόπο θα ήταν μία εκδίκηση. Οι εκλογές αναπόφευκτα θα είχαν έντονο πολιτικό χρώμα όπως συνέβαινε στις εκλογικές αναμετρήσεις όλων των ειδών της συγκεκριμένης περιόδου, γεγονός που οφειλόταν στον Εθνικό Διχασμό. Από μεριάς του ο Γερουλάνος επιδίωκε να δώσει στην αναμέτρηση πολιτικές προεκτάσεις, κυρίως γιατί στην Ιατρική Εταιρεία υπήρχαν πολλοί φιλοβασιλικοί που τον

⁶⁵ Μ. Γερουλάνος, *ό. π.*, σ. 23

υποστήριζαν. Απεναντίας ο Κορύλλος εμφανιζόταν πιο μετριοπαθής, καθώς υποστήριζε πως ο σκοπός της Ιατρικής Εταιρείας ήταν να προάγει το επιστημονικό έργο και όχι να αναλώνεται σε πολιτικές σκοπιμότητες. Τελικά οι εκλογές αφού αναβλήθηκαν για τις 18 Ιανουαρίου που ήταν αρχικά προγραμματισμένες να γίνουν, τελικά διεξήχθησαν στις 25 Ιανουαρίου σε ένα υπερβολικά τεταμένο κλίμα την όξυνση του οποίου προκάλεσαν οι εφημερίδες αλλά και οι αντεγκλήσεις μεταξύ των μελών. Επιπροσθέτως κατά την διεξαγωγή τους προέκυψαν διάφορα ζητήματα με αποκορύφωμα το κατά πόσο είχαν δικαίωμα συμμετοχής τα μέλη που δεν ήταν συνεπείς στις οικονομικές τους εισφορές προς την Εταιρεία, με αποτέλεσμα να προκύψουν έντονες λογομαχίες που υποβάθμισαν τον χαρακτήρα της όλης διαδικασίας. Τελικά, πρόεδρος εκλέχτηκε ο Γερουλάνος με τον Κορύλλο μάλιστα να υποβάλλει την παραίτησή του από την Ιατρική Εταιρεία σε αντίδραση στα όσα συνέβησαν⁶⁶.

2.5. Η διαφωνία του για την θεραπεία του Βασιλιά Αλέξανδρου

Μία ακόμη πολύκροτη φιλονικία του Κορύλλου επήλθε με τους γιατρούς που ανέλαβαν την θεραπεία του Βασιλιά Αλέξανδρου. Στις 12 Οκτωβρίου 1920 ένα απροσδόκητο γεγονός συντάραξε την ελληνική κοινωνία, καθώς ανακοινώθηκε ο θάνατος του Βασιλιά Αλέξανδρου από σηψαιμία. Ο θάνατός του οφειλόταν σε ένα συμβάν που πραγματοποιήθηκε περίπου έναν μήνα πριν και συγκεκριμένα στις 17 Σεπτεμβρίου 1920. Πιο συγκεκριμένα κατά την διάρκεια του περιπάτου του Αλέξανδρου στο κτήμα στο Τατόι, το κυνηγόσκυλό του Φριτζ επιτέθηκε στους πίθηκους που διέθετε ο γεωπόνος του κτήματος Στουρμ⁶⁷. Ο Αλέξανδρος παρενέβη να χωρίσει τα ζώα, όταν ο ένας πίθηκος τον δάγκωσε στο πόδι σκίζοντάς του την μπότα. Το τραύμα προξένησε μεγάλη ανησυχία στον Αλέξανδρο αλλά και στους υπηρέτες μόλις το είδαν, με αποτέλεσμα να υπάρξει άμεση κινητοποίηση. Δεδομένου πως ο προσωπικός του ιατρός Κωνσταντίνος Αναγνωστόπουλος έλειπε με άδεια εκτός Αθηνών, ο Αλέξανδρος επικοινωνήσε με τον υπολοχαγό Μεταξά και του διαμήνυσε να του στείλει κάποιον ικανό γιατρό να τον εξετάσει.

Ο πρώτος γιατρός που μετέβη να εξετάσει τον βασιλιά ήταν ο Κωνσταντίνος Μέρμηγκας, ο οποίος ήταν καθηγητής της Χειρουργικής στην Ιατρική Σχολή του

⁶⁶ Γ. Ρηγάτος, *Σελίδες από την Ιατρική Ιστορία των Αθηνών*, Αθήνα 1991, σ. 87 - 89

⁶⁷ Μ. Μελετόπουλος, *«Αλέξανδρος». Η βασιλεία στη Νεώτερη Ελληνική Ιστορία. Από τον Όθωνα στον Κωνσταντίνο Β΄*, Αθήνα 1994, σ. 97

Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατά την αυτοψία του ο Μέρμηγκας σημείωσε επτά μικρά τραύματα και πληγές σε ολόκληρη την αριστερή γαστροκνημία. Σύντομα έσπευσαν επιπλέον δύο γιατροί να εξετάσουν με την σειρά τους τον βασιλιά. Πρόκειται για τον Κωνσταντίνο Σάββα⁶⁸, Μικροβιολόγο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και τον Γεράσιμο Φωκά, καθηγητή Χειρουργικής επίσης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με σπουδές στη Γαλλία. Ο Φωκάς μάλιστα εξέτασε τον Βασιλιά έπειτα από προσωπική παρέμβαση του Βενιζέλου⁶⁹. Σε αυτούς τους τρεις γιατρούς προστέθηκαν επιπλέον τέσσερις την τέταρτη μέρα νοσηλείας του Αλεξάνδρου, με την κατάστασή του αντί να έχει βελτιωθεί να πηγαίνει πολύ χειρότερα. Οι τέσσερις γιατροί αποτελούσαν επίσης επιλογή του Ελευθερίου Βενιζέλου και ήταν οι ακόλουθοι: ο Σπυρίδων Λιβιεράτος, καθηγητής Παθολογίας του Πανεπιστημίου της Γένοβας, ο Κωνσταντίνος Αναγνωστόπουλος, ο Βλαδίμηρος Μπένσης, καθηγητής Παθολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με σπουδές στο Παρίσι πάνω στο αντικείμενο των λοιμώξεων και ο Μενέλαος Σακόρραφος, επίσης Παθολόγος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών με σπουδές στη Γαλλία⁷⁰. Δεδομένου ότι και πάλι η κατάσταση της υγείας του Βασιλιά παρέμενε κρίσιμη, ο Βενιζέλος κατά την 13^η μέρα νοσηλείας του κάλεσε έσπευσμένα από το Παρίσι επιπλέον δύο γιατρούς, διεθνούς φήμης. Πρόκειται για τον Γάλλο Χειρουργό Πανεπιστημιακό καθηγητή Pierre Delbet και τον Μικροβιολόγο καθηγητή Γεώργιο – Ισίδωρο Widal⁷¹. Ωστόσο ούτε εκείνοι κατόρθωσαν να θεραπεύσουν τον νεαρό βασιλιά, ενώ και ο Μαρίνος Γερουλάνος ο οποίος εξέτασε τον Αλέξανδρο την 15^η μέρα της νοσηλείας του δεν μπόρεσε να δώσει κάποια λύση.

Γενικότερα, η περίοδος νοσηλείας του Βασιλιά Αλέξανδρου σημαδεύτηκε από την παρουσία πολλών διαφορετικών ιατρών οι οποίοι συχνά ήλθαν σε αντεγκλήσεις μεταξύ τους σχετικά με τη θεραπεία που έπρεπε να εφαρμόσουν. Η κυριότερη αιτία της διαφωνίας τους ήταν το κατά πόσο έπρεπε να πραγματοποιηθεί ο ακρωτηριασμός του μηρού του άνω γονάτου προκειμένου να περιοριστεί η μόλυνση σε εκείνο το σημείο από το να προσβάλλει το υπόλοιπο σώμα. Ήταν μία άποψη την οποία εξέφρασαν πρώτοι ο Σάββας με τον Φωκά, η οποία ωστόσο απορρίφθηκε αφενός γιατί οι δύο γιατροί δεν ήταν απόλυτα σίγουροι, αφετέρου γιατί σε αυτήν την προοπτική

⁶⁸ Α. Κούζης, *Εκατονταετηρίς 1837 – 1937/Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών*, τόμος 3, Αθήνα 1939, σ. 56 - 57

⁶⁹ Η νόσος του Βασιλιά Αλεξάνδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, *Η διάλεξις του Καθηγητού Πολύβιου Κορύλλου κατά την εν τη Ιατροχειρουργική Εταιρεία*. Επιστημονικὴν Συζήτησιν της 23^{ης} Οκτωβρίου 1940, Αθήνα 1920, σ. 3

⁷⁰ Α. Κούζης, *ό. π.*, σ. 30 - 31

⁷¹ *Έθνος*, αριθ. Φ. 2386, 29/09/1920, σ. 3

ήταν ιδιαίτερα αρνητική η σύζυγος του βασιλιά Ασπασία Μάνου. Αναμφίβολα το γεγονός πως οι γιατροί εξέτασαν τον ασθενή σε διαφορετική χρονική περίοδο ο ένας από τον άλλον δεν τους επέτρεψε να πραγματοποιήσουν την ακριβή διάγνωση που θα επιθυμούσαν. Συνολικά, κρίθηκε αρνητικά από την πλειοψηφία τους ο Κωνσταντίνος Μέρμηγκας ο οποίος δεν μπόρεσε να αποτρέψει την τοπική μόλυνση του τραύματος πριν εκείνη επεκταθεί στο υπόλοιπο σώμα.

Όσον αφορά τον Πολύβιο Κορύλλο, μολονότι προσκλήθηκε από την οικογένεια της Ασπασίας Μάνου να συμμετέχει και ο ίδιος στην προσπάθεια θεραπείας του βασιλιά, ποτέ δεν έγινε δεκτός από τους υπόλοιπους γιατρούς. Το γεγονός αυτό δημιούργησε την έντονη δυσαρέσκειά του την οποία εξέφρασε στον κύκλο του. Ωστόσο, ο Κορύλλος παρακολουθούσε στενά τις προσπάθειες που καταβάλλονταν προκειμένου να θεραπευτεί ο βασιλιάς καθώς ήδη από την τέταρτη μέρα νοσηλείας του Βασιλιά τα ιατρικά δελτία δημοσιεύονταν στον Τύπο προκειμένου να ενημερώνονται οι πολίτες για τις εξελίξεις της υγείας του. Έτσι, ο Κορύλλος ήταν σε θέση να σχηματίσει μία εμπειρισταωμένη άποψη επί του θέματος.

Με βάση την μελέτη των ιατρικών δελτίων αυτών, ο Πολύβιος Κορύλλος στις 27 Σεπτεμβρίου 1920 τοποθετήθηκε για πρώτη φορά δημόσια σχετικά με την εξέλιξη της υγείας του βασιλιά με επιστολή του στη εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος. Η 27^η Σεπτεμβρίου ήταν η δέκατη μέρα νοσηλείας του Αλεξάνδρου. Ο Κορύλλος διατύπωσε την αντίθεσή του για τις ενέργειες των γιατρών μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο και έθεσε θέμα για λάθος διάγνωση. Κατά τον Κορύλλο η ασθένεια του βασιλιά δεν προερχόταν από παθολογικά αίτια αλλά έχρηζε άμεσα χειρουργικής επέμβασης. Συνεπώς θεώρησε άωφελη την εκτεταμένη χρήση ορών και εμβολίων που είχε πραγματοποιηθεί προκειμένου να εμποδιστεί η γενίκευση της μόλυνσης. Επιπροσθέτως, προς απόδειξη των λεγομένων του υπέδειξε πως έπρεπε να κληθούν να εξετάσουν τον Αλέξανδρο ο κορυφαίος Γάλλος χειρουργός Delbet και ο Βρετανός Παθολόγος Wright με τον τελευταίο να ειδικεύεται σε τραύματα τέτοιου είδους. Την άποψη του Κορύλλου περί άμεσης επέμβασης στον Βασιλιά ασπάστηκε με δήλωσή του στις 28 Σεπτεμβρίου 1920 και ο Αραβαντινός, συντάκτης της εφημερίδας «Βαλκανικός Ταχυδρόμος»⁷².

⁷² Η νόσος του Βασιλιά Αλεξάνδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, ό. π., Επιστημονική Συζήτησις της 23^{ης} Οκτωβρίου 1940, Αθήνα 1920, σ. 32

Με αφορμή τις δύο αυτές θέσεις που παρουσιάστηκαν, τοποθετήθηκε δημόσια στην εφημερίδα «Εστία» στις 30 Σεπτεμβρίου 1920 ο καθηγητής Χειρουργικής Νικόλαος Αλιβιζάτος. Ο Αλιβιζάτος αρνήθηκε να πάρει θέση σχετικά με τις μεθόδους θεραπείας που ακολουθήθηκαν για την ίαση του Αλεξάνδρου, ωστόσο έψεξε τον Πολύβιο Κορύλλο για την χρονική στιγμή της τοποθέτησής του σε ένα σημείο πολύ κρίσιμο όπως τόνισε για την κατάσταση της υγείας του βασιλιά. Σύμφωνα με τον Αλιβιζάτο, η διατύπωση τέτοιων απόψεων μόνο αρνητικές επιπτώσεις ήταν δυνατόν να έχουν δεδομένου ότι μπορούσαν να επηρεάσουν την ψυχολογική κατάσταση των γιατρών στην μάχη που έδιναν αλλά και να προξενήσουν αναστάτωση στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, ο Αλιβιζάτος ουδέποτε κατηγορήσε τον Κορύλλο πως η τοποθέτησή του ήταν κακοπροαίρετη αλλά αντιθέτως έγινε από την αγωνία του για την κατάληξη του βασιλιά. Επιπροσθέτως, εξέφρασε την άποψη πως κανονικά έπρεπε οι δύο τους όπως και όλοι οι γιατροί του Πανεπιστημίου Αθηνών να συνδράμουν στις προσπάθειες διάσωσης του Αλεξάνδρου.

2.5.1: Η «Επιστημονική Συζήτηση» της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας με θέμα την ασθένεια του Βασιλιά Αλεξάνδρου

Στις 12 Οκτωβρίου 1920 ο Αλέξανδρος τελικά απεβίωσε βυθίζοντας στο πένθος την ελληνική κοινωνία. Στις 19 Οκτωβρίου 1920 ο Πολύβιος Κορύλλος με επιστολή του στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» εκφράζει δημόσια την απογοήτευσή του για το γεγονός ότι δεν έγινε δεκτός από τους υπόλοιπους γιατρούς προκειμένου να συνδράμει στις προσπάθειες θεραπείας του βασιλιά. Παράλληλα με την αποκάλυψη της δυσαρέσκειας του ο Πολύβιος Κορύλλος παρουσίασε επίσης και την προσωπική του άποψη στο θέμα της θεραπείας του βασιλιά, σύμφωνα με την οποία οι επιβλέποντες γιατροί είχαν όλη την ευθύνη δική τους καθώς δεν έκαναν σωστή διάγνωση με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος. Μάλιστα, τους προκάλεσε σε συζήτηση ενώπιον της ελληνικής ιατρικής κοινότητας προκειμένου να διερευνηθεί το ζήτημα σε βάθος. Στην επιστολή του Κορύλλου άμεση υπήρξε η αντίδραση του Μέρμηγκα, ο οποίος θεώρησε ότι υπήρχε ορατός ο κίνδυνος της στοχοποίησης του ίδιου και των συναδέλφων του από την συναισθηματικά φορτισμένη ελληνική κοινωνία που την ίδια χρονική περίοδο δοκιμαζόταν από την απώλεια του Βασιλιά. Με δική του επιστολή στις 20 Οκτωβρίου 1920 στην εφημερίδα Ακρόπολη, διαβεβαίωσε τον ελληνικό λαό πως οι γιατροί που ανέλαβαν την περίθαλψη του Αλεξάνδρου κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια για να τον θεραπεύσουν και χρησιμοποίησαν όλα τα μέσα που είχαν στη

διάθεσή τους. Επιπροσθέτως, ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα του Κορύλλου για να συζητηθεί το συγκεκριμένο θέμα στην Ιατρική Εταιρεία αλλά υπογράμμισε πως έπρεπε να παραμείνει εντός των κόλπων της. Μάλιστα, ο Μέρμηγκας κατηγόρησε τον Κορύλλο πως κακώς μίλησε δημόσια για ένα τόσο λεπτό ζήτημα και κυρίως για την χρησιμοποίηση κάποιων εξειδικευμένων ιατρικών όρων τους οποίους το ευρύ κοινό δεν μπορούσε να κατανοήσει. Δεν δίστασε να θέσει και θέμα δεοντολογίας καθώς όπως τόνισε, τα ιατρικά ζητήματα δεν πρέπει να εκτίθενται τόσο απροκάλυπτα στη δημοσιογραφία⁷³.

Στις 23 Οκτωβρίου 1920, μόλις έντεκα μέρες μετά την αναγγελία του θανάτου του βασιλιά, ξεκίνησε στην Ιατροχειρουργική Εταιρεία συζήτηση με θέμα τη νόσο του βασιλιά Αλέξανδρου και τη θεραπεία που ακολουθήθηκε από την ομάδα των γιατρών που τον παρακολούθησαν. Ο Πολύβιος Κορύλλος, όταν πήρε τον λόγο κατά τη διάρκεια της συζήτησης εξαπέλυσε δριμεία κριτική εναντίων των γιατρών που συμμετείχαν στην προσπάθεια θεραπείας του βασιλιά θεωρώντας πως ο θάνατός του οφειλόταν ξεκάθαρα σε δικό τους λάθος. Μάλιστα, σχετικά με το γεγονός πως είχαν προσκληθεί και εκείνοι στη συζήτηση της Εταιρείας αλλά δεν παραβρέθηκαν τόνισε πως το αποτέλεσμα των ενεργειών τους μιλούσε από μόνο του και πως δεν είχαν να πουν κάτι επιπλέον το οποίο θα προωθούσε την συζήτηση⁷⁴. Ο Κορύλλος ενώπιον της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας εξέφρασε μία άποψη που είχε διατυπώσει ήδη με την ανοιχτή επιστολή του στον Ελεύθερο Τύπο την 19^η Οκτωβρίου 1920, σύμφωνα με την οποία οι γιατροί που ανέλαβαν την θεραπεία του βασιλιά όφειλαν να είχαν προχωρήσει άμεσα σε επέμβαση επί του μηρού του άνω γονάτου. Επιπροσθέτως στηλίτευσε την πρακτική των γιατρών να μην εφαρμόσουν στα τραύματα τις σύγχρονες αντιμικροβιακές μεθόδους του Carrel και του Wright και το ότι προτίμησαν να τα δέσουν με επιδέσμους, μία μέθοδος ιδιαίτερα αναποτελεσματική αλλά και παρωχημένη σύμφωνα με τον ίδιο. Εκτός από τον μη επαρκή καθαρισμό των πληγών, ο Κορύλλος έκρινε επίσης αρνητικά και το γεγονός πως καθυστέρησαν να γίνουν οι τομές στις πληγές, θεωρώντας πως έπρεπε να έχουν γίνει ήδη με το που εκδηλώθηκε η νόσος⁷⁵. Ωστόσο, από την αξιολόγηση των ιατρικών δελτίων σημείωσε πως μολονότι μολύνθηκε το τραύμα η μόλυνση ποτέ δεν γενικεύτηκε σε ολόκληρο το σώμα όπως

⁷³ *Ακρόπολη*, αριθ. Φ. 1456, 20/10/1920, σ. 5

⁷⁴ Η νόσος του Βασιλιά Αλέξανδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, ό. π., Επιστημονική Συζήτησιν της 23^{ης} Οκτωβρίου 1920, Αθήνα 1920, σ. 32

⁷⁵ Η νόσος του Βασιλιά Αλέξανδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, ό. π., Επιστημονική Συζήτησιν της 23^{ης} Οκτωβρίου 1920, Αθήνα 1920, σ. 27

αποδεικνυόταν και από τις μικροβιολογικές εξετάσεις. Ολοκληρώνοντας την εκτίμησή του, έδειξε να υιοθετεί την άποψη του γιατρού Σάββα πως πιθανότατα στο τραύμα είχε αναπτυχθεί το βακτήριο του στρεπτόκοκκου. Μάλιστα κατά τη διάρκεια της συζήτησης της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας ο Κορύλλος παρουσίασε και μία περιγραφή του τραύματος σύμφωνα με την οποία «*Το τραύμα ήταν βαθύ και στενό με θλάση των βαθέων ιστών και η μόλυνση γινόταν και επεκτεινόταν με γοργό ρυθμό*⁷⁶».

Ολοκληρώνοντας την ανάλυσή του επί του θέματος, ο Κορύλλος σημείωσε πως η ατυχής κατάληξη που είχε η ασθένεια του βασιλιά πρωτίστως οφειλόταν στο γεγονός πως δεν διαγνώστηκε εγκαίρως και δευτερευόντως πως την κρίσιμη ώρα οι επιβλέποντες γιατροί δίστασαν να πάρουν τις γενναίες αποφάσεις. Η παρουσία των κορυφαίων Γάλλων γιατρών Delbet και Widal έκρινε πως θα αρκούσε προκειμένου να ξεπεραστούν τα ζητήματα αυτά, όμως η άφιξή τους πραγματοποιήθηκε σε ένα σημείο που πλέον τα χρονικά περιθώρια είχαν στενέψει ασφυκτικά. Μάλιστα, υπογράμμισε πως και ο ίδιος ο Delbet έψεξε τους Έλληνες γιατρούς για την έως τότε αντιμετώπιση της κατάστασης από μεριάς τους. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την αυτοβιογραφία του Γερουλάνου⁷⁷.

Σε κάθε περίπτωση, ο απόλυτες θέσεις του Πολύβιου Κορύλλου στην συζήτηση της Ιατροχειρουργικής Εταιρείας και το δριμύ κατηγορητήριο που εξαπέλυσε εναντίων των γιατρών που συμμετείχαν στις προσπάθειες θεραπείας του Αλέξανδρου δημιούργησαν έντονη αντιπάθεια προς το πρόσωπό του. Μάλιστα ήρθε αντιμέτωπος για ακόμη μία φορά με τον καθηγητή Γερουλάνο δεδομένου πως ο τελευταίος συμμετείχε, έστω και στο τελευταίο στάδιο, στην ομάδα γιατρών που πάσχισαν να θεραπεύσουν τον βασιλιά. Από την άλλη μεριά βέβαια, ο Κορύλλος είχε και αρκετούς υποστηρικτές δεδομένου ότι την άποψή του περί λάθους διάγνωσης ασπάστηκαν πολλοί γιατροί που παρακολούθησαν τη συζήτηση και μελετώντας τα ιατρικά δελτία.

2.6. Η κατηγορία του για συνομωσία εναντίων του Βασιλιά και η φυλάκισή του

Την 1^η Νοεμβρίου 1920 πραγματοποιήθηκαν στη χώρα εθνικές εκλογές, οι οποίες είχαν προκηρυχθεί από τον Βενιζέλο στον απόηχο της υπογραφής της Συνθήκης των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920)⁷⁸. Μάλιστα στην πραγματικότητα οι εκλογές

⁷⁶ Η νόσος του Βασιλιά Αλέξανδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, ό. π., Επιστημονική Συζήτησιν της 23^{ης} Οκτωβρίου 1940, Αθήνα 1920, σ. 33

⁷⁷ Μ. Γερουλάνος, ό. π., σ. 265

⁷⁸ Δ. Λοΐζος, *Οι Μεγάλες Δυνάμεις, η Μικρασιατική Καταστροφή και η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, Αθήνα 1994, σ.16

επρόκειτο να πραγματοποιηθούν πολύ νωρίτερα, ωστόσο μετατέθηκαν για την 1^η Νοεμβρίου εξαιτίας του θανάτου του βασιλιά Αλέξανδρου⁷⁹. Αν και το κόμμα των Φιλελευθέρων έλαβε τις περισσότερες ψήφους, εντέλει ηττήθηκε από την Ηνωμένη Αντιπολίτευση του Δημήτριου Γούναρη χάρη στο πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα. Η ήττα των Φιλελευθέρων είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη κατάρρευση του Βενιζέλου, ο οποίος εγκατέλειψε την χώρα για το Παρίσι. Η φιλοβασιλική νέα κυβέρνηση όρισε πρωθυπουργό της τον Δημήτριο Ράλλη και αμέσως διεξήγαγε δημοψήφισμα (5 Δεκεμβρίου 1920) στο οποίο αποφασίστηκε η επιστροφή του εξόριστου Βασιλιά Κωνσταντίνου στην Ελλάδα.

Με τον Εθνικό Διχασμό να εξακολουθεί να μαίνεται, η νεοσύστατη ελληνική κυβέρνηση ακολούθησε όλες τις πάγιες τακτικές του με την απομάκρυνση των βενιζελικών οπαδών από διάφορους τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Η αρχή έγινε στον στρατό, με την αντικατάσταση όλων των βενιζελικών αξιωματικών από φιλοβασιλικούς και κυρίως με την αλλαγή του Αρχιστρατήγου στο μέτωπο της Μικράς Ασίας (σημ. νέος Αρχιστράτηγος ορίστηκε τον Νοέμβριο του 1920 ο Αναστάσιος Παπούλας⁸⁰). Σταδιακά, οι ψηφοφόροι του Βενιζέλου παύθηκαν των καθηκόντων τους και στις υπόλοιπες θέσεις του ελληνικού δημοσίου.

Ο χώρος του Πανεπιστημίου δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση του κανόνα. Υπουργός Παιδείας της νέας κυβέρνησης ορίστηκε ο Ζαΐμης και επί των ημερών του ψηφίστηκε νόμος ο οποίος όριζε πως όλοι οι καθηγητές που απολύθηκαν από τον Βενιζέλο αυτόματα όφειλαν να επιστρέψουν στα καθήκοντά τους στην θέση εκείνων που τους είχαν αντικαταστήσει. Έτσι, σε μικρό χρονικό διάστημα όλοι οι βενιζελικοί καθηγητές απώλεσαν τις έδρες τους και απομακρύνθηκαν από το ίδρυμα. Με βάση τα νέα αυτά δεδομένα, ο Πολύβιος Κορύλλος όπως και ο Νικόλαος Αλιβιζάτος αναγκάστηκαν να παραδώσουν την έδρα της Χειρουργικής Παθολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών στον προκάτοχό τους Μαρίνο Γερουλάνο⁸¹.

Για τον Κορύλλο, η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές δεν του στοίχησε απλά την θέση του στο Πανεπιστήμιο αλλά και την απώλεια του αξιώματος του Γενικού Αρχίατρου του Ελληνικού Στρατού. Επιπροσθέτως, το γεγονός πως ήταν δηλωμένος υποστηρικτής του τέως πρωθυπουργού σε συνδυασμό με την πολιτική δράση των

⁷⁹ Β. Στεργιόπουλος, *Ελευθέριος Βενιζέλος: Από το διπλωματικό θρίαμβο στην εκλογική συντριβή*, 2020, <https://www.in.gr/2020/11/01/life/stories/features/eleytherios-venizelos-apo-diplomatiko-thriamvo-stin-eklogiki-syntriivi/> (πρόσβαση: 30/3/2023)

⁸⁰ Δ. Λιβάνιος, «Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919-1922», στο: *Εμείς οι Έλληνες*, τ. 1 (2008), σ. 179

⁸¹ Μ. Γερουλάνος, *ό. π.*, σ. 201 - 202

υπολοίπων μελών της οικογένειάς του, ειδικότερα του θείου του Χρήστου Κορύλλου και του Παναγή Βουρλούμη, είχε οδηγήσει τους κατασκόπους της κυβέρνησης Ράλλη να τον παρακολουθούν στενά. Έτσι, τον Αύγουστο του 1922 και ενώ εξέφραζε στους κύκλους του την αγωνία του για την εξέλιξη της μικρασιατικής εκστρατείας συνελήφθη με το πρόσχημα πως συνωμοτούσε εναντίον του Έθνους και του βασιλιά.

Στη φυλακή παρέμεινε για ελάχιστες ημέρες, καθώς η εκδήλωση της Μικρασιατικής Καταστροφής επέφερε καταιγισμό πολιτικών εξελίξεων στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, οι ανυπολόγιστες και καταστροφικές συνέπειες της καταστροφής στη Μικρά Ασία ήταν αδύνατον να αντιμετωπιστούν από τις φιλοβασιλικές κυβερνήσεις οι οποίες διαδέχονταν η μία την άλλη⁸². Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στις 11 Σεπτεμβρίου 1922 να εκδηλωθεί στρατιωτικό κίνημα στα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου υπό των αξιωματικών Στυλιανού Γονατά, Δημήτριου Φωκά και Νικολάου Πλαστήρα. Κατά τους κινηματίες, βασικός υπεύθυνος της μικρασιατικής τραγωδίας ήταν ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος τον οποίον μάλιστα οδήγησαν στην έξοδό από τη χώρα στις 13 Σεπτεμβρίου 1922. Οι κινηματίες αφού μετέβησαν στην Αθήνα οργάνωσαν την Επαναστατική Επιτροπή, η οποία με πρόεδρο τον Νικόλαο Πλαστήρα θα κυβερνούσε προσωρινά την χώρα μέχρι την διεξαγωγή εκλογών. Παράλληλα, όρισε ως εκπρόσωπό της στις διεθνείς διαπραγματεύσεις με την Αντάντ τον Ελευθέριο Βενιζέλο και χορήγησε αμνηστία στους φυλακισμένους οπαδούς του.

Στα πλαίσια της χορήγησης αμνηστίας αποφυλακίστηκε και ο Πολύβιος Κορύλλος. Ωστόσο, η φυλάκισή του αλλά και συλλήβδην η συμπεριφορά που του επιφύλαξε η ελληνική πολιτεία σε συνδυασμό με το εξαιρετικά τοξικό και διαταραγμένο πολιτικό σκηνικό της εποχής τον οδήγησαν στην απόφασή του να εγκαταλείψει τη χώρα και να συνεχίσει το επιστημονικό έργο του στις ΗΠΑ.

⁸² Ριζοσπάστης, 26/8/1922, σ. 2

Γ' Κεφάλαιο

Η μετάβασή του στην Αμερική, ο θάνατός του και οι παρακαταθήκες του

3.1. Η μετάβασή του στη Νέα Υόρκη

Ο Πολύβιος Κορύλλος αφήχθη στην Αμερική και πιο συγκεκριμένα στη Νέα Υόρκη τον Ιανουάριο του 1923. Η παρουσία του εκεί αμέσως έγινε αντιληπτή από την ελληνική ομοιογένεια αλλά και την ιατρική κοινότητα καθώς το επιστημονικό έργο που είχε επιδείξει κατά την διάρκεια των Βαλκανικών και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν αξιοσημείωτο. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται και από το άρθρο του Θεόφιλου Δεληγιαννίδη στην ελληνική εφημερίδα της Νέας Υόρκης «Εθνικός Κήρυξ», όπου ο Δεληγιαννίδης αναφέρει: *«Το 1923 έχουμε την έλευση άλλου κορυφαίου Έλληνα ιατρού, του καθηγητή Χειρουργικής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1919 – 1921) Πολύβιου Κορύλλου. Οι μέθοδοι πολεμικής νοσηλείας του Κορύλλου ήταν γνωστές από τα μέτωπα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όπου έδρασε και παρασημοφορήθηκε από τις γαλλικές, ρουμανικές και ελληνικές κυβερνήσεις και ήταν ήδη γνωστός στους αμερικανικούς κύκλους (...)*».

Συνεπώς, η φήμη που είχε αποκτήσει ο Κορύλλος αλλά και η ακαδημαϊκή του καριέρα στην Γαλλία και την Ελλάδα τον βοήθησαν στο να έχει ένα ευνοϊκό ξεκίνημα στην Αμερική. Έτσι του ανατέθηκε η έδρα της Κλινικής Χειρουργικής στο Weill Cornell University Medicine. Το Weill Cornell University Medicine είχε ιδρυθεί στις 14 Απριλίου 1898 και αποτελούσε ένα διακεκριμένο πανεπιστήμιο το οποίο ειδικευόταν στην φαρμακευτική και την κλινική έρευνα⁸³. Μάλιστα αποτελούσε ένα εξαιρετικά καινοτόμο εκπαιδευτικό ίδρυμα, καθώς σημαντικό ποσοστό των φοιτητών του αποτελούταν από γυναίκες. Σημαντικό σημείο στην ιστορία του Πανεπιστημίου υπήρξε η συνεργασία με το νοσοκομείο New York Presbyterian το 1913, μία συνεργασία η οποία οδήγησε τα δύο ιδρύματα στην κατασκευή μίας υπερσύγχρονης Πανεπιστημιούπολης στο Upper East Side του Manhattan το 1932. Ο συγκεκριμένος χώρος ονομάστηκε New York Hospital – Cornell Medical Center και σήμερα αποτελεί έναν εκ των σημαντικότερων και πιο αναγνωρισμένων ακαδημαϊκών κέντρων της Αμερικής, ο οποίος προσφέρει καινοτόμες και προηγμένες κλινικές υπηρεσίες. Ως μέλος του ακαδημαϊκού προσωπικού του Weill Cornell University Medicine ο Πολύβιος Κορύλλος ήταν παρόν κατά τη δημιουργία του New York Hospital – Cornell Medical Center και μάλιστα του ανατέθηκε η θέση του χειρουργού στα εξωτερικά

⁸³ <https://weill.cornell.edu/our-story/history> (πρόσβαση: 1/4/2023)

ιατρεία. Πιο συγκεκριμένα ο Κορύλλος διατήρησε τη συγκεκριμένη θέση από το 1933 έως το 1938 όπως προκύπτει και από τα αρχεία του νοσοκομείου, στα οποία μάλιστα συμπεριλαμβάνονται και οι αιτήσεις που έκανε ο Πατρινός γιατρός για την ανάληψη καθήκοντος.

Εκτός από την ανάληψη της ακαδημαϊκής θέσης, ο Κορύλλος εργάστηκε με την ιδιότητα του θωρακοχειρουργού και στη *Medicale College's Clinic*. Εκεί ο Κορύλλος κατόρθωσε να διευρύνει τις γνώσεις του στην χειρουργική και να αναπτύξει σπουδαίο ερευνητικό έργο. Στην ουσία, δεν περιορίστηκε στο φάσμα των εγχειρήσεων του θώρακα αλλά ασχολήθηκε και με άλλους τομείς τη χειρουργικής εντρυφώντας για πρώτη φορά και στην νευροχειρουργική. Επιπροσθέτως, μελέτησε σχολαστικά ασθένειες όπως η πολιομυελίτιδα και η φυματίωση. Στα αξιοσημείωτα της καριέρας του πιστώνεται ασφαλώς το γεγονός πως ανέλαβε ο ίδιος προσωπικά την θεραπεία της Μαρίας Κάλλας όταν εκείνη προσβλήθηκε από πολιομυελίτιδα σε πολύ μικρή ηλικία. Όσον αφορά την έρευνά του στη φυματίωση, ο Πολύβιος Κορύλλος επικεντρώθηκε πρώτα από όλα στην διάγνωση της νόσου, στις αποτελεσματικές μεθόδους ίασης της αλλά και στην χειρουργική αντιμετώπιση προχωρημένων μορφών της.

Κατά την παραμονή του στη Νέα Υόρκη ιδιαίτερα σημαντική και με πλούσια ευρήματα ήταν η έρευνα που έκανε με τον αναισθησιολόγο *Paluel Flagg* (1886 – 1970)⁸⁴. Πιο συγκεκριμένα, ο Κορύλλος με τον *Flagg* εστίασαν κατά κύριο λόγο στην σημαντικότητα της ανάνηψης στην καρδιά και στους πνεύμονες και οδηγήθηκαν στο σημαντικό συμπέρασμα πως όλα τα όργανα του ανθρώπινου σώματος χρειάζονται απαραίτητα οξυγόνο για να μπορέσουν να λειτουργήσουν. Έπειτα, επικέντρωσαν την έρευνά τους στα αγγεία του μυοκαρδίου. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους μάλιστα ο Κορύλλος τα αξιοποίησε στις διαλέξεις του αλλά και κατά την συγγραφή βιβλίων.

Συνολικά, καθ' όλη την διάρκεια της παραμονής του στη Νέα Υόρκη ο Πολύβιος Κορύλλος δούλεψε στα εξής νοσοκομεία: *Bellevue*, *Sea view*, *Metropolitan*, *Polyclinic*, *New York* και *Broad Street Hospital*. Μάλιστα, από αυτά διετέλεσε διευθυντής Χειρουργικής στο *Sea view* και στο *Metropolitan*⁸⁵. Η σημαντική προσφορά του στα ιατρικά πράγματα των ΗΠΑ αλλά και το ερευνητικό του έργο τον οδήγησαν στο να εκλεγεί σε τακτικό μέλος της Αμερικάνικης Ιατρικής Εταιρείας χωρίς την διεξαγωγή ψηφοφορίας μάλιστα όπως συνέβαινε σε αντίστοιχες περιπτώσεις. Το

⁸⁴ P. Flagg, *The art of Anaesthesia*, Philadelphia 1916, σ. 15-40

⁸⁵ <http://www.hmsny.org/#!/abouthistory/c68h> (πρόσβαση: 6/4/2023)

γεγονός αυτό ήταν εξαιρετικά σπάνιο για τα δεδομένα της Αμερικάνικης Ιατρικής Εταιρείας και παράλληλα περικλείει μεγάλη τιμή για τον ίδιο. Η εκλογή του έγινε στις 30 Απριλίου 1928 και μάλιστα ο ίδιος, περιχαρής για αυτήν την εξέλιξη, με προσωπική του επιστολή στις 2 Μαΐου 1928 πληροφόρησε τον θείο του Χρήστο Κορύλλο⁸⁶. Ο Κορύλλος διέπρεψε στην Ιατρική Αμερικάνικη Εταιρεία και στις 6 Δεκεμβρίου 1929 μάλιστα ανέλαβε διευθυντής του νεοσυσταθέντος τμήματος της Χειρουργικής Θώρακος. Ο κυριότερος λόγος που του ανατέθηκε η διεύθυνση του συγκεκριμένου τμήματος ήταν αφενός η εξοικείωση που είχε στις επεμβάσεις του θώρακα χάρη στην παρουσία του στα πεδία των μαχών της Ευρώπης και αφετέρου τα πλούσια ευρήματα που είχε αναδείξει η πολυετής έρευνά του και η εμπειρία του από την παρουσία του στα νοσοκομεία και τα πανεπιστήμια που είχε εργαστεί κατά τα προηγούμενα χρόνια⁸⁷.

3.1.1. Η συμβολή του στην ίδρυση του «Ελληνοαμερικάνικου Διαπανεπιστημιακού Κλαμπ»

Άλλη μία σημαντική στιγμή της παρουσίας του στη Νέα Υόρκη υπήρξε το 1924 η συνεισφορά του στην δημιουργία του «Ελληνοαμερικάνικου Διαπανεπιστημιακού Κλαμπ», το οποίο ουσιαστικά αποτελούσε συνέχεια της «Ελληνοαμερικανικής Ιατρικής Αδελφότητας». Η «Ελληνοαμερικανική Ιατρική Αδελφότητα» ήταν ένας σύλλογος με σημαντική οντότητα για τον ελληνισμό της Αμερικής. Ιδρυτής της ήταν ο Γεώργιος Παπανικολάου την χρονική περίοδο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Παπανικολάου μάλιστα διετέλεσε και πρώτος πρόεδρος του συλλόγου όταν αυτός απέκτησε νομική υπόσταση το 1920 και τον διαδέχθηκαν οι γιατροί Καρούζος και Λογοθέτης. Ο Κορύλλος, μαζί με ορισμένους άλλους επιστήμονες της Διασποράς θεωρούσε πως η συγκεκριμένη κοινότητα έπρεπε να αλλάξει στόχους και προσανατολισμό, για αυτό και εισηγήθηκε αλλαγές στη σύστασή της. Μάλιστα αποτέλεσε και τον πρώτο πρόεδρό της διατηρώντας αυτή τη θέση μέχρι το 1936. Πρώτος γραμματέας του συλλόγου υπήρξε ο ομοϊδεάτης του χειρουργός Κωνσταντίνος Ψέκης.

Το «Ελληνοαμερικάνικο Διαπανεπιστημιακό Κλαμπ» το 1936 με παρέμβαση του Κορύλλου προσάρτησε και τα μέλη της «Ελληνικής Ιατρικής Κοινότητας Νέας Υόρκης», ενός διαφορετικού σωματείου το οποίο δραστηριοποιούνταν στην αμερικανική μητρόπολη. Πλέον στους κόλπους του εντάχθηκαν επιπλέον κορυφαίοι

⁸⁶ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 50

⁸⁷ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 51

Έλληνες γιατροί που δραστηριοποιούνταν στις ΗΠΑ μεταξύ των οποίων ο Παττακός, ο Βόζης, ο Αλεξίου και ο Σούκουρης. Με την προσάρτηση των νέων μελών πραγματοποιήθηκε το μεγάλο όνειρο του Πολύβιου Κορύλλου το οποίο δεν ήταν άλλο από τη δημιουργία μίας ενιαίας αμιγώς ελληνικής Ιατρικής Εταιρείας η οποία θα δραστηριοποιούνταν στα επιστημονικά δρώμενα της Αμερικής. Η Εταιρεία θα συνέβαλε στην προώθηση της ιατρικής έρευνας, στην γόνιμη συνεργασία των μελών της αλλά και στην μεταξύ τους συνεργασία με αντίστοιχες ξένες εταιρείες και οργανισμούς που επίσης εδρεύανε στη Νέα Υόρκη.

Ο Κορύλλος το 1936 επανεξελέγη πρόεδρος και αφού οι πρωταρχικοί στόχοι της Εταιρείας έδειχναν να εκπληρώνονται και με το παραπάνω, έθεσε στα μέλη της ένα ακόμη μεγάλο όραμα προς πραγματοποίηση. Αυτό δεν ήταν άλλο από τη δημιουργία ενός ελληνικού νοσοκομείου στην καρδιά της Αμερικής. Μολονότι κατέβαλε άοκνες προσπάθειες προκειμένου να το πραγματοποιήσει, το εγχείρημα αποδείχτηκε εξαιρετικά δύσκολο κυρίως διότι το κόστος αποπεράτωσης του νοσοκομείου ήταν υψηλό. Επίσης, το πρόβλημα υγείας που είχε ο ίδιος το 1938 τον εμπόδισε να συνεχίσει την δραστηριότητά του και μάλιστα αποσύρθηκε και από την προεδρία της Εταιρείας.

Αναμφισβήτητα, η συνδρομή του Πολύβιου Κορύλλου στην «Ελληνική Ιατρική Κοινότητα Νέας Υόρκης» υπήρξε αξιομνημόνευτη. Το εγχείρημά του να ενώσει όλη την ελληνική ιατρική κοινότητα που δραστηριοποιούνταν στην πόλη και η οποία δεν ήταν διόλου αμελητέα αφενός συνέχισε με επιτυχία το έργο που είχε ξεκινήσει ο Γεώργιος Παπανικολάου ήδη από το 1914, αφετέρου στα χρόνια που ακολούθησαν εκείνη γνώρισε ακόμη μεγαλύτερη πρόοδο και ανάπτυξη που φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Στην προεδρία τον διαδέχτηκαν αρχικά ο γιατρός Ιωάννης Ραγκούσης και έπειτα ο Θεμιστοκλής Μαυροκορδάτος. Στις κορυφαίες στιγμές του σωματείου συγκαταλέγεται χωρίς αμφιβολία η πολύτιμη αρωγή της στο ελληνικό κράτος και τον Ελληνικό Στρατό κατά την διάρκεια του Ελληνο - ιταλικού στα βουνά της Αλβανίας το 1940.

Το 1944, επί προεδρίας του καθηγητή Αιματολογίας Σάββα Νίττη η Εταιρεία μετονομάστηκε σε «Ελληνικό Πανεπιστημιακό Κλαμπ», έναν τίτλο τον οποίο διατηρεί μέχρι τις μέρες μας. Τις δεκαετίες που ακολούθησαν την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με την Αμερική να βρίσκεται σε καθεστώς οικονομικής ανάπτυξης και

πνευματικής άνθισης⁸⁸, το «Ελληνικό Πανεπιστημιακό Κλαμπ» κατόρθωσε να αναπτύξει έντονη δράση στον ιατρικό τομέα και στον κοινωνικό βίο γενικότερα. Το γεγονός αυτό του προσέδωσε μεγάλη αναγνώριση και κύρος, καθιστώντας το με αυτόν τον τρόπο σημείο αναφοράς για την ελληνική κοινότητα των ΗΠΑ.

3.1.2. Ο δεύτερός του γάμος και η γέννηση της κόρης του Elizabeth

Κατά την παρουσία του στην Νέα Υόρκη ο Πολύβιος Κορύλλος τέλεσε και τον δεύτερο γάμο του. Παντρεύτηκε την Lois Ralli το 1927, την οποία αγάπησε βαθιά και έμεινε μαζί της μέχρι το τέλος της ζωής του. Η αγάπη του Κορύλλου για την γυναίκα του αποτυπώνεται στην επιστολή του προς τον θείο του Χρήστο στις 25 Οκτωβρίου 1928 όπου σημειώνει: «*Η Λόης και η οικογένεια είναι καλά. Η Λόης είναι πάντως τέλειος άνθρωπος. Κάνει ό,τι μπορεί δια να κάμη την ζωήν μας ήσυχη και ευτυχισμένη*⁸⁹». Μάλιστα, η Lois στάθηκε πολύτιμη αρωγός του Πολύβιου Κορύλλου καθ' όλη τη διάρκεια της παρουσίας του στην Αμερική και τον βοήθησε τόσο στη συγγραφή των βιβλίων του όσο και στην προετοιμασία των λόγων του στις διαλέξεις και τα συνέδρια που εκείνος συμμετείχε. Η συμβολή της ήταν πραγματικά σημαντική και για τον λόγο πως μολονότι ο Πολύβιος Κορύλλος μιλούσε με άνεση τρεις ξένες γλώσσες δυσκολευόταν εξαιρετικά με τα αγγλικά του.

Η Lois Ralli παρόλο που έμενε μόνιμα στην Αμερική καταγόταν από μία ισχυρή ελληνοβρετανική οικογένεια εμπόρων, με την Χίο να αποτελεί ιδιαίτερη πατρίδα της. Η οικογένεια της Ralli παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον χάρη στην δραστηριοποίησή της στον χώρο της μόδας. Η ιστορία της οικογένειας ξεκινάει το 1818, όταν ο Στέφανος Ράλλης άφησε την Χίο και εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Μασσαλία όπου ίδρυσε τον Εμπορικό Οίκο Ράλλη. Έπειτα την διαχείριση του Οίκου ανέλαβαν οι πέντε γιοί του, ο Θωμάς, ο Στρατής, ο Στέφανος, ο Παντιάς και ο Αυγουστής, με τον Οίκο να γίνεται πλέον ευρύτερα γνωστός με την ονομασία Ralli Bros⁹⁰. Επί των ημερών τους ο Οίκος γιγαντώθηκε και εξελίχθηκε στους πλέον ισχυρούς της Ευρώπης, με δεκάδες καταστήματα σε όλο τον κόσμο (Μασσαλία, Λιβόρνο, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, Οδησσό, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια, Αγία Πετρούπολη, Τεργέστη κλπ.) και περισσότερους από 40.000 υπαλλήλους⁹¹. Το πρώτο

⁸⁸ Π. Καζάκος, *Η κρίση στη διεθνή οικονομία*, 2019, <https://www.kathimerini.gr/world/1005653/i-krisi-sti-diethni-oikonomia/>, (πρόσβαση: 1/4/2023)

⁸⁹ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 33

⁹⁰ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 32

⁹¹ <https://www.aplotaria.gr/ralli-agiannidis/> (πρόσβαση: 7/4/2023)

υποκατάστημα του Οίκου στο Λονδίνο ιδρύθηκε από τον Στρατή το 1820, ο οποίος μάλιστα εγκαταστάθηκε μόνιμα στην βρετανική πρωτεύουσα αναγνωρίζοντας την μεγάλη δυναμική που είχε η αγορά της⁹². Έτσι, χάρη σε αυτήν την εγκατάσταση του Στρατή στην Μεγάλη Βρετανία ξεκίνησε η μακρά παρουσία που είχε η οικογένεια Ράλλη στην χώρα, στην οποία οφείλεται στα χρόνια που ακολούθησαν και η γέννηση πολλών Ελληνοβρετανών γόνων μεταξύ των οποίων ήταν και η Lois.

Με την Lois ο Κορύλλος απέκτησε μία κόρη, την Elizabeth Coryllos. Η κόρη του γεννήθηκε στις 3 Ιουλίου 1929 και μάλιστα στην ηλικία των τεσσάρων ετών διαγνώστηκε με σκληροκοιτίδα με τον πατέρα της να αναλαμβάνει ο ίδιος να την εγχειρήσει. Σύμφωνα με παραδοχή της Elizabeth, βρισκόταν από πολύ μικρή ηλικία κοντά με τον πατέρα της και κληρονόμησε και η ίδια την αγάπη του για την ιατρική επιστήμη και την χειρουργική. Μάλιστα συχνά επαναλάμβανε την φράση του Πολύβιου Κορύλλου πως «ο χειρουργός είναι ένας γιατρός με ένα επιπλέον εφόδιο στην διάθεσή του⁹³». Είναι χαρακτηριστικό πως η Elizabeth σε ηλικία μόλις οκτώ χρονών ήταν παρούσα κατά την διάρκεια μίας θωρακοπλαστικής που πραγματοποίησε ο πατέρας της.

Αν και η Elizabeth απώλεσε τον πατέρα της στην ηλικία των μόλις εννέα ετών, πραγματοποίησε σπουδές στην ιατρική (εξειδικεύτηκε στην παιδική χειρουργική) τις οποίες εξαργύρωσε πραγματοποιώντας μία αξιόλογη επαγγελματική σταδιοδρομία στην Αμερική. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι σπούδασε εκτός των άλλων και στο Cornell Medical Center, το Πανεπιστήμιο στο οποίο είχε διδάξει ο πατέρας της και όπου δέχονταν γυναίκες φοιτήτριες, ενώ εργάστηκε στο Metropolitan Hospital και στο Bellevue όπου επίσης είχε δουλέψει ο πατέρας της. Δημοσίευσε πολλά άρθρα και πραγματοποίησε έρευνες πάνω στον τομέα της παιδικής χειρουργικής. Επιπροσθέτως, η Elizabeth επέδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για το «Ελληνικό Πανεπιστημιακό Κλαμπ», στο οποίο ανέλαβε και χρέη γραμματέα επί προεδρίας του Μιχαήλ Μαουλίνου.

Όσον αφορά την κοινωνική ζωή της, η Elizabeth Coryllos ήταν εξαιρετικά φιλόζωη και αγαπούσε τα παιδιά. Παντρεύτηκε τον Paul Lardi και απέκτησε μαζί του τέσσερα παιδιά, τον Gordon, την Lisa, την Janice και τον Paul, στον οποίο έδωσε το όνομα του πατέρα της Πολύβιου. Από τους γάμους των παιδιών της απέκτησε πέντε

⁹²Κ. Παππουλίδης, «Ζανής (Ιωάννης) Ράλλης», στο: *Επτά Ημέρες* (Ενθνετο Εφημερίδας Καθημερινής), 21/11/2004, σ. 8

⁹³ <https://www.legacy.com/us/obituaries/nytimes/name/elizabeth-lardi-obituary?id=24546406> (πρόσβαση: 7/4/2023)

εγγόνια. Η Elizabeth έζησε όλα της τα χρόνια στη Νέα Υόρκη. Αξιοσημείωτο ήταν το ταξίδι που πραγματοποίησε στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στην Πάτρα, τη γενέτειρα του πατέρα της τον Φεβρουάριο του 2006. Κατά την παραμονή της στην Πάτρα φρόντισε να γνωρίσει την πόλη και να επισκεφτεί όλες τις τοποθεσίες που σχετίζονταν με την οικογένειά της και πιο συγκεκριμένα τον οικογενειακό τάφο των Κορύλλων και των Σταμπάδων, το πατρικό του πατέρα της επί της Οδού Γούναρη, το Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών και την Εκκλησία του Αγίου Ανδρέα⁹⁴. Επίσης, είχε τη δυνατότητα να γνωρίσει από κοντά τους Έλληνες συγγενείς της από την οικογένεια του πατέρα της και πιο συγκεκριμένα τα παιδιά του Παναγή Βουρλούμη και της Ελευθερίας Κορύλλου. Μάλιστα, με αφορμή της επίσκεψής της στην πόλη η Elizabeth Coryllos βραβεύτηκε από τον Δήμαρχο Πατρών με τιμητική πλακέτα σε εκδήλωση που διοργανώθηκε στο δημαρχείο. Επιπροσθέτως με συνέντευξή της στην Εφημερίδα «Πελοπόννησος» στις 13 Φεβρουαρίου 2006, η Elizabeth εξέφρασε τη συγκίνησή της για το γεγονός πως βρισκόταν στην πόλη καταγωγής του πατέρα της και παράλληλα αποκάλυψε πως όσο εκείνος ζούσε στην Αμερική συχνά εξέφραζε τη νοσταλγία του για την Πάτρα⁹⁵.

Η Elizabeth Coryllos απεβίωσε στις 6 Μαρτίου 2013 σε ηλικία 83 ετών. Μάλιστα έπειτα από επιθυμία της η κηδεία της έγινε στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Αναστάσεως στο Brookville της Νέας Υόρκης, ένα επιπλέον δείγμα πως μοιλονότι δεν είχε ζήσει ποτέ της στην Ελλάδα, ο πατέρας της είχε προλάβει να της εμφυσήσει το πατριωτικό πνεύμα.

3.2. Ο θάνατός του

Ο Πολύβιος Κορύλλος πέθανε απρόσμενα στις 26 Ιουλίου 1938 σε ηλικία 57 ετών. Τα αίτια του θανάτου του αποδόθηκαν σε εγκεφαλική αιμορραγία, ενώ ο Παναγής Βουρλούμης, σύζυγος της αδερφής του Ελευθερίας, στην αυτοβιογραφία του σημειώνει πως ο Κορύλλος υπέφερε από μία χρόνια καρδιακή πάθηση. Με αφορμή το θάνατο του Κορύλλου ο Βουρλούμης σημειώνει: «27 Ιουλίου 1938. Απροσδόκητον Άγγελμα. Απέθανεν εις Ν. Υόρκη ο γυναικάδελφος μου Πολύβιος Ν. Κορύλλος εις ηλικίαν 59 ετών. Φαίνεται ότι είχε καρδιακήν πάθησιν από μηνών εκδηλωθείσαν»⁹⁶. Η κηδεία του Πολύβιου Κορύλλου έγινε στη Νέα Υόρκη και παρόλο που παραβρέθηκε η

⁹⁴ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 34

⁹⁵ *Πελοπόννησος*, 13/2/2006, σ. 19 - 20

⁹⁶ Π. Βουρλούμης, ό. π., Αθήνα 2000, σ. 24

οικογένειά του και ο κύκλος του από την Αμερική, η χιλιομετρική απόσταση δεν επέτρεψε στο να παραβρεθούν σε αυτήν οι συγγενείς του από την Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουμε αν και ο Κορύλλος μετά την μόνιμη εγκατάστασή του στην Αμερική δεν επέστρεψε ποτέ στην πατρίδα του, η σκέψη της δεν έφυγε ποτέ από το νου του όπως προκύπτει από τις επιστολές που έστειλε ιδίως στον θείο του Χρήστο και τον Παναγή Βουρλούμη. Από τα πρώτα χρόνια της άφιξής του στην Νέα Υόρκη επέδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στο πολιτικό σκηνικό. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε χαρακτηριστικά σε δύο επιστολές του με αφορμή την νίκη των Φιλελευθέρων στην εκλογική αναμέτρηση της 19^{ης} Αυγούστου 1928. Η πρώτη επιστολή απευθυνόταν στον Χρήστο Κορύλλο και ανέφερε: *«Είμαι κατενθουσιασμένος για την απροσδοκίτως καταπληκτική νίκη του Βενιζέλου. Αυτό δείχνει ακόμη μία φορά πως ο ελληνικός λαός έχει μυαλό και ξέρει εν καιρώ να διορθώνει τα σφάλματά του. Ίσως δι' αυτό είναι αιώνιος⁹⁷»*. Η δεύτερή του επιστολή ήταν συγχαρητήρια προς τον γαμπρό του Παναγή Βουρλούμη με αφορμή την εκλογή του σε Υπουργό Εθνικής Οικονομίας. Ο Βουρλούμης αποδείχθηκε για μία ακόμη φορά πως έχαιρε της προσωπικής εκτίμησης του Ελευθερίου Βενιζέλου, καθώς του ανατέθηκε μία τόσο καίρια θέση στο επιτελικό κράτος⁹⁸.

Φυσικά, αυτό το τόσο έντονο ενδιαφέρον του Κορύλλου για τα ελληνικά πράγματα πέραν από την αδιαμφισβήτητη φιλοπατρία του εκδηλώνει και ένα παράπονο για το γεγονός ότι ο ίδιος αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει παρά τη θέλησή του. Η επαναφορά του Βενιζέλου στην διακυβέρνηση συντελούσε μία προσωπική του δικαίωση.

3.3. Η παρακαταθήκη του στην επιστήμη της ιατρικής

Η παρακαταθήκη που άφησε πίσω του ο Πολύβιος Κορύλλος μετουσιώνεται στα κληροδοτήματά του και στα αποτελέσματα της πλούσιας έρευνας που πραγματοποίησε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Σε ότι αφορά τα κληροδοτήματά του, αρχικά άφησε όλα τα ιατρικά εργαλεία του στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να τιμήσει την ιδιαίτερη πατρίδα του. Επρόκειτο για πολύτιμα αντικείμενα τα οποία εκείνος

⁹⁷ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 45

⁹⁸ Π. Βουρλούμης, ό. π., σ. 34

χρησιμοποιούσε στις επεμβάσεις του θώρακα. Μολονότι το Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών παρέλαβε τα συγκεκριμένα αντικείμενα, ποτέ δεν αξιοποιήθηκαν καθώς δεν υπήρχε η τεχνογνωσία και το εξειδικευμένο προσωπικό για να τα χρησιμοποιήσει κατάλληλα. Έτσι τα εργαλεία τοποθετήθηκαν στις αποθήκες του Νοσοκομείου μέχρι το 1942, όταν στα πλαίσια της κατοχής εκείνο καταλήφθηκε από τους Ιταλούς. Οι Ιταλοί υγειονομικοί αναγνώρισαν την μοναδικότητα και την πολυτιμότητα των συγκεκριμένων εργαλείων και τα μετέφεραν στην χώρα τους, με αποτέλεσμα τα ίχνη τους να χαθούν τελείως στα χρόνια που ακολούθησαν.

Εκτός από τα χειρουργικά εργαλεία, ο Κορύλλος κληροδότησε στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών και τη συλλογή του από βιβλία που είχε αποκτήσει ή συγγράψει ο ίδιος κατά τη διάρκεια της ζωής του. Δυστυχώς όπως συνέβη με τα εργαλεία έτσι και η συλλογή των βιβλίων δεν είχε την καλύτερη δυνατή διαχείριση καθώς και εκείνα κατέληξαν στην αποθήκη. Το 1973, κατά τη συγχώνευση του Δημοτικού Νοσοκομείου Πατρών με το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Πατρών «Άγιος Ανδρέας»⁹⁹ τα βιβλία του Κορύλλου ενώθηκαν μαζί με τα υπόλοιπα και απάρτιζαν την ενιαία νοσοκομειακή βιβλιοθήκη. Ωστόσο, θεωρείται πως κατά τη μεταφορά τους αρκετά αποσπάστηκαν και κατέληξαν στις ιδιωτικές συλλογές γιατρών και νοσηλευτών.

Σε κάθε περίπτωση, η προσφορά του Κορύλλου στο Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών τιμήθηκε δεόντως. Στις 21 Μαΐου 1940 κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου που διεξαγόταν από την Ιατρική Εταιρεία Πατρών, ο πρόεδρος Αθανάσιος Σιώρης με την ομιλία του εξήρε την τεράστια προσφορά του Κορύλλου. Παράλληλα η οδός που περνούσε μπροστά από το Νοσοκομείο Παιδών «Καραμανδάνειο» μετονομάστηκε σε Οδός Κορύλλων, σε μία αναγνώριση της πόλης συνολικά προς την οικογένεια του Χρήστου και του Πολύβιου Κορύλλου για την προσφορά τους. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί πως και η κόρη του Elizabeth Coryllos εξέφρασε την ευγνωμοσύνη της προς την πόλη της Πάτρας, καθώς θεώρησε πως αναγνωρίστηκε η προσφορά του πατέρα της και τιμήθηκε με το παραπάνω¹⁰⁰.

Τα κληροδοτήματα του Κορύλλου στην Ελλάδα δεν σταματούν εδώ. Δώρισε στο Μουσείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας το οποίο στεγάζεται στο Μέγαρο της Παλιάς Βουλής¹⁰¹ έναν σπάνιο πίνακα ο οποίος απεικονίζει την σκηνή της

⁹⁹ <https://explore.patras.gr/listing/palaio-dimotiko-nosokomeio-patrongr/> (πρόσβαση: 3/4/2023)

¹⁰⁰ Χ. Φραγκίδης – Χ. Μούλιας, ό. π., σ. 36

¹⁰¹ <https://www.nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etairaia-tis-ellados> (πρόσβαση: 7/4/2023)

ορκωμοσίας του Κολοκοτρώνη στην Φιλική εταιρεία. Ο συγκεκριμένος πίνακας είναι έργο του Ζακυνθινού ζωγράφου Διονυσίου Τσόκου, ο οποίος φιλοτέχνησε τα πορτραίτα των ηρώων της ελληνικής επανάστασης και διάφορα άλλα περιστατικά εκείνης της περιόδου¹⁰². Είναι άγνωστο το πώς ο συγκεκριμένος πίνακας πέρασε στην κατοχή του Κορύλλου, ωστόσο το βέβαιο είναι πως αυτό συνέβη όταν εκείνος βρισκόταν σε μικρή ηλικία πριν ακόμη μεταβεί στη Γαλλία για σπουδές. Πιθανότατα αναγνώρισε την μεγάλη εθνική κυρίως σημασία που είχε ο πίνακας, για αυτό και μερίμνησε να κληροδοτηθεί με ασφάλεια στις επόμενες γενιές.

Όσον αφορά την παρακαταθήκη που άφησε στον τομέα της ιατρικής, αυτή σίγουρα υπήρξε μνημειώδης. Ο Κορύλλος ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος γοητεύτηκε από την ιατρική σε μικρή ηλικία κυρίως λόγω της επιρροής του θείου του Χρήστου και για τον λόγο αυτό ξεκίνησε την ενεργή ενασχόλησή του με αυτήν με την μετάβασή του στην Αθήνα για σπουδές και την συνέχισε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος του επιτεύγματός του αξίζει να σημειωθεί πως στη διάρκεια των 57 ετών που έζησε εργάστηκε ως καθηγητής Πανεπιστημίου και ως χειρουργός ιατρός σε τρεις διαφορετικές χώρες, πράγμα εξαιρετικά σπάνιο για τους επιστήμονες εκείνης της περιόδου. Μάλιστα αυτή του η προσήλωση στην επιστήμη είναι και ο λόγος που άργησε να παντρευτεί και να κάνει οικογένεια.

Η ενεργή ενασχόληση του Κορύλλου με την ιατρική μετουσιώθηκε και στο ερευνητικό έργο το οποίο ανέπτυξε πάνω στις επεμβάσεις του θώρακα. Ειδικότερα κατά την παραμονή του στην Αμερική, ο Κορύλλος απαλλαγμένος από το τοξικό πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ανέπτυξε απερίσπαστος αξιοσημείωτο ερευνητικό έργο στο Cornell University, το οποίο δυστυχώς δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει λόγω του πρόωρου θανάτου του. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των ερευνών του παρακίνησαν τους φοιτητές του αλλά και άλλα μέλη της αμερικάνικης ιατρικής κοινότητας να συνεχίσουν το έργο του. Ο ζήλος με τον οποίο εργάστηκε στην Αμερική παρουσιάζεται και στην συνέντευξη της κόρης του Elizabeth στην Εφημερίδα *Πελοπόννησος*: «*Δούλευε μέρα νύχτα. Αν ήθελα να δω και τους δύο γονείς μου μαζί, τους έβρισκα στις δύο τα ξημερώματα όπου επεξεργάζονταν διάφορες μελέτες και η μητέρα μου τον βοηθούσε πολύ στα Αγγλικά καθώς αυτός ήταν Γαλλόφωνος. Πήγαινε στις 7.30 στο νοσοκομείο και επέστρεφε αργά το βράδυ*¹⁰³». Η εργατικότητα που επιδείκνυε στα

¹⁰² <https://www.nationalgallery.gr/artist/tsokos-dionysios/> (πρόσβαση: 8/4/2023)

¹⁰³ *Πελοπόννησος*, 13/2/2006, σ. 19 - 20

νοσοκομεία που εργάστηκε αναγνωρίστηκε από τους συναδέλφους του και από τα ίδια τα ιδρύματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το νοσοκομείο Seaview, το οποίο μετά το θάνατό του καθιέρωσε στην μνήμη του βραβείο που αποδίδεται σε επιστήμονες που διακρίνονται στη φυσιολογία και τη χειρουργική αντιμετώπιση των παθήσεων του πνεύμονα όπως ακριβώς συνέβαινε με εκείνον.

Απόλυτα σημαντική υπήρξε η συνεισφορά του στους Βαλκανικούς και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Εκεί ανεξάρτητα από το γεγονός πως κατάφερε να σώσει εκατοντάδες ζωές στρατιωτών, κατόρθωσε να επεκτείνει τις γνώσεις του στην ειδικότητά του και παράλληλα να συλλάβει την ιδέα της οργάνωσης των κινητών νοσοκομείων, μία ιδέα η οποία σταδιακά υιοθετήθηκε από τα στρατεύματα σε ολόκληρο τον κόσμο. Εκτός από την οργάνωση των κινητών νοσοκομείων, η παρουσία του στην πρώτη γραμμή του μετώπου του έδωσε τη δυνατότητα να αναγνωρίζει και να θεραπεύει τραύματα στο κεφάλι, τον θώρακα και την κοιλιά μέσα σε ένα χρονικό διάστημα επαρκές για να σωθεί η ζωή του τραυματία. Η γνώση του πάνω σε αυτόν τον τομέα καταγράφηκε και εκδόθηκε λεπτομερώς σε συγγράμματα και άρθρα. Είναι γεγονός πως ανάμεσα στα δεκάδες μετάλλια και παράσημα που απέσπασε από τη Ρωσία, τη Ρουμανία, τη Σερβία, τη Γαλλία, το Μαυροβούνιο και την Ελλάδα βρισκόταν και το χρυσό μετάλλιο της Ακαδημίας των Παρισίων, πράγμα που αποδεικνύει την αναγνώριση του έργου του σε διεθνές επίπεδο.

Τέλος, ο Κορύλλος υπήρξε ένας επιστήμονας ο οποίος γοητεύτηκε σφαιρικά από την ιατρική και όχι μόνο συγκεκριμένα από τον τομέα της χειρουργικής. Είναι γεγονός πως καταπιάστηκε και με άλλα ιατρικά ζητήματα μεταξύ των οποίων η διάγνωση και η θεραπεία ασθενειών όπως η φυματίωση. Επιπροσθέτως, το γεγονός πως στο τέλος της ζωής του μιλούσε μαζί με την ελληνική πέντε γλώσσες αποκαλύπτει την προσωπικότητα ενός φιλομαθούς και εξαιρετικά οξυδερκή ανθρώπου.

Επίλογος

Συνοψίζοντας, ο Χρήστος και ο Πολύβιος Κορύλλος ακολούθησαν μία κοινή πορεία στη ζωή τους σε μεγάλο βαθμό. Μεγαλωμένοι και οι δύο στην Πάτρα μέσα σε ένα εύρωστο οικονομικά οικογενειακό περιβάλλον, έφυγαν από την πόλη με σκοπό να σπουδάσουν ιατρική. Ο Χρήστος στην Γερμανία και την Αυστρία, ο Πολύβιος αρχικά στην Αθήνα και έπειτα στη Γαλλία μολονότι διέπρεψαν στις σπουδές τους πάντοτε επιθυμούσαν την επιστροφή τους στην πατρίδα. Η επιστροφή τους στην Ελλάδα μάλιστα συνδυάστηκε με δύο μεγάλα ιστορικά γεγονότα: Τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 στην περίπτωση του Χρήστου και τους Βαλκανικούς πολέμους στην περίπτωση του Πολύβιου. Και στις δύο περιπτώσεις οι δύο γιατροί προσέφεραν με ανιδιοτέλεια τις υπηρεσίες τους στον ελληνικό στρατό και τιμήθηκαν για την μεγάλη προσφορά τους. Μία ακόμη ομοιότητα είναι το γεγονός πως και οι δύο υπήρξαν θερμοί οπαδοί του Ελευθέριου Βενιζέλου, με τον Χρήστο μάλιστα να εκλέγεται και βουλευτής στην πρώτη κυβέρνησή του.

Όσον αφορά τα διαφορετικά σημεία της ζωής τους, αρχικά ο Χρήστος εκτός από την ιατρική ασχολήθηκε με διάφορους τομείς του κοινωνικού βίου μεταξύ των οποίων η πολιτική, η διδασκαλία, πολιτιστικά δρώμενα και ο αθλητισμός, με αποκορύφωμα φυσικά την ανάμειξή του στον Παναχαϊκό σύλλογο. Ο Πολύβιος από την άλλη αποτέλεσε έναν επιστήμονα ο οποίος μέχρι το τέλος της ζωής του παρέμεινε ταγμένος στην ιατρική, πραγματοποιώντας πλούσιο ερευνητικό έργο και συγγράφοντας μεγάλο όγκο βιβλιογραφίας. Επιπροσθέτως ο Χρήστος Κορύλλος πλην της περιόδου των σπουδών του επί της ουσίας δεν έφυγε ποτέ από την Πάτρα, σε αντίθεση με τον Πολύβιο ο οποίος πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής του στο εξωτερικό.

Παρά το έργο τους και την ανεκτίμητη προσφορά τους οι δύο γιατροί δεν είναι ευρέως γνωστοί στην Ελλάδα της σημερινής εποχής. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια συγγραφής της Διατριβής Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης μετά λύπης μου διαπίστωσα πως δυστυχώς ακόμη και η κοινωνία της Πάτρας αγνοεί σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξή τους πλην κάποιων ιατρικών και ακαδημαϊκών κύκλων. Στο γεγονός αυτό αναπόφευκτα συμβάλλει και το γεγονός πως η οικία τους δεν έχει διαμορφωθεί σε μουσείο και πλην κάποιων αναφορών του ονόματός τους στους δρόμους της πόλης και στο Παλαιό Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών, δεν υπάρχει τίποτα στην πόλη που να τους θυμίζει. Ευχή μας αποτελεί το έργο τους να γίνει γνωστό στο ευρύ κοινό και να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τις νεότερες γενιές.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αδημοσίευτες Πηγές

Ψηφιακή βιβλιοθήκη, *Αρχείο Ιατρικής Σχολής, Πρακτικά Συνεδριάσεων Ιατρικής Σχολής*, Τόμος 10

2. Δημοσιευμένες Πηγές

Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, *Κυβέρνησις Ελευθερίου Βενιζέλου*, από 14.6.1917 έως 4.11.1920

Κορύλλος Π., «Αι εις την Χειρουργικήν του πολέμου οφειλόμεναι Πρόοδοι της Συγχρόνου Χειρουργικής», στην: *Εστία*, 29.3.1919

Παππουλίδης Κ., «Ζανής (Ιωάννης) Ράλλης», στο: *Επτά Ημέρες* (Ενθετο Εφημερίδας Καθημερινής), 21.11.2004

Νιρβάνας Π., «Από την ζωήν καρδιά υπό μάχαιραν», στην: *Εστία*, 7.6.1920

3. Εφημερίδες

Ακρόπολη, αρ. 20.10.1920

Έθνος, 29.9.1920

Νεολόγος Πατρών, 2.4.1919

Πελοπόννησος, 13.2.2006

Ριζοσπάστης, 26.8.1922

Φορολογούμενος Εν Πάτραις, 14.10.1888

4. Διαδίκτυο

Καζάκος Π., *Η κρίση στη διεθνή οικονομία*, 2019, <https://www.kathimerini.gr/world/1005653/i-krisi-sti-diethni-oikonomia/>, ημερομηνία προσπέλασης: 1/4/2023

Στεργιόπουλος Β., *Ελευθέριος Βενιζέλος: Από το διπλωματικό θρίαμβο στην εκλογική συντριβή*, 2020, <https://www.in.gr/2020/11/01/life/stories/features/eleytherios-venizelos-apo-diplomatiko-thriamvo-stin-eklogiki-syntriivi/> ημερομηνία προσπέλασης: 30/3/2023

<https://explore.patras.gr/listing/palaio-dimotiko-nosokomeio-patrongr/> ημερομηνία προσπέλασης: 15/5/2023

<https://www.segas.gr/istoriko/> ημερομηνία προσπέλασης: 21/5/2023

<http://www.biblionet.gr/author/> ημερομηνία προσπέλασης: 16/3/2023

<https://weill.cornell.edu/our-story/history> ημερομηνία προσπέλασης: 1/4/2023

<http://www.hmsny.org/#!/about/history/c68h> ημερομηνία προσπέλασης:
6/4/2023

<https://www.aplotaria.gr/ralli-agiannidis/> ημερομηνία προσπέλασης: 7/4/2023

<https://www.legacy.com/us/obituaries/nytimes/name/elizabeth-lardi-obituary?id=24546406> ημερομηνία προσπέλασης: 7/4/2023

<https://www.nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etaireia-tis-ellados> ημερομηνία προσπέλασης: 7/4/2023

<https://www.nationalgallery.gr/artist/tsokos-dionysios/> ημερομηνία
προσπέλασης: 8/4/2023

B. Βιβλιογραφία

Αργυρίου Α., «Ουράνης Κώστας», στο: *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 8, Αθήνα 1988

Βερέμης Θ., *Ελευθέριος Βενιζέλος. Ο οραματιστής του εφικτού*, Αθήνα 2017

Βουρλούμης Π., *Παναγής Βουρλούμης 1867 – 1950. Αυτοβιογραφία*, Αθήνα 2000

Γερούλανος Μ., *Αναμνήσεις 1867 – 1957. Σελίδες από την Ιστορία της Νεότερης Ιατρικής στην Ελλάδα*, Αθήνα 1995

Δημητρίου Μ., *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα*, τ. 1, Αθήνα 1985

Ζαχαρίας Κ., *Ελευθέριος Βενιζέλος ο αναμορφωτής της Ελλάδας*, Αθήνα 2007

Η νόσος του Βασιλιά Αλέξανδρου, Τα εκδοθέντα επίσημα δελτία – Τα δημοσιευθέντα άρθρα, *Η διάλεξις του Καθηγητού Πολύβιου Κορύλλου κατά την εν τη Ιατροχειρουργική Εταιρεία. Επιστημονικὴν Συζήτησιν της 23^{ης} Οκτωβρίου 1940*, Αθήνα 1920

Flagg P., *The art of Anaesthesia*, Philadelphia 1916

Θωμόπουλος Σ., *Η Ιερά Μονή Ομπλού*, Πάτρα 1903

Θωμόπουλος Σ., *Ιστορία της Πόλεως Πατρών*, Πάτρα 1950

Καλαφάτης Θ., *Αγροτική πίστη και οικονομικός μετασχηματισμός στη Β. Πελοπόννησο*, τ. 1, Αθήνα 1990

Κορύλλος Χ., *Αι Πάτραι υπό φυσικήν και ιατρικήν έποψιν: Πραγματεία αναγνωσθείσα εν τω επί τη πεντηκονταετηρίδι της ιατρικής εταιρείας δευτέρω συνεδρίω των Ελλήνων Ιατρών*, Αθήνα 1888

Κορύλλος Χ., *Αι Πάτραι υπό φυσικήν, ιατρικήν, πνευματικήν, εμπορικήν και βιομηχανικήν έποψιν*, Πάτρα 1896

Κορύλλος Χ., *Ενδεκαετείς μετεωρολογικαί παρατηρήσεις εν Πάτραις (1882 – 1892)*, Πάτρα 1893

Κορύλλος Χ., *Η Πελοπόννησος κατά τους χρόνους της Εθνεγερσίας (1770 – 1821): Ανατύπωσις εκ του «Ελληνισμού»*, Αθήνα 1928

Κορύλλος Χ., *Λόγος πανηγυρικός απαγγελθείς εν τη αιθούση της Σχολής του Λαού τη 25 Μαρτίου επέτειω εορτή της εθνικής παλιγγενεσίας*, Πάτρα 1884

Κορύλλος Χ., *Πεζοπορία από Πατρών εις Καλαμάς*, Πάτρα 2014

Κορύλλος Χ., *Πεζοπορία από Πατρών εις Σπάρτην*, Πάτρα 2014

Κορύλλος Χ., *Πεζοπορία από Πατρών εις Τρίπολιν*, Πάτρα 2014

Κορύλλος Χ., *Περί δαμαλειασμού ή του κυρίως εμβολισμού*, Πάτρα 1873

- Κορύλλος Χ., *Περί ικτερώδους αιματορικού πυρετού: παρατηρηθέντος εν Πάτραις*, Αθήνα 1879
- Κορύλλος Χ., *Περί ικτερώδους αιματορικού πυρετού*, Αθήνα 1888
- Κορύλλος Χ., *Περί των εν τω εντερικώ σωλήνι του ανθρώπου βιούντων παρασίτων και των εκ τούτων νόσων*, Αθήνα 1883
- Κορύλλος Χ., *Χορογραφία της Ελλάδος Α': Νομός Αχαΐας*, Αθήνα 1903
- Κούζης Α., *Εκατονταετηρίς 1837 – 1937/Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών*, τόμος 3, Αθήνα 1939
- Κουλούρη Χ., *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας*, Αθήνα 1997
- Κουλούρη Χ., *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834 – 1914). Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*, Αθήνα 1988
- Λιβάνιος Δ., «*Η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 – 1922*», στο: *Εμείς οι Έλληνες*, Τόμος 1, Αθήνα 2008
- Λοΐζος Δ., *Οι Μεγάλες Δυνάμεις, η Μικρασιατική Καταστροφή και η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, Αθήνα 1994
- Λουλούδης Θ., *Αχαΐα. Οικισμοί, οικιστές, αυτοδιοίκηση*, Πάτρα 2010
- Μαρασλής Α., *Ιατρική και Γιατροί στην Πάτρα*, Αθήνα 1978
- Μαρασλής Α., *Ιστορία της Πάτρας – Η εξέλιξη μίας πρωτοποριακής πόλης*, Πάτρα 1893
- Μαρασλής Α., *Πάτρα 1900*, Πάτρα 1978
- Μελετόπουλος Μ., «*Αλέξανδρος*». *Η Βασιλεία στη Νεώτερη Ελληνική Ιστορία. Από τον Όθωνα στον Κωνσταντίνο Β.*, Αθήνα 1994
- Μηλιαράκης Α., *Γεωγραφία, Πολιτική, Νέα και Αρχαία του Νομού Αργολίδος και Κορινθίας*, Αθήνα 1886
- Μούλιας Χ., «*Εκπαίδευση, λόγιοι, ιδέες*» στο: *Πάτρα από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα 2005
- Μούλιας Χ., *Το λιμάνι της σταφίδας. Πάτρα 1828 – 1900*, Πάτρα 2000
- Μπακουνάκης Ν., *Πάτρα 1828 – 1860. Μία ελληνική πρωτεύουσα στον 19^ο αιώνα.*, Αθήνα 1995
- Νούτσος Π., *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 έως το 1974*, τ. 1, Αθήνα 1990
- Νουχάκης Ι., *Ελληνική χωρογραφία*, έκδοση 3η, Αθήνα 1901
- Nohlen D. – Stover P., *Elections in Europe: A data handbook*, Nomos 2010
- Perrot J. C., *Genese d' une ville moderne. Caen au XVIII siecle*, Paris 1975

- Παπαδάκης Ν., *Ελευθέριος Βενιζέλος – Ο άνθρωπος, ο ηγέτης*, Αθήνα 2017
- Παπαρρηγόπουλος Κ., *Επίτομος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1963
- Παπαρρηγόπουλος Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 14, Αθήνα 1978
- Πελοπόννησος: Ιστορίες της πόλης*, Αθήνα 2004
- Πεντόγαλος Γ. – Σταθόπουλος Γ., *Οι ιατροστατιστικοί πίνακες των διοικήσεων του Ελληνικού Βασιλείου (1838 – 1839)*, Θεσσαλονίκη 1988
- Πιζάνιας Π., *Οικονομική ιστορία της ελληνικής σταφίδας, 1851-1912: παραγωγή, διεθνής αγορά, διαμόρφωση τιμών, κρίση*, Αθήνα 1988
- Πολίτης Ν., *Ο Πατραϊκός Αθλητισμός: Η πρώτη δεκαετία 1891 – 1900*, τ. 1, Πάτρα 1994
- Πολίτης Ν., *Ο Πατραϊκός Αθλητισμός: Από την εποχή του Τόφαλου έως την ίδρυση της Παναχαϊκής*, τ. 2, Πάτρα 1997
- Ρηγάτος Γ., *Σελίδες από την Ιατρική Ιστορία των Αθηνών*, Αθήνα 1991
- Σκαμπαρδώνης Γ. – Σχίζας Ν. – Καρδούλης Α., *Η Υγειονομική Υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912 – 1913*, Αθήνα 2001
- Σκιαδάς Ε., *100 χρόνια Όμιλος Αντισφαίρισης Αθηνών 1895 – 1995*, Αθήνα 1995
- Συναρέλλη Μ., *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα, 1830-1880*, Αθήνα 1989
- Τζαμτζής Α., *Ελληνική επιβατική ακτοπλοΐα. Η πρώτη περίοδος 1830-1940*, Αθήνα 1989
- Τριανταφύλλου Κ., *Ιστορικών Λεξικών των Πατρών*, Πάτρα 1959
- Φραγκίδης Χ. – Μούλιας Χ., *Πολύβιος Νικ. Κορύλλος, ένας πρωτοπόρος Έλληνας Θωρακοχειρουργός*, Πάτρα 2008
- Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999
- Χρήστου Θ., *Ελευθέριος Βενιζέλος (1864 – 1936): Η μεγάλη πορεία: από το ανάθεμα στην αποθέωση*, Αθήνα 2008
- Χρήστου Θ., *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801 – 1857): Η ζωή, το έργο, η εποχή*, Αθήνα 1998
- Χρήστου Θ., *Πέτρος Σωκράτους Κόκκαλης (1896 – 1962): Ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στον λενινισμό*, Αθήνα 2019

Παράρτημα

Δεξιά του καθήμενου στο κέντρο Κωνσταντίνου Σάθα απεικονίζεται ο Χρήστος Κορύλλος τα χρόνια που σπούδαζε στη Βιέννη.

Πηγή: <http://istorika-8emata.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>

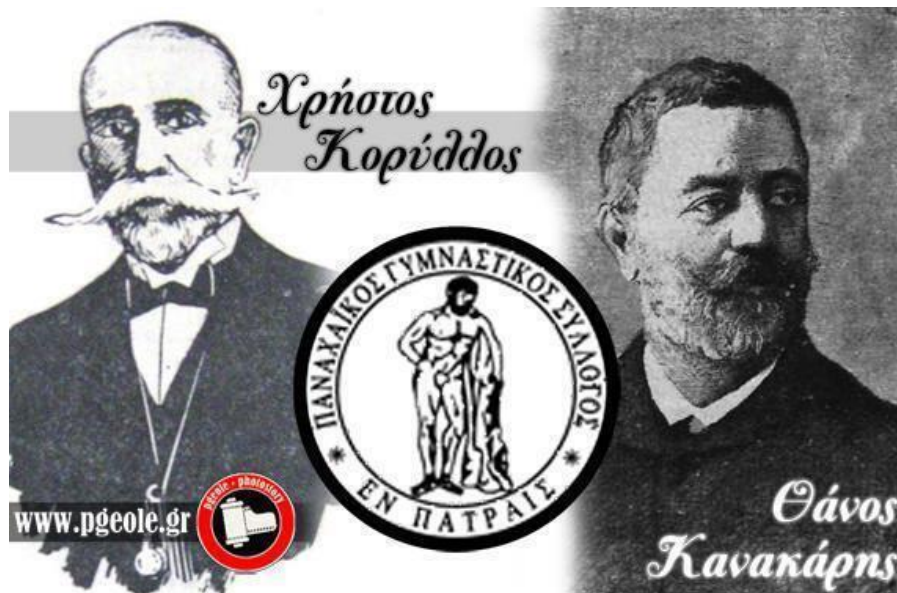
Η οικία των Κορύλλων επί της Οδού Γούναρη 6 στην σημερινή της μορφή

Πηγή: <https://www.thebest.gr/article/522145->

Αποψη της Τρίπολης όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο του Χρήστου Κορύλλου «Πεζοπορία από Πατρών εις Τρίπολιν»

Πηγή: <https://www.arcadiaportal.gr/news/i-tripolitsa-toy-periigiti-korylloy-1890-kai-i-epikairobita-ton-paratiriseon-toy-simera>

Ο Χρήστος Κορύλλος μαζί με τον πολιτικό του αντίπαλο Θανάση Κανακάρη στις δημοτικές εκλογές του 1895. Στο κέντρο διακρίνεται το έμβλημα του Παναχαϊκού.

Πηγή: <https://www.thebest.gr/article/387800->

Ο Πολύβιος Κορύλλος στο μέτωπο της Ηπείρου στους Βαλκανικούς Πολέμους
 Πηγή: Φραγκίδης Χ. – Μούλιας Χ., *Πολύβιος Νικ. Κορύλλος, ένας πρωτοπόρος Έλληνας Θωρακοχειρουργός*, Πάτρα 2008

Ο Πολύβιος Κορύλλος στο 11^ο Πεδινό Χειρουργείο.
 Πηγή: Φραγκίδης Χ. – Μούλιας Χ., *Πολύβιος Νικ. Κορύλλος, ένας πρωτοπόρος Έλληνας Θωρακοχειρουργός*, Πάτρα 2008

Η Elizabeth Coryllos

Πηγή:<https://www.legacy.com/us/obituaries/nytimes/name/elizabeth-lardi-obituary?id=24546406>

Η Elizabeth Coryllos κατά την επίσκεψή της στην Πάτρα και τον οικογενειακό τάφο των Κορύλλων το 2006.

Πηγή: Φραγκίδης Χ. – Μούλιας Χ., *Πολύβιος Νικ. Κορύλλος, ένας πρωτοπόρος Έλληνας Θωρακοχειρουργός*, Πάτρα 2008

Περίληψη

Ο Χρήστος και ο Πολύβιος Κορύλλος υπήρξαν δύο από τους σημαντικότερους Πατρινούς Ιατρούς και τιμήθηκαν ως ευεργέτες. Ο Χρήστος Κορύλλος, συνδέθηκε στενά με τον Ερυθρό Σταυρό και το Δημοτικό Νοσοκομείο Πατρών και ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα σε διάφορους κοινωνικούς τομείς με αποκορύφωμα την διπλή εκλογή του σε βουλευτή και τη συμβολή του στην ίδρυση του Παναχαϊκού. Ο Πολύβιος Κορύλλος πραγματοποίησε διακεκριμένες σπουδές στην Γαλλία και έγινε Αρχίατρος του Ελληνικού Στρατού καθώς και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εξαιτίας του Εθνικού Διχασμού έφυγε στην Αμερική όπου ανέπτυξε πλούσιο ερευνητικό και συγγραφικό έργο και δούλεψε σε κορυφαία νοσοκομεία και πανεπιστήμια.